

UKDE KİTAPLIĞI: 43

Hazırlayan:
Yaşar ALPARSLAN
Serdar YAKAR

Baskı Hazırlık:
FA AJANS
0344 235 02 74 – 235 37 75

Kapak Tasarım:
H. İbrahim TOKLU

Sayfa Düzeni:
Recep US

Baskı Tarihi :
Mart 2008

Yazışma Adresi:
Cumhuriyet Mahallesi
Gazi Osman Paşa Bulvarı
Ukde Sitesi B Blok No 19/19
KAHRAMANMARAŞ

İSTİKLÂL SAVAŞINDA

MARAŞ

Hazırlayan:

Yaşar ALPARSLAN – Serdar YAKAR

**KAHRAMANMARAŞ
2008**

İÇİNDEKİLER

Takdim / Yaşar Alparslan.....	7
İstiklâl Savaşında Maraş / Hüsameddin Karadağ.....	13
Şeyh Ali Sezai Efendi'nin Notlarından.....	73
Milli Mücadelede Düşmana Atılan İlk Kurşun / Halit Kurtaran – Celâl Çoğalan.....	79
Gazi Mustafa Kuşçu'nun Dilinden Milli Mücadele.....	103
Maraş Heyeti-i Merkeziyesince Yazılan Muvakkat Program ve Yönetmelik.....	111
Bayrak Olayı ve Kayıp Ressam: Hayrettin Muci.....	121
Guvernöre Korku Salan Adam Aşıkhoğlu Hüseyin /...	127
Maraş Milli Mücadelesinin Şehit ve Gazileri.....	139

TAKDİM

Maraşta millî mücâdeleyi günlük not olarak tutanlar var. Bunlar Maraş harbinin hakkıyla bilinebilmesi için bilinirse büyük şans. Hele de bunlar yetkili şahıslarsa daha büyük bir şans.

Maraş harbini çok iyi not tutanlardan biri Sezai hoca. Hoca Efendinin notları vaktiyle oğlu tarafından Saim Emirmahmutoğlu'nun Hizmet gazetesinde yayınlanmış. Sonra da bazı kısımları çıkartılarak bir daha tarafından türkçeye aktarılmış. Daktilo edilmiş. Eksikte olsa elimizde var. Osmanlıca aslı bütün halinde oğlunun oğlu Dr. Sezai Kurtaran da var. O da İstanbulda mukîm.

Maraş harbini çok iyi bir de o zaman Maraş'ta veteriner olan Hüsâmeddin Karadağ tutmuş. Notlarının bütününü daha Maraş'tayken resmî mercilere teyid ettirmiş. Basılması için 1925'de Maraş İl Genel Meclisine göndermiş. 16 yıl beklemiş. Basılma kararı alınmış. Basılmamış.

Yazar bu defa içinden bazı kısımları çıkarmış. Kısmen de olsa Mersin de Ata Çelebi Basımevinde 1943 yılında bastırmış. Kitabın bu baskısı bizde var. Maraşa kitap tektükde olsa düşmüş.

Ama çok ayıp, Maraşlı bu notlara sahip çıkıp bastırmamış. Bütünün parçasını vefâ borcu demiş. O zât bastırmış.

Maraşımızın çalışkan kültür ve siyaset adamı merhum Yusuf Özbaş kitabın kıymetini anlamış. Bulmuş. Yeniden basmış. Kahramanmaraş 1994.

M. Yusuf Özbaş Maraş harbi târihini aydınlatacak başka yayınlar da yapmış. Katkıda bulunmuş. Bu husustaki en önemli yayını, "Dava, 1920 Maraşlı – Fransız Harbi" adlı kitabı. Ki bu alanda en doyurucu, ecnebi kaynakları da ihtivâ eden bir çalışma.

Duyup işittiğimiz Maraş harbi ile alâkalı en geniş çalışmalardan biri de merhum şâir Mustafa Zülkadiroğlu tarafından yapılmış. Uzun yıllar bilgi toplamış. Derlemeler yapmış. Bu iş 30 senesini almış. Ve fakat çalışmaları ölümünden sonra yakılmış. Önemsenmemiş. Kaybına sebebiyet verilmiş.

Maraş harbine yönetici olarak katılan beş kişi bu işi yapmış. Biri de Vezir Fakî. Bu çalışma da Kocabağlı da emânetken kaybolmuş.

Burdan sonrası sonraki çalışmalar. Arşivimizde varken bulamadığımız Adil Bağdatlılar'ın çalışmaları gibi. Yalçın Özalp'ın çalışmaları gibi.

Biz bu kitaba Hüsâmeddin Karadağ'ın "İstiklal Savaşında Maraş"ını koyuyoruz. Zirâ önemli. Elde nüshası yok. Varsa da çok az.

İsterdik Sezai Hocanın notlarını koyalım. Fakat bütününü bir türlü ele geçiremedik. Ama yine de oğlunun Celal Çoğalan'la müştereken yazdığı "Her Yönüyle

Maraş” İstanbul, 1969 adlı kitabının güngün Maraş harbi bölümünü koyuyoruz.

Aslında Maraş harbinin bir de karşı cephesi var. Bu cephenin de hâtıraları var. Mesela Maraş harbini Fransızlar nâmına idâre eden Governör’ün hâtıratı var. Bu hatıratı Fransa da bulduğunu bize ifâde eden Prof. Dr. Hacı Bekir Karlığa yıllara yakın gönderirim dedi. Aslı çıkmadı. Göndermedi, gönderemedi.

Yine o dönem Fransız işgâlinde Maraş Antep’e, Antep Haleb’e bağlı. Antep’te bölge komutanlığı yapan, Antep ve Maraş harbini not eden, Abâdi’nin hâtıratı var. Hatıratın terceme edilmiş Osmanlıca baskısı bizde iki nüsha var.

Biz bu kitabın içine bir de Maraş harbini bağlama noktasına kadar aydınlatan bir parça koyacağız. Tutanak, not; Sezai hocanın bize intikâl eden notlarının kendi yazdığı kitaplarının arasından çıkma. Muhtemelen kendinin.

Aslında Maraş harbinin karartılmış bir tarih olmaktan da çıkarılması lâzım. Tek kalem ifâde edelim. 1966 da Gonca gazetesi için Vezir Fakı ile röportaj yapmışım. Birkaç kere de sohbet ortamında da ifâde etmişti. Kılıç Ali Maraş harbine tam orta yerinde 13 askerle o da mütad yoldan değil, Fransızlardan zarar görmemek için ince belden gelmiş. Harpte Kadıların misâfiri. Harbin bittiğinden bir gün sonra haberi olmuş. Ama resmî tarihte Ankara eksenli Kılıç Ali ağırlıklı bir harp var. Ayıp. Halbuki İstiklâl harbi en az Maraş harbinden iki yıl evvelinden muhtemel hesaplarla planlanmış bir harp. Hesapta tutunca fiilen karakol cemiyetleri ile alt yapısı oluşturulmuş bir harb.

Ama nihâyetinde planlayanların hesâbı dışında bir komutan getirilmiş. Onda da birkaç müessir güç var. O da Padişah vsr gibi. Zirâ Padişah geleni ittihadcı bilmez. Tam tersine Osmanlı ordusunun içindeki tek Osmanlı hânedân dostu bilir. Zirâ yâ’ver padişahı öyle inandırmıştır.

Bize çıkardığımız her kitapta dostlarımız destek veriyor. Teşekkürler ederiz. Biz de çıkan her kitaptan va’dimiz üzere tanıtım amaçlı dağıtıyoruz. Şükür bir sıkıntı çıkmadan çok güzel mesâfeler alıyoruz. Daha da alacağımıza, hedefimize ulaşacağımıza bîznillâh inanıyoruz.

Yine bize bu kültür hizmetinde en fazla desteği MADO şirketler gurubu veriyor. Eksiğimizi tamamlıyor, tökezlemeden hizmetin devâmını sağlıyor. Dağıtımı üstleniyor.

MADO şirketler gurubu adına Mehmet Kambur’a teşekkürler ediyoruz. Sağlıklı uzun ömürler diliyoruz.

Dostlardan destek bekliyoruz. Desteklerin artmasını istiyoruz.

Yaşar ALPARSLAN

DÖRTLÜKLER

Bir zaman berâber yaşarlar idi,
Oturur söylerler coşarlar idi,
Biri ayıp etti, meclisi bozdu,
Aynı yoldan yürür koşarlar idi.

* * *

Kim verir hesâbın dökülen kanın,
Hayattan edilen gencecik canın,
Milliyyetler çağı nifak yarattı,
Yokmuydu değeri yoksa insanın.

* * *

Dediler her millet bir devlet kursun,
İşte meydan size herkes buyursun,
O günden bu güne milyonlar öldü,
Devlet kurmak için, isteyen sorsun.

* * *

Yurda ihânetin cezâsı birdir,
O da öldürülmek Hakdan emirdir.
Sünnette ne ise Tevratda da o,
Bu da ihâneti tahzîr, cebirdir.

* * *

Bir yerde var ise birden çok millet
Kurun demek devlet, doğurur şiddet,
Hepsi birbirine düşman kesilir,
Fitneyi çıkararak her kimse la'net.

* * *

Kullandı Batılı, Ermeni Rumu,
Yaktırdı İzmir, Van Erzurumu,
Ne olduysa oldu bu iki halka,
Vatansız kaldılar, gördük durumu.

* * *

Bizden çok çok fazla râhat idiler,
Askere gitmezler ağa, beydiler.
Batılı şımarttı kullandı attı,
Ettiler buldular, sizden dediler.

Yaşar ALPARSLAN

İstiklâl Savaşında

MARAŞ

İstiklâl savaşı esnasında ve onu takip eden senelerde Maraşta Baytar Müdürü bulunuyordum. Mütarekeden sonra Maraşta geçen İngiliz ve Fransız işgal hadiselerini ve Fransızlarla yapılan savaşları günü gününe takip ederek notlarımı bir Kitap halinde topladım. Bu kitapla vilayete ait diğer umumi bilgilerle birleştirilerek bir eser haline getirildi. Vilâyet Umumî Meclisi 1925 senesinde bu kitabın bastırılmasına ve masrafının Hususi İdareden ödenmesine karar verdi. Meclis içinden seçilen bir hey'et tarafından kitap incelendi. Yazılarının vilâyette olup biten olaylara uygun olduğu tasdik edildi. Fakat malî sebepler dolayısıyla kitabın şimdiye kadar bastırılması kabil olamadı. Bu sebeple millî mücadeleye ait kısımlarının ayrıca bastırılması uygun görüldü. Bu kitap Maraşın kurtuluş mücadelesi hakkında yazılmış ilk eser olacaktır. Maksadımız milli mücadele tarihinde şanlı sayfeler kaplayacak olan Maraş olaylarını burada canlandırmaktır. Kitabın diğer kısımları da imkân hasıl olunca ayrıca neşredilecektir. Mersin 1/1/1943

İçel Veteriner Müdürü

Hüsameddin Karadağ

Büyük harbin mütarekesini takip eden kara günlerde yurdumuzun yer yer maruz kaldığı fuzulî işgallere Maraş şehri de sahne olmuştu. Milli mücadelemiz tarihinde pek parlak sayfeler işgal edecek olan Maraş vukuatının burada tabii cereyanı takip edilecektir. Şahsiyattan içtinap edilecek ve tenkide girilmeyecektir.

İngiliz işgali

Mareşal Allenbi'nin mahut teklifatı üzerine Kilikya da bulunan Türk askerleri Torosun şimalına çekilmiş, yerlerini İngiliz ve Fransız müfrezeleri işgal etmişti. Bu arada Maraş da İngilizler tarafından işgal edildi.

23 Şubat 335 tarihinde Antep caddesinden bir İngiliz süvari alayı Maraşa doğru geliyordu. Bu alay Ermenilerin sevinçli tezahüratı arasında bila vukuat Maraş'a girdi. Alay çarşığı takiben doğruca Amerikan Kolejini ve Kışlayı işgal etti. Karargâh Kolejde kuruldu.

Alayın muvasalatını müteakip bir zabıt Hükümete giderek asayişin temin ve taktiri için mütareke ahkâmına tevfikân Maraş işgal eylediklerini tebliğ eyledi. Mutasarrıf Ata bey (Merhum Niğde Mebusu) memlekette emniyet ve asayiş ihlâl eden bir hal mevcut olmadığından kendilerinin bu suretle değil ancak bir misafir sıfatıyla kabul edilebilecekleri cevabında bulundu.

İngiliz askerlerinin gelmesiyle kaplarına sığamayan Ermeniler artık alenen husumetlerini izhar ederek Türkler aleyhine tahrikâta ve mefsedetler ikâna başlamışlardı. İngilizler bidayette Ermenilere karşı fazla bir teveccüh

göstererek onları her suretle himaye eylemeğe kalkışmışlarsa da tevali eden iddia ve şikayetlerinin doğru olmayıp Türkleri incitmek maksadile uydurulmuş şeylerden ibaret olduğunu anlamaları üzerine onları himaye ve sehabetlerinden sureti zahirede olsun vazgeçerek bitarafılığı iltizam eylemeğe başlamışlardı.

Bu cümleden olarak gûya Ermenilerin tehcirleri esnasında kendilerine karşı yapmış olduğu mezalımdan bahisle eski Mutasarrıf İsmail Kemal bey (Çorum Mebusu) hakkında vaki olan iddia ve şikâyetler üzerine Sivasta Vali olduğu halde berayi muhakeme Maraşa celp edildi ve bir müddet sonra da bir otomobile bindirilerek mahfuzan Halebe gönderildi. İsmail Kemal beyden sonra Çavuş Emîni zâde Ali efendi de boş bir sebep ile tevkif edilerek Halebe sevk olundu. Her ikisi de Halepte İngiliz divani harbinde muhakeme edildikten sonra suçsuz oldukları anlaşılınca serbest bırakıldılar. Bu aralık İşgal kuvvetleri kumandanı Miralay (Max Andriyo) bir tezkere ile ulemadan Müftü Tekerek zade Hacı Mehmet Tevfik (vefat etmiştir), Ziyaî zade Hacı Mehmet Emin (vefat etmiştir), Eytam Müdürü Refet⁽¹⁾, Karaküçük zade Hacı Mehmet, Seyyit han zade Osman, Leblebici zade Hafız Ali ve Emir Abdülcelil zade Şeyh Ali Sezai Efendileri karargâhına davet eyledi.

Hoca efendiler Müftü efendinin nezdinde toplanarak beraberce Kumandanın yanına gittiler. Vardıklarında Ermeni papaslarını da orada hazır gördüler. Biraz bekledikten sonra Kumandan içeri girdi ve şu sözleri söyledi:

⁽¹⁾ Refet Efendi Mebusluktan istifa ederek Müftülüğü tercih etmiş ve Müftü iken vefat etmiştir.

-Gerek Hükûmet ve gerek Ahali tarafından Ermeniler hakkında reva görülen mezalim neticesi onların nüfus ve emvalce büyük zayiata düşer olduklarından bahisle bundan sonra kendilerine hiçbir suretle tecavüz edilmemesi için ahaliye vaz ve nasihatta bulunulmasını tavsiye ve bu tebligata rağmen Ermenilere taarruz ve tecavüz eden kimselerin tedip olunacağını beyan ederek Hindistanda yirmi sene devam eden memuriyeti esnasında İslamları himaye eylediğini ve diğerlerinin tevavuzuna meydan vermediğini ve burada da bitarafane hareketle cins ve mezhep tefrik etmeksizin umumun hukukunu siyanet edeceğini ve memurların adalet ve hakkı takip eylemeleri lüzumunu ve icap ederse kendileriyle müşavere etmek fikrinde olduğunu söylemiş ve sözlerine nihayet vermiştir. Kumandanın beyanatı bittikten sonra Şeyh Ali Sezai Efendi söz alarak icap eden mukabelede bulunmuştur. Bundan sonra Kumandana veda edilerek ayrılmışlardır.

İngilizlerin işgalleri zamanında Maraşta yazılmağa değer mühim hadiseler olmamıştır. Yalnız kışla civarında bulunan Silah ve Cephane deposuna el atmışlardır. Bu hadise de şöyle olmuştur:

Antep sancağından hasıl olan lüzum üzerine bir miktar silah istenir. Maraş Şube Reisi de bu silahları gündüz öyle vakti ve açık bir halde bir merkebe yükliyerek yola çıkarır. Silahla yüklü bir merkebin çarşının ortasından geçtiği görülünce Ermeniler hemen işgal kumandanına haber verirler. Kumandan derhal bir otomobil çıkararak silahları çevirir ve müsadere eder. Bu hadise üzerine o zamana kadar Türklerin muhafazası altında bulunan silah deposu İngilizlerin eline geçmiştir.

İngilizler bununla da kalmayarak depoda mevcut bütün silahların mekanizmalarını ve kapaklarını alarak Maraştan çıkarmışlardır. Kurtuluş zamanında bütün silahlar mekanizmasız olarak ele geçmiş idi.

İngiliz işgal kuvveti bir Hint süvari alayından ibaret idi. Efrat ve zabitlerinin bir kısmı da müslüman idi.

İngilizlerin gideceklerine ve yerlerine Fransızların geleceklerine dair şayialar

Teşrini evvel 335 nihayetlerine doğru İngilizlerin Maraştan çekileceklerine ve yerlerine Fransız askerlerinin geleceğine dair bir haber duyuldu. Bu haber gün geçtikçe sağlamlaşıyordu. İngilizlerden artık iltifat görmiyen Ermeniler Fransızları dört gözle bekliyorlardı. Fransızların Adana da Türklere yaptıkları mezalim Maraşta kendilerine karşı derin nefret hisleri uyandırmıştı.

İngiliz işgal kuvvetinin yerine Fransız işgal kuvvetinin kaim olacağı haberi artık kat'iyet kesp etmişti. Fransızların malum olan mezaliminden müteffir bulunan halk Maraş'ta behemehal bir ecnebi işgali lazım ise İngiliz askerlerinin burada ipka edilmesini aksi takdirde ileride vukuu malhuz ahvaldan mes'uliyet kabul edilmeyeceğine dair bir telgrafname yazıldı. Bu yazı Ulu Camide kürsü önünde Doktor Mustafa efendi tarafından okundu. Hazır bulunan ahali tarafından tasvip edildi. Telgrafnamenin altı esnaf şeyhleri ve sair kimselerce imza edildi. Telgraf Padişaha, İtilaf devletleri mümessillerine ve General Allenbiye çekildi.

İngilizlerin Maraştan çekilmeleri yerlerine Fransızların gelmeleri itilaf devletleri arasında kararlaştırılmış siyasî emellere müstenit olduğundan bu Telgrafname tabiatile cevapsız ve hükümsüz kaldı.

İngiliz işgali sekiz ay devam etmiştir. 30 / Teşrin evvel / 335 tarihinde yerlerini Fransızlara terk ve teslim etmişlerdir.

Fransızların gelmelerinden önce Kadı zade Hacı Hasan, oğlu Ziya, Vehbi zade Hasip, Kocabaş zade Ömer, Kâtip zade Mehmet, Doktor Mustafa, biraderi Eczacı Lütfi efendiler Maraş'ta ikameti muvafık bulmıyarak geceleyin Elbistana gittiler. Orada Kuvvai Milliyenin takviyesiyle ve silah celbile meşğul oldular ve Kurtuluş gününe kadar orada kaldılar.

Fransız işgali

Maraşın İngilizler tarafından tahliye ve Fransızlar tarafından işgal edileceği haberi bir zamandanberi efkârı umumiyede büyük bir asabiyet uyandırmıştı. Çünkü Ermeniler İngilizlerden ümit ettikleri derecede memnun kalamadıklarından Fransızların gelmesini Türklere tecavüz ve taarruz için güzel bir vesile ve kendileri için de saadet ve necat telakki ediyorlardı.

30 / Teşrini evvel / 335 Perşembe günü Fransızların Maraşa girecekleri tahakkuk etmişti. Ermeniler hummai bir faaliyetle istikbal hazırlıklarına koyulmuşlardı. Her tarafta bayraklar hazırlanıyor, tertibat yapılıyordu. Caddenin iki tarafındaki Ermeni evlerinin damları Ermeni kadınlarla dolmuştu. Fransız askerlerinin gelmesi bekleniyordu.

İkindiden sonra Fransız askerlerinin gelmekte olduğu duyuldu. Çok geçmedi, alay göründü, önde kumandanları, arkasında on kadar Cezayir suvarisi bulunuyordu. Bunları yürüyüş kolunda sarı elbiseli, başlarında demir şapkaları bulunan Piyade bölükleri takip ediyordu. Bölüklerin mevcudu pek az idi. Bunları da makineli Tüfek Bölüğü ile ağırlıklar takip eyledi. Bu kuvvetin (300 kişilik) bir Tabur olduğu anlaşılıyordu. Süvarilerle piyadelerin arasında süngüleri takılı iki neferin muhafazaları altında küçük boyda bir de Fransız bayrağı sallanıyordu.

Fransız askerleri damlardaki Ermeni kadınlarının alkış tufanları içinde yoldan geçerken erkekleri de ellerinde Fransız ve Ermeni bayrakları olduğu halde (Yaşasın) diye haykırıyor ve onlarla beraber sıkışık bir vaziyette Amerikan kolejine doğru yürüyorlardı.

Fransız askerlerinin çoğunu ellik Ermeniler (Türkiyeli) teşkil ediyordu. Bu hal Türklerin hissiyatını son derecede tahrik ediyor, Ermenilerin gururunu da artırıyordu. Bu gün hiçbir hadise çıkmadı.

31 / İlk teşrin / 335 Cuma. Ermeni askerleri üçer dörder kişilik guruplar halinde silahlı olarak çarşı ve sokaklarda dolaşıyorlardı. Akşama doğru Uzun Oluk sokağında hamamdan çıkan bir Türk kadınının peçesini Ermeniler zorla kaldırarak ilişmek istemeleri üzerine orada bulunan Türkler Ermenilere karşı taşlarla mücadeleye girişmişlerse de Ermenilerin tabanca kullanmaları ve o aralık İngiliz süvarilerinin de yetişmesiyle bu mücadele hıtam bulur. Fakat yarım saat sonra yine bu yerde ikinci bir hadise çıkar. Bu esnada Uzun Oluk Camisinin müezzini Sütçü Hacı İmam ne

olursa olsun diyerek tedarik eylediği bir tabanca ile bir Ermeniye ağır surette yaraladı ve kendisi de o andan itibaren Bertiz köylerine kaçtı. Hacı İmam Ahır dağına aşarken Zeytinden Maraşa gelmekte olan bir Fransız müfrezesine ince belde tesadüf ederse de müfrezeye Hacı İmamın kim olduğunu bilmedikleri için yalnız silahını müsadere etmekle iktifa ederler. Hacı da yoluna devam eder gider.

Yine bu Cuma günü Ermeniler Şeyh Adil tarafından bir Türkü öldürerek kulağını keserler. Cenazesi ertesi gün hükûmete getirilerek fotoğrafı aldırıldı.

1 / Son teşrin / 335 Cumartesi. İngiliz kuvvetleri bu sabah Maraşı terk ederek Antep istikametinde çekilip gittiler. Geldiklerinde Ermeniler tarafından büyük bir karşılama töreni yapıldığı halde gittiklerinde kendilerini uğurlamak için kimse bulunmamıştı.

Hacı İmam tarafından vurulan nefer hastanede ölmüş, ölüsü akşam üstü bir tabut içinde ve bir manğa askerin muhafazasında olarak Kale dibindeki Ermeni kilisesine kaldırıldı. Ertesi gün Fransız askerlerinin iştirakile Ermeniler tarafından bir cenaze alayı yapıldı ve ölü gömüldü.

Fransız askerlerinden olan bir Ermeninin öldürülmesi Fransızlarla beraber Ermenilerin de gözünü yıldırılmış ve Türklerin manevi kuvvetlerini artırmış idi. Bununla beraber Fransız askerlerinin çoğunu Türk düşmanı olan ellik Ermenilerden ibaret olduğu için Fransız işgal kuvveti geldikten sonra şehirde emniyet ve asayiş bozuldu. Ermeni askerlerinin Türklere sataşmaları artık haddini geçmiş, dayanılmaz bir hale gelmişti. Yerli

Ermeniler de bunlardan örnek ve cesaret alarak onlar da şıarmakta idiler.

2 / Son teşrin / 335. Ahvalın nezaket ve kötülüğü kendisini gösteriyordu. Türkler Antep'teki Fransız kumandanlığına baş vurarak Ermeni askerlerinin Maraşta yaptıkları uygunsuzlukları protesto ettiler. Bu hallere son verilmesi için tedbirler alınmasını rica ettiler. Bununla beraber bu askerler işgal kuvveti arasında buldukça Maraşta emniyet ve asayişin yoluna giremeyeceğini de ilave ettiler. Fransız kumandanlığından alınan tel yazısında bundan sonra vukuatın tekerrür etmeyeceğine söz veriliyordu.

Maraşta Guvernör gelmesi

Bundan birkaç gün sonra Adana da bulunan Fransız valisi Miralay Bremondan Mutasarrıf Ata bey ile Beyazid zade Abdülkadir Paşaya ve Şükrü beye ve Kadı zade Hacı Hasan efendiye gelen tel yazılarında Cebelibereket Guvernörü Andre'nin uhdesine ilaveten Maraş Guvernörlüğünün de verilmiş olduğu ve yanında Osmaniye Mutasarrıfı Hüsnü beyle Osmaniye eşrafından bazıları ve Dört Yol Müftüsü bulunduğu halde Maraşta geleceğini, akşam yemeğini Abdülkadir Paşanın konağında yiyeceğini sonra Hırlaklıyanlara misafir olacağını bildiriyor ve kendisinin hüsnükabül edilmesini tavsiye ediyordu.

Bu günlerde Hükümet konağına Kaleye resmi günlerde çekilmesi adet olan bayrağın bundan sonra çekilmemesi Fransız kumandanlığından ihtar edilmiş idi. Hükümetçe yapılan teşebbüs üzerine amirlerinden

alacakları emre göre hareket edilmek üzere muvakkaten bayrağın çekilmesine muvafakat gösterildi. 22 II. Teşrin 335.

24 Son teşrin 335 Pazar. Guvernör Andre yanında Osmaniye Mutasarrıfı Hüsnü beyle Belediye Reisi ve bazı eşraf ve Dört Yol Müftüsü olduğu halde Maraşta geldi. Guvernörün arkasında Fransız üniformasını geymiş bir bölük kadar da atlı jandarmalar bulunuyordu. Jandarmaların ellerinde renkleri karışık flamalar da bulunuyordu. Ermeniler muzikalarla Guvernörü karşıladılar. Bir Fransız bayrağı da Guvernörün önünde Ermeniler tarafından gergin bir halde taşınıyordu. Bu vesile ile Ermeniler yine gülüyor ve seviniyorlardı.

Guvernör doğruca Hükümet konağına giderek Mutasarrıf Ata beyle görüştü ve Maraşta Guvernör sıfatına geldiğini anlattı. Mutasarrıf kendisinin bu sıfatla kabul edilemeyeceğini söyledi. Yanında gelen jandarmalar Kaleye yerleştirildi. Bremondun iş'arı vechile akşam yemeğini Beyazid zade Abdülkadir Paşanın konağında yedikten sonra Hırlaklıyanlara gitti. Memleketin ileri gelenlerinden hiç birisi davetli buldukları bu yemeğe gitmediler.

Bayrak Hadisesi

Guvernör Kapiten Andre Maraşta geldikten sonra ilk iş olarak Hükümet Konağında kendisine iki oda ayrılmasını, bu odaların Belediyece döşenmesini ve Kalede de Bayrak çekilmemesini istedi. Birçok münakaşadan sonra Baytar dairesi ile Nafia odası boşaltılarak 27 Son teşrin 335 Guvernörün emrine hazır

bulunduruldu. Ertesi Cuma günü de hükümet konağına ve kaleye Bayrak çekilmedi.

28 Son teşrin 335 Cuma günü sabahleyin Kaleye dikilen gözler orada Bayrağın dalgalanmadığını görüyorlardı. Türkler bundan çok müteessir oldular. Her ne bahasına olursa olsun bu gün Kaleye bayrak çekilmesi için tertibat alındı. Aynı zamanda Ulu Cami ile Saray altı ve Çarşıbaşı camilerine sureti aşağıda yazılı beyannameler yapıştirıldı.

ÂLEMİ İSLAMA HİTAB:

Ey milleti necibei Osmaniye, vaktine hazır ol. Bin üç yüz küsur senedenberi Hazreti Allahı ve Peygamberi zişanını hizmetile razı ettiğın bir din ölüyor. Yani ecdadının kanı pahasına feth ettiğı bir kalenin burcu barusundaki Al Sancağın bugün Fransızlar tarafından indirilip yerine kendi bandıraları konuldu. Şimdi acaba bunu yerine koyacak sende birkaç yüz İslam gayreti hiç mi yok İğtişaş arzu etmiyelim. Yalnız pür vekar ve azamet olarak ol Al Sancağımızı geri yerine koyalım. Tekrar kemali mehabetle yerlerimize avdet edelim. Korkma seni buradaki birkaç Fransız kuvveti kıramaz. Sen mütevekkilen Alellah kendi mevcudiyetini gösterecek olursan değil birkaç Fransız kuvveti hatta bütüin Fransız milleti kıramaz. Buna emin ol.

28 Teşrini sani 335

Cuma namazının vakti ermişti, Ulu cami hınca hınç dolmuştu. Osmaniyeden gelenlerin de bazıları

camide idi. Ben de birinci safta vaiz kürsüsünün önünde bulunuyordum. Ezan okundu, sünnetler kılındı, hatip mimbere çıktı. İkinci ezan okundu, hatip hutbeye başladı. Elhamdülillah derdemez dışarıda bir gürültü koptu, bu gürültü içeriye de geçti, (*Bayraksız namaz kılınmaz*) sesleri duyuldu. Cemaat camiye boşaltmaya başladı. Bizde herkes gibi ayak kabılarımızı alarak kendilerimizi dışarı attık. Bu esnada mimberdeki tarihi Sancak omuzlanarak götürülüyordu. Artık camide kimse kalmamıştı. Havluda beli iki kat olmuş bir ihtiyar: (*Haydin babam din gavgasıdır bu*) diyerek ellerile halkı ileriye doğru yürütmeye çalışıyordu.

Halkın Ulu camiden sancağı alarak kıyamı derhal her tarafa yayıldı, dükkanlar bir anda kapandı. Ermeniler büyük bir korku içinde evlerine kapandılar. Ulu camiden halk Kaleye doğru yürüdü, Kalenin kapıları Güvernörün jandarmaları tarafından kapanmış idi. Halk Kale duvarlarına tırmandılar ve Kaleye girdiler, kapılar da açıldı. Meydanlık gazilerle doldu. Al Sancak yerine çekildi. Birkaç el tabanca da atılarak bayrak selamlandı.

Kaledeki iş bittikten sonra halk Hükümet Konağına yöneldi. Mutasarrıf Ata beye Fransızların hükümetimize ve bayrağımıza hiçbir suretle müdahalelerini kabul edemeyecekleri söylenildi. Güvernörün tercümanı ve muavini Vahan isimindeki bir Ermeni de tahkikat için oraya gelmişti. Vahan halka: (Bu çaput parçasından ne çıkar) diye bayrağımızı tahkire başlaması üzerine halk tarafından döğüldü ve tabancası müsadere edildi. Jandarma yüzbaşısı Mahmud beyin yardımile canını kurtararak çekilip gitti.

Fransızlar Kaleye Türk Bayrağının çekilmesine mani olmak istedilerse de yerine Fransız bayrağı çekilmemişti. Fakat halk buna boyun eğseydi Fransız bayrağının da çekileceğine şüphe yok idi.

Maraş savaş tarihinde Bayrak hadisesi namile anılan hadisenin cereyanı esnasında Fransız ve Ermeniler tarafından bir karışıklık çıkarılmadığı için bugün kan dökülmedi ve hadise de böylece kapandı.

Akşam üstü Governör yolda Kaymakam Abdullah beye tesadüf ederek yanına alır ve hadisenin mahiyetini tahkik için Hükûmete Mutasarrıf Ata beyin yanına gider. Bir takım sert münakaşalardan sonra ahali mümessillerinin huzuru ile ertesi gün bir toplantı yapılması kararlaştırılır.

29 / Son teşrin / Cumartesi. Mutasarrıf Ata beyin daveti ile hocalar, şeyhler, memleketin ileri gelenleri Belediyede toplandı. Governör halk kuvvei işğaliyeye kıyam etmiş olduğu için Belediye dairesine gidemeyeceğini bildirdi. Bunun üzerine toplantı Mutasarrıfın evinde yapıldı. Bu toplantıda Osmaniye Mutasarrıfı Hüsnü beyle Dörtüol Müftüsü Mustafa Remzi efendi ve Osmaniyenin Hacı Hasan ve Topal Ahmed ağaları da hazır bulunuyorlardı.

Governör söze başladı:

-Ben memleketin umranına ve ahalinin refah ve saadetine çalışıp hakkınızda lutufle muamele edecektim. Çünkü gün kuvvei işğaliye aleyhine kıyamda bulundunuz. Arzu etseydim çünkü gün ahaliyi mitralyoza tuttururdum. Bu yüzden binlerce adam telef veya mecruh olurdu.

Sonra evvela Sağ kolunu ardından Sol kolunu uzatarak:

-Şu kolum kuvvettir, şu kolum da lutuftur. Hangisine sarılırsınız. Yani maksadınız harp eylemek mi yoksa af ve lutuf dilemek midir? Söyleyiniz.

Bunun üzerine Şeyh Ali Sezai Efendi ve diğerleri söz alarak:

-İngilizler burada iken Sancağımıza el uzatmadılar ve Hükûmet işlerine karışmadılar. Sancak İstiklâl alametidir. Ahalinin galeyanı bu yüzden olmuştur. Denilerek Ermeni askerlerinin Maraşa geldikleri günden beri yaptıkları fenalıklar ve Fransızların Adanada yapmakta oldukları facialardan sözler söylenildi.

Bu ifadeler üzerine Governör Fransızların güya Adanada halka daima hüsnü muamelede bulduklarını söylemiş ve Osmaniyelileri de şahid göstermek istemiştir. İki saat süren sonsuz münakaşalardan sonra toplantıya nihayet verildi.

4 / İlk kânun / 335 Pazartesi. Governör Maraşta bir iş göremeyeceğini anladı, Antebe yollandı. İki gün sonra madamasını da aldırdı.

Bu hadise hakkında Maraş Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine şu Tel yazılmıştır:

Dahiliye Nezaretine

Maraşta dairei Hükûmete, Kaleye Cuma günleri keşidesi mutad olan Bayrağımızın erazii meşguleden olması dolayısıyla badema keşide edilmemesi Fransız

kıtaat kumandanlığından bildirilmesi üzerine bu bapta vaki olan teşebbüs ve muhabere neticesinde mezkûr Sancağın keşidesi temin ve keyfiyet evvelce arzedilmiş idi. Âhiren Maraşa bilvürud Cebelibereket ve Maraş Sancakları Guvernörü sıfatile dairei hükûmette müttehiden çalışacağını beyan ve hükûmetten daire tahsisini talep eden Cebelibereket Guvernör Militeri Kapiten Andre bu Sancak mes'elesini tekrar etmiş ve vaki olan teşebbüsata rağmen giden Cuma günü yalnız hükûmete Bayrak keşide ettirilip Kaleye keşide olunmamış idi. Bu hal galeyânı ahaliyi badi olarak Cuma namazı vaktinde Camii kebirde toplanan cemaati islamiye mümberdeki Sancağı müsteshaben Kaleye azimetle Bayrağımızı keşide etmekle beraber oradan Hükûmet dairesine gelerek kuvvei işğaliyenin hükûmetimize ve Bayrağımıza hiçbir müdahalesini kabul etmeyeceklerini ve ancak evvelce yerlerinde bulunan İngilizlerin vaziyetinde kabul edebilecekleri hakkında tezahurat ve temenniyatta bulunmuşlardır. Bu yüzden memleket ve ahalide pek ziyade galeyân ve heyecan hasıl olmuş ise de müctemiine her güne nesayihî lazıme icrasile dağılmış ve hamdolsun muhilli asayiş bir hal ve hareket vukuuna meydan verilmemiş ve iş bu tezahuratın bağteten Cami derununde başlayup harice çıkmış olması cihetile kuvvei işğaliye tarafından da sükunetle takip olunarak onlar tarafından da bir hadise ika edilmemiştir. Binaan aleyh Fransız kuvvei işğaliyesi badema İngilizler gibi hareket edeceklerini ve hükûmete müdahaleden sarfi nazar eylediklerini beyan etmekte bulunmuş ise de bunların aksi surette hareketle Adana tarafları gibi de umuri idarei mülkiye ve maliyesine müdahalesi halinde galeyânın teskinine imkân bulunmayacağı iş bu hadise ile

tahakkuk etmiş ve mülhakatta da aynı galeyân hasıl olarak makine başında lazım gelenlere nesayih ve teminat itasile galeyân teskin edilmiş ve keyfiyetten esbabı mucibesile kuvvei işğaliye kumandanı da haberdar olmuştur. Maahaza aksi hal vukua gelmemek üzere canibi samillerinden de teşebbüsâtı siyasiyenin ifası selameti memleket ve maslahat namına istirahat eyler ve mumaileyh Guvernörün ahaliye propağanda yaptırmak üzere Cebelibereket Mutasarrıfı ile Belediye Reisini ve meclis azalarile bazı eşraf mütehâyizan ve Dört Yol Müftüsünü beraberce Maraşa getirilmiş olduğunu berayı malumat arz eylerim.

1 / Kânunu evvel / 335

Mutasarrıf

Ata

Bayrak hadisesinden sonra Türklerin kuvvei maneviyeleri bir kat daha arttığı gibi Fransız ve Ermeniler de ürkmüş ve düşünmeye başlamışlardı. Guvernör kendisi için boşaltılmış olan odalara ayak basmadan Maraştan uzaklaşmağa mecbur olduğu için Baytar ve Nafia idareleri de yine dairelerine taşındılar.

6 / İlk kânun / 335 Cumartesi. Mutasarrıf Ata bey Niğde mebusluğuna seçilmiş olduğu için Tahrirat Müdürü Cevdet beyi yerine vekil bıraktı kendisi de Maraştan ayrıldı. Göksun üzerinden yoluna devam etti.

Müdafaa ve Savaş için Ulusal teşkilât ve tertibat

Fransızların hükûmet işlerine karışmak istemeleri ve Türk Bayrağını indirmek istemeleri, vaz'iyete hakim olarak Adanada yapmakta oldukları işkenceleri Maraşta da yapmak ve bu suretle bu çevreyi de ellerinde tutmak ergesini kovalamakta oldukları iyiden iyiye anlaşılmiş idi. Gerçi Maraş Türkleri ta ilk günden beri Fransızların tedhiş siyasasına boyun eğmiyorlardı. Ancak ileride vaz'iyetin her türlü zorluğu ve kötülüğü karşısında Fransızlara karşı durabilmek için Livanın her tarafında kuvvetli bir teşkilâtın kurulmasına gerek var idi. Her ne kadar daha önce Sivas Kongresinin 11 / Eylül / 335 tarihli beyannamesile 8 / İlk teşrin / 335 tarihli yazısı gelmiş ise de ortada henüz bir kurum yok idi.

Fransızlara karşı Mudafaa fikri Doktor Mustafa efendi tarafından ortaya atıldı ve teklif edildi. Fransızların Maraşa gelmelerinden bir iki gün önce Ulu camide ikinci namazından sonra Doktor Mustafa efendi cemaata bir diyev söyledi. Bu diyevde Fransızların bu gün yarın geleceğinden ve Maraşta da Adanada olduğu gibi çeşid çeşid işkenceler yapacaklarını anlatarak halkı silahlanmağa ve karşı durmağa teşvik ve davet etti.

Müdafaa tertibatı esaslı olarak Bayrak hadisesinden sonra başladı. Bu hadisede kırılmış olan Fransız gururunun yeniden kuvvetler celbinden sonra telafisi cihetine gidilmesi ihtimal verildi. Bunun için Ulusal bir Kurum meydana getirilmesine büyük bir ihtiyaç vardı. İlk önce bir hey'eti müteşebbise vücuda

getirildi. Bu hey'et İlyas efendi zade Refet efendinin reisliği altında Belediye Reisi Bekir Sıdkı, Kocabaş zade Hacı Naci ve Hacı Ahmed, Şişman zade Arif, Dede zade Mehmed, Beşan bey zade Hacı Nuri, Hancı zade Hafız Ali ve Mühendis Abdüllatif bey ve efendilerden kuruldu. Bu hey'et sonradan Merkez Hey'eti adını aldı.

Hey'eti Merkeziye Arslan beyin Reisliği altında kuruldu. Tapu memuru Faik ve Evkaf memuru Evliya efendiler bu hey'etin en faal üyelerinden idiler. Hele Evliya efendi bu hey'etin en yiğit fedakâr bir unsuru idi. Hey'eti Merkeziyenin teşekkülünden sonra memleket on bölgeye ayrıldı. Her bölgenin de birer yönetim kurulu var idi. Merkeze bağlı köyler de grup grup olarak bu bölgelerin emrine verildi. Yalnız Yenice Kale ve Bertiz köyleri doğrudan doğruya hey'eti merkeziyeye bağlı birer müstakil idare hey'eti tarafından idare ediliyordu. Kaza merkezlerinde de birer yönetim kurulu var idi.

Şehirdeki on İdare Hey'etinin ve Reislerinin isimleri şunlar idi.

- 1 – Çavuşlu Reis: Çuhadar zade Hacı Mustafa Efendi
- 2 – Bektutiye Reis: Ser müsevvid Ahmed Efendi
- 3 – Restebaiye Reis: Baba Halil zade Ahmed Efendi
- 4 – Acemli Reis: Evkaf Memuru Evliya Efendi
- 5 – Kayabaşı Reis: Tapu Memuru Faik Efendi
- 6 – Divanlı Reis: Hasan bey
- 7 – Ekmekçi Reis: Sapsız Hacı Efendi

8 – Cıgıcı Reisi: Muhacir Memuru Nesrullah Efendi

9 – Âlemlî Reisi: Zülkadir oğlu Süleyman Bey

10 – Hatuniye Reisi: Şeyh Ali Sezai Efendi

Hey'eti Merkeziye ile İdare Hey'etleri kurulduktan sonra taraf taraf para toplamağa erzak biriktirmeye ve depo edilmeye ve bir yandan da Silah ve Cephane getirilmesine başlandı.

Tüccardan Beşan bey zade Hacı Nuri bey Merkez Hey'etinin veznedarlığını yapıyor. Toplanan zahireler de her bölgenin merkezinde kurulan gizli depolarda saklanıyordu. Gerek para ve gerekse yiyecek cihetle herkes hissesine düşeni itirazsız ve seve seve getirip teslim ediyordu. Bu arada Çuhadar zade Hacı Mehmet efendi bir defada beş yüz altın vererek eşlerine üstün surette hamiyet ve semahetini ve yurd severliğini göstermiş idi.¹

Silah ve cephe: Dışardan silah ve cephe getirilmesine devam edilmekle beraber Jandarmanın elinde bulunan silahlardan da istifade edilmek çaresi düşünüldü. Jandarmanın gizli bir deposunda muhtelif cinsten 850 kadar silah ile bin sandık Rus cephanesi var idi. Bu depodan İngiliz ve Fransızların bilgisi yok idi. Bunların ahaliye dağıtılmasına Tabur Kumandanı Binbaşı İsmail Hakkı bey korkaklığı sebebiyle razı olmadı ise de Merkez Bölük kumandanı Yüzbaşı Çerkes Mahmud beyin gayret ve cesaretile silahların hepsi devriyeye çıkan Jandarmalar vasıtasile gerekli yerlere dağıtıldı.

¹ Çuhadar Hacı Mehmed efendi 341 yılında Cindar oğlu çetesi tarafından Kandıldaki bağında ailesi ile beraber öldürülmüştür.

Jandarmalar silahları geceleyin bırakıyor. Sabah olunca merkeze silahsız geliyorlardı. Her silah için de yüzer tane fişenk veriliyordu. Mahmud beyin bu işi çok takdir edilmiştir. Bu bin sandık Rus cephanesinin 300 sandığı savaş esnasında sarf edilmiş geri kalan 700 sandığı kurtuluştan sonra orduya teslim edilmiştir. Depoda Alman ve Türk fişenkleri az olduğu için savaş esnasında bu cihetten çok sıkıntı çekilmiştir.

Kışla yanındaki silah deposu ile cephaneliğe İngilizler tarafından el atılmış, silahların mekanizma ve kapakları İngilizler tarafından alınarak Halebe gönderilmiş idi. İngilizler çekilirken depoları Fransızlara teslim etmişlerdi.

Türkler günden güne teşkilâta ve silahlanmağa kuvvet ve önem veriyorlardı. Fransızlar da gizliye gerek Türk silahlarıyla ve gerek kendi silahlarıyla Ermenileri silahlandırıyorlardı. Hatta bir gece Pınarbaşı mahallesinde bir devriyemiz silahlı bir Ermeni çetesine tesadüf etmiş idi. Ermenilerin attıkları kurşunlardan bir polis yaralanmış idi. Ermeniler taşıdıkları silahları götüremeyerek birkaç tanesini yolda bırakarak kaçmışlardı. Elde edilen bu silahların bizim silahlarımız olduğu anlaşıldı. Bunun üzerine keyfiyet Fransız kumandanlığı nezdinde protesto edildi. Depoların karışık bir hey'et tarafından yoklamasında mühürlerin bozulmuş ve kapıların açılmış olduğu görülmüştür.

Bu zamanlar Kuvvai Milliye kumandanlarından Kılınç Ali bey Pazarcık kazasına gelmişti. Yanında Mülâzım İhsan efendi ile iki de makineli tüfek bulunuyordu. Pazarcık Jandarma Zabiti Ramazan efendi himmetile Pazarcıkta teşkilat kuvvetlendi.

General Keret Maraşta

Bayrak hadisesinden sonra Maraşta Türkler lehine hasıl olan vaziyeti değiştirmek ve Fransızların vaziyetini islah etmek maksadile Fransızların Maraş, Antep ve Urfa da bulunan kuvvetlerinin kumandanı General Keret 15 / İlk kânun / 335 tarihinde Maraşa geldi. Mutasarrıf vekilini memurların başlarını ve memleketin ileri gelenlerini kararğahına davet etti. Hükümet konağında toplanılarak hep birlikte kararğaha gittik biraz dinlendikten sonra General içeri girdi. Yanında Antep kumandanı Miralay (Sant Mari) de var idi. Hepimiz ayakta idik. General söze başladı:

Maraş, Antep ve Urfa Sancaklarının asayişinin teminine memur olduğunu, Fransız devletinin bir çok müstemlekeleri olduğu için eraziye ihtiyacı olmadığını, Osmanlı devletile birlikte çalışarak yollar yapacaklarını, gerekli yerlere para harcayacaklarını, memurların maaşlarını artıracaklarını, memurların refah ve saadetlerini temin edeceklerini, her halde paraya ve Fransız devleti gibi bir mandaya ihtiyacımız olduğunu, hükümetle işbirliği yapmaktan maksat mülkiye işlerine karışmak olmayup ancak bütün dairelerin işlerini kontrol ve adâleti tevzi etmek üzere bir yardımdan ibaret olacağını, altı Tabur askerle bir Batarya Ağır Top ve iki Tayyare getireceğini, asayiş de temin edeceğini ve şu halde Fransızlardan korkulmağa da bir sebep olmadığı ve şimdi Antebe döneceğini iki üç gün sonra Miralayı göndererek işe başlayacağını beyan etti.

Generalin sözleri bittikten sonra Şeyh Ali Sezai Efendi sağ elinde tesbihi olduğu halde ileriye geçti ve Generale karşı:

Memleketin asayiş yerinde olup yettiği kadar Jandarması da olduğunu Fransız kuvvetinin günden güne artırılması Türkleri tethiş ettiğini, Ermenileri şımarttığını, memurların maaşları dolgun olup azlığından şikayet eden olmadığı, buralarının Kilikya çevresinden dahi olmadığı, Hükümetin adalet tevzi ettiğini, Manda kabul veya ademi kabulü ise Hükümeti Merkeziyeye ait olduğundan hiçbir suretle iş birliğine lüzum olmadığını ve bu halin ve işğalin esasen mütareke hükümlerine de aykırı olduğunu söyledi.

Uzun uzadiye süren bir çok münakaşalardan sonra (sulhun neticesine kadar İngiliz işgal kuvvetinin önce burada tatbik ettikleri vaz'iyet ve hareketten başka ahvale muvafakat edilemeyeceği) cevabı verilerek geri döndü. Şeyh Ali Sezai efendinin sözleri fasılasız olarak devam ettikçe Generalin yüzünde hiddet ve kızgınlık alametleri belirliyordu.

İkinci vakti General ile Miralay otomobile binerek Antebe gittiler. Bunların hükümet işlerine karışmağa kat'iyen azm etmiş oldukları her gün asker top ve mühimmat getirmeleri ve Tayyare Hangarı teşebbüsünde bulunmaları gibi işlerden maksatlarını zorla yaptırmağa kalkışacakları anlaşılıyordu. Ermenilere gizlice silah vermekte oldukları da işitilmekte idi. Depodaki silahlarımızdan bir çoğunun da aşırıldığı tahakkuk etmişti.

General ile cereyan eden mükâlemelerin neticesi Mutasarrıf vekili Cevdet bey tarafından 16 / Kânunu evvel / 335 tarihinde her tafsil Dahiliye nezaretine bildirildi ve memleketin ahval ve vaziyeti hazirasına karşı gerekli tetbirlerin sür'atle alınması istirham edilmişti.

Fransızlar askerlerini koydukları Kışlaya ve Latin kilisesine Fransız bayrağını çekmişlerdi. Maraşa giren askerleri Ermeniler tarafından karşılanmakta idi.

General Keret Protesto Edildi

Memleketin ileri gelenleri 17 / İlk kânun / 335'de toplanarak sureti aşağıda yazılı Protestonamenin Fransız işgal kumandanlığına verilmesini kararlaştırdılar:

(Şeraiti mütareke hilafına olarak memleketimizi işgal eden İngiliz kuvvei askeriyesi yerine aynı vazifeyi ifa etmek üzere Fransız kuvvei işgaliyesinin ikame edildiği ve her iki kuvvetin vazife ve salahiyetinde hiçbir fark olmadığı ve Hükûmeti Osmaniyenin icrayi hükûmette serbest bırakılacağı müstereken neşir edilen beyannameden anlaşılması idi. Aradan az bir müddet murur eder etmez Maraşa gelen Cebelibereket Guvernör Militeri Andre Maraş Guvernörlüğünün dahi uhdesine tevdi edildiğini ve müstereken ifayı vazife etmek üzere Hükûmetten daireler tahsis edilmesini ve Polis ve Jandarma dairelerine müdahale edeceğini beyan etmiş ve eyyami mükaddesamız olan Cuma günü Kaleden Osmanlı Bandırasını indirmesi üzerine Maraşta bir heyecanı milli vukuuna sebebiyet vermiştir. Birkaç gün sonra Maraşa gelen General Keret cenapları dahi Maraştaki mevcut kuvvetini tezyid, tayyareler ve toplar getirerek mevkilerini tahkim ve bu suretle bazılarının tecziye edileceğini beyan etmiştir. Fransız kuvvei askeriyesi efrad ve ümerasına muhabbet ve hürmetperverde edilmekte olduğu ve mahalli asayiş hiçbir hal ve hareket mevcut ve mahsus olmadığı halde bu gün de külliyetli miktarda asker top ve mitralyoz gibi mühimmatı harbiye getirilip mahallat aralarında ve

kiliselerde yerleştirilerek kasabamız bir sahnei harb halına konulmuştur. Şu hal altı buçuk asırlık mevcudiyeti tarihiyeye malik olan Devleti Aliyenin pek kıymetdar parçası bulunan ve yüzde doksan itibariyle ekseriyeti müslüman teşkil eden Livamızı ana vatanımızdan ayırmak maksadına matuf olduğu anlaşılması ve musaleha için yegâne düstur istihaz edilip düveli muhtelifce kabul buyurulan Vilson Prensiplerinin on ikinci maddesine muhalif görülmüştür. Milleti İslamiyenin kalbinde şu suretle azim bir heyecan uyandıran iş bu hareket ve lüzumsuz tahkimatı şiddetle protesto eder ve şeraiti mütareke ahkâmına ve salifüzzikir Vilson Prensiplerinin on ikinci maddesine riayet ve izharı adâlet buyurulmasını ve umuru hükümet ve zabıtamızı müdahale edilmemesini ve aksi halde mes'uliyet kabul edilmeyeceğini maalihtiram arz eyleriz.

17 / Kânunu evvel / 335

Bu protestonamenin altı 447 kişi tarafından mühürlendi ve 21 Kânunu evvel 335 tarihinde Maraş Mutasarrıflığı vasıtasile kuvvei işgaliye kumandanlığına gönderildi.

18 / 12 / 335. Bu gün de Fransızların bir batarya topları Maraşa geldi.

30 / 12 / 335. Çuhadar zade Hacı Mustafa Efendinin 18 yaşındaki biricik oğlu Ali tavşan avlamak için Mercimek tepe ve Tavşan tepesi dolaşırken üç Ermeni bunu sıkıştırmak isterler. Ali bunların ikisini öldürür, birini de yaralar. Kendisi de Elbistan cihetine

doğru kaçar. Ali Harb içinde Maraşa dönmüş ve bir serseri kurşunla şehid olmuştur.

5 II. Kânun 336. Bu gece Bahtiyar yokuşundaki bir kahveye Ermeniler tarafından bir bomba atıldı. Bombadan bir Türk şehid ve 4 Türk yaralandı.

Bu günlerde İdadi Mektebi Riyaziye Muallimi Hayrullah Efendi (İmalı) köyü milislerle birlikte Maraşa sekiz saat mesafede ve İslahiye caddesi üzerinde (Baba burnu) denilen yerde Fransız kuvvetlerine karşı taciz hareketlerinde bulduklarından Fransızlar muhaberat ve münakalatı askeriyeyi kesiyorlar diye bu civarda bulunan köyler üzerine Maraş, Cebelibereket ve Bahçe taraflarından bir çok kuvvet sevk ettiler. Top, tüfenk ve mitralyoz kullanarak harekâta giriştiler. Askerleri içinde intikam hisleriyle susamış olan Ermeni efradının bulunması ve Fransızların yerli Ermenilere silah ve cephaneye dağıtması keyfiyeti de bütün Türkleri tehyic ettiğinden memleketin asayişini pek nazik bir noktaya gelmişti. Mücahit Hayrullah Efendi bu müsademelerde ağır surette yaralandı. Sonra vefat etti.

Askeri hareketlerin terk edilmesile daha ziyade telefata ve asayişin bozulmasına meydan verilmemesi lüzumu Hükümetçe Maraş mevki kumandanı Binbaşı (Roz Dezordan) da rica edilmiş ise de bu yolda Kilikya Baş kumandanlığından emir aldığını ve Kilikyadan sevk olunan bir çok kuvvetlerin de bunlara iltihak eylediğini bildirmiş olmağla bu iltimastan bir tesir olmamıştır.

6 / 1 / 336. Bu gün sabaha yakın bir vakıtta dağdan odun getirmek üzere Marařtan çıkan üç Türk oduncudan ikisi Kışla civarında sekiz Ermeni tarafından şehid edilmiştir. Katillerin kışlaya iltica eyledikleri kačan

ve canını kurtaran üçüncü şahsın ifadesinden anlaşıldı. Maktullerin süngülenmiş oldukları tebeyün etti.

Bu hadise üzerine intikam hisleri besleyen Ermeni askerlerinin değiştirilmesi Hükümetçe Fransız kumandanlığından rica edildi ise de kabul ettirilemedi. Türklerin teessür ve heyecanları son dereceyi bulmuş idi.

8 II. Kânun 336. İslahiye cihetinden Maraşa gelmekte olan bir Fransız kıt'ası (İl oğlu) civarında Bayezid zade Zafer ve Muharrem beylerin kumandasında bulunan 200 kişilik Bertiz milisleri ile müsademeye tutuşarak yolundan kaldı. Bunun üzerine oradaki mücahitlere nasihat vermek için bir Hey'eti Nasihe gönderilmesi General Keret tarafından iltimas edildi. Mutasarrıf vekili Cevdet beyin teklifi üzerine Belediye Reisi Bekir Sıtkı, Jandarma K. Binbaşı İsmail Hakkı, Mühendis Abdüllatif, Hocalardan Refet, Kara küçük zade Hacı Mustafa, Müderris Hafız Ali, Kocabaş zade Hacı Naci, Dede zade Mehmed Hilmi bey ve efendilerden mürekkep bir hey'etin gönderilmesi kararlaştırıldı.

Hey'etin hareketinden önce General Keret de Maraştan bir Binbaşı kumandasında bir imdad kuvveti yola çıkarmış idi. Sabahleyin hareket eden hey'et İl oğlunda Maraştan giden iş bu kuvvete kavuştu. İmdad kuvveti kumandanı ateşin kestirilmesini hey'etten talep etti ise de ileri varılmak imkanı olmadığı ve savaş yapanların harekât neticesinde dağlara sığınan ahalden ibaret olduğu beyan edilmiş ve oradan geri dönülmüştür. Hey'et geceyi (Şeref oğlu) köyünde geçirmiş ertesi gün Maraşa gelmiştir. Fransızların önündeki milis kuvvetleri de kendiliğinden çekilmiş olduğundan Fransız kuvvetleri de Maraşa doğru yollarına devam etmişlerdir.

Fransızlar günden güne Maraşa külliyyetli miktarda asker ve harp mühimmatı celb ile bütün kiliseleri ve diğer büyük binaları birer müstahkem mevki ve depo haline sokmak suretile her an kuvvet ve taarruzlarını artırmakta idiler. Askerleri arasında pek çok Ermeni fedailerinin bulunmasından yerli Ermeniler de fırsat gözetmekte idiler. Vaz'iyet son derece incelmış, her kes müsellah bir hale gelmişti.

11 / II. Kânun / 336. Fransızların Baba burunu civarında yaptıkları askerî harekât sebeble halkın zarar ve ziyanlarını ve nüfusça olan zayıatlarını tesbit eylemek ve yakılan köylerin açıkta kalan ahalisinin fotoğraflarını almak, muhtaç olanlara yardım eylemek üzere her şubeden birer kişiden seçilen bir hey'etin gitmesi kararlaştırıldı. Hey'et birinci geceyi Araplı da, ikinci geceyi de Orçan banısında geçirdi. Üçüncü günü Eloğlu ve Ceceli köylerine vardı. Hasarat miktarını tesbit ve 14 / 1 / 336 tarihli bir zabıt varakası tanzim eyledi. Geceyi Şerefoğlunda geçirdi, ertesi gün Maraşa avdet etti. Bayezid zade Zafer ve Muharrem beylerin kumandasındaki Bertiz müfrezesi de Orçan banisinde bulunuyordu.

Mutasarrıf vekilinin istifa teşebbüsü: Ahval ve vaz'iyetin son derece incelendiğini gören Mutasarrıf vekili Cevdet bey ileride çıkacak mes'uliyetten sakınmak için vekaletten çekilmek istedi. Bu dileğini Dahiliye Vekaletine bildirerek yerine başkasının geçirilmesini istedi ise de istirhamından bir netice çıkmadı.

19 / II. Kânun / 336. Pazarcıkta bulunan Kuvvai Milliye kumandanlarından Kılınç Ali bey tel ile her zaman General Kereti tehdit eylemekte idi. General bu

gün Pazarcığa bir atlı keşif kolu yolladı. Giden keşif kolu Pazarcık yolu üzerinde (Doğanlı) yerinde Paşo ağanın çetesiyle karşılaşır aralarında bir çarpışma olur, müfrezeye çekilmeğe mecbur kalır.

Generalın Hükûmet İşlerine Cebren

Karışmaya Teşebbüsleri

General Keret bir müddettenberi Adana ve Antep taraflarından celp ile Maraşta yığıldığı kuvvetlerin emellerinin yerine getirilmesine yettiğini zan ederek hükûmet işlerini zorla eline almak zamanının gelmiş olduğuna kani olmuştu. Keret Mutasarrıf vekili Cevdet beyi 19 / 1 / 336 tarihinde karargâhında davet etti. Hükûmet işlerinde el birliği ile çalışmak ve her daireyi kontrol eylemek üzere Adana'dan getirdiği Binbaşı (Morbiyo) yı Governör tayin ettiğinden söz açarak hükûmetten iki odanın boşaltılmasını ve Binbaşının da bu günden itibaren işine bakmasını emir eyledi.

Cevdet bey, Fransızlar tarafından bazı köylerde askeri harekât yapıldığı, bütün Ermenilerin şımardığı bu sırada bunun tatbiki ahalinin galeyanı gibi bir çok mahzurları olduğunu ileri sürerek, mütareke şartlarına da uygun olmayacağı cihetle bilistizan alınacak cevaba kadar geri bırakılmasını rica ederse de General: (Ben emir ediyorum, sen sonra nereye yazarsan yaz) cevabını verir.

Bu haber memleket içinde duyuldu. Memleketin ileri gelenleri birleşerek mutasarrıflığa gittiler. Fransızların hükûmet işlerine karışmak istemeleri burayı Kilikyaya bağlamak ve Türkleri ezmek fikrine dayandığından asla kabul edilmemesi, yalnız İngilizlerin

önce tatbik ettikleri dairede işgallerine razı olacaklarını ve aksi halde her türlü felâketlere katlanacaklarını beyan eylediler.

Binbaşı Morbiyo bu gün hükûmete gelmedi. Her halde efkârî umumiyenin yatıştırılmasının gerek olduğunu takdir etmiş olmalı ki Morbiyo'nun işe başlaması memleketin ileri gelenlerinin yarın toplanmasına ve kendilerine görüşülmesine bırakıldı. Fakat Fransızların teklifleri ne olursa olsun endişe içinde bulunan halkın Fransız teklifatını kabule yanaşmıyacakları belli idi. İş zorlukla yapılacak olursa gerek şehirde ve gerekse Liva içinde bulunan bütün milli kuvvetlerin silahla karşı durmaları muhakkak idi.

20 /Kânun sani / 336 Salı. Mülkiye işlerine müdahale ve daireleri kontrol eylemek üzere General Keret tarafından Guvernör tayin edilen Binbaşı Morbiyo bu gün öğleden evvel hükûmete geldi. Halk mümessilleri de daha evvel gelmişlerdi. Morbiyo bunlara dedi ki:

-(Hükûmete iştirakten maksad burayı Kilikya gibi bir idareye tabi tutmak değildir. Ancak asayiş ve intizamı teminden ibarettir. Ve Maraş başka türlü idare edilecektir. Generalin bu yoldaki emri de kat'idir. Bununla beraber bundan korkulacak ve çekinecek bir cihet de yoktur.)

Morbiyo bu sözlerle halkın meyillerini celbe çalıştı ise de mümessiller *(asayişin yoluna girmesi Türk köylerine tecavüz eden ve Türkleri öldüren Fransız askeri kisvesi altındaki Ermenilerin Maraştan tard ve ihraçlarla kabil olacağını, bunlar burada kaldıkça memleketin her türlü felâketlere maruz kalacağını tabii olduğunu ve netice sulha kadar İngilizlerin vaz'iyetinden*

başka hiçbir idare ve müdahale kabul edemeyeceklerini, aksi halinde kan döküleceği cihetle bunun mes'uliyetinin Fransızlara ait olacağını kat'i surette ve müttefikan beyan ettiler. Binbaşı Morbiyo bunun üzerine herkesin ayrı ayrı ellerini sıkarak ayrıldı ve Generalin karargahına gitti.) Bir daha da gelmedi.

General Maraşın içinde 4000 kişilik bir kuvvet toplamıştı. Bu kuvvete güvenerek şiddetini arttırıyordu. Bu gün çarşılar kâmilen kapalı idi. Tek bir dükkân bile açık değildi. Her kes heyecan içinde vaziyetin almış olduğu inceliğin akibetini bekliyordu. Bununla beraber kimsede fütur yok idi. Her kes kalbini Allahına bağlamış işin neticesini bekliyordu.

Silah Patlaması

21 / II. Kânun / 336 Çarşamba. Öğleden sonra General Keret, Mutasarrıf vekili ile daire reislerini, Belediye Reisini, memleketin ileri gelenlerini karargâhına davet etti. Bu davet üzerine Mutasarrıf vekili Cevdet, Jandarma kumandanı Binbaşı İsmail Hakkı, Komiser Cemil, Belediye Reisi Bekir Sıdkı, Mühendis Abdüllatif, Bayezit zade Mehmet, Müftü Hacı Mehmet Tevfik, Eytam Müdürü Refet, Karaküçük zade Hacı Mustafa, Hafız Ali, Şişman zade Arif, Kocabaş zade Hacı Nuri bey ve efendiler Karargâha gittiler. Vardıklarında hepsinin birer birer adları soruldu ve yazıldı. General söze başlayarak:

Pazarcıkta Kılınç Ali namında birisi tarafından kuvvei işgaliye kumandanlığına amirane ve tehditkârane telgraflar yazılmakta olduğundan oraya asker sevk

edeceğini, Maraşa gelmekte olan birkaç araba mühimmatın yolda gasp edilerek muhafızlarından bazılarının öldürülmüş olduğunu, bu yoldaki mes'uliyetlerin tarafınıza terettüp edeceğini beyan ve tahkir edici bazı laflar sarfetti. Sözü bittikten sonra Mutasarrıf vekili Cevdet, Jandarmanın Kumandanı İsmail Hakkı, Mühendis Abdüllatif, Belediye Reisi Bekir Sıtkı beylerle Kocabaş Hacı Nuri ve Şişman Arif Efendileri alıkoyarak diğerlerine:

-Gidiniz ahaliyi teskin ediniz. Sonra mutazarrır olurlar. Dedi bunlar da:

-Millet burada kalanları sorar, binnetice galeyanı mucip olur. Ya onları da salıver, yahut biz de kalalım. Dedilerse de:

-Onlar sonra gönderilir, siz durmayın gidin, der.

Oradan ayrılanlar dışarı çıktıklarında karargâhın etrafına makineli tüfenklerin yerleştirilmiş ve askerlerin vaz'iyeti harbiye almış olduklarını gördüler.

Karargâha giden adamlardan bazılarının orada tevkif edildikleri derhal memleketin her tarafında duyuldu. Üç dört günden beri çarşılar kapalı olduğundan halk sokak başlarında topluca duruyorlardı. Saat sekize doğru silahlar patlamaya başladı. Artık meseleyi Türkün kahramanlığı, Türkün fedakârlığı ve onun silahları hal edecek idi.

İki Tarafın Bu Günkü Savaş

Durumları

Fransızlarla savaşın başlangıcı olan 21 / Son kânun / 336 Çarşamba günü iki tarafın savaş durumlarını tetkik ettikten sonra savaş hadiselerini takip edeceğiz.

General keretin Maraşa biriktirdiği kuvvet Senegalli, Cezayirli, Ermeni ve halis Fransızlardan mürekkep olmak üzere takriben 4000 kişi kadar idi. Ermeni efrad bu kuvvetin hemen hemen dörtte birini teşkil ediyordu. Fransız karargâhı Amerikan kolejinde, şehre hakim bir yerde idi. Fransız kuvvetleri Şehir içinde kiliselere, hanlara, Ermeni mekteplerine ve Ermenilere ait büyük binalara yerleştirilmiş idi. Fransızlar yalnız şehrin ortasında ve her tarafa hakim olan Kaleye asker koymamışlardı. Eğer Kaleyi de işgal edebilmiş olsalardı Türklerin durumları çok fena olurdu.

Fransızların Kaleyi işgallerine meydan vermemek için daha önce Kaleye milli bir müfreze yerleştirilmiş idi. Bu müfreze kalenin meydanlığında gündüzleri Fransızların gözü önünde millî elbiselerle talimler yaparlardı. Hatta bir gün Kaleyi gezmek isteyen Fransız kumandanı kapıdaki nöbetçiler tarafından içeri sokulmadığından geri dönmüş ve kendisinin Mevki kumandanı olduğu halde Kaleye girmesine mümanaat edildiğinden dolayı hükûmete giderek şikâyette bulunmuştur.

Fransızların yerleştikleri yerlerde makineli ve otomatik tüfenkleri var idi. Bir bataryadan ibaret olan dağ topları da Kışla da bulunuyordu. Cephaneleri bol idi.

Ancak işin nereye varacağını ve ne hale gireceğini tahmin ve takdir edemedikleri için yiyecekleri az idi.

Muntazam Fransız kuvvetlerinden başka Fransızlar tarafından teslim edilmiş olan ellik Ermeniler (yerli) de büyük bir yekûn tutuyordu. Zeytin Ermenileri de bunların ihtiyatları mesabesinde olarak Zeytinde bekliyordular.

Türlere gelince: Jandarma dairesinden dağıtılan 850 silah ile bazılarının kendi paralarıyla şuradan buradan tedarik etmiş oldukları silahlardan ibaret idi. Savaş esnasında Mülâzım Hamdi Efendi kumandasında iki makineli tüfek ile iki tane de adi dağ topu millî kuvvetlere iltihak etmişti. Ancak topların mermileri bozuk çıkmıştı. Bu sebeple toplardan istifade edilmemişti. Maraşta silah patlar patlamaz şehir etrafındaki ulusal kuvvetlerin de çarçabuk Maraşa yetişebilmeleri imkânı da hazırlanmış idi.

Türk kuvvai milliyesinin karargâhı Bayezidli mahallesinde hükûmet konağı civarında Kâtip zade Mehmed Efendinin evinin alt katında kurulmuş idi. Hey'eti merkeziye Reisi Arslan bey¹ kumandayı eline almış harekâtı buradan idare ediyordu. İcabatı harbiye burada düşünülüyor, kararlar burada alınıyor, emir buradan veriliyordu. Burası âdeta bir harp karargâhı halini almıştı. Burası karınca yuvası gibi kaynıyor, bir çok kimseler buraya girip çıkıyordu. Bunların kimisi rapor veya haber getiriyor, kimisi emir götürüyor, kimisi

¹ Maraş Heyeti Merkeziye Reisi Arslan bey: Gökşunun Fındık köyü ahalisinden Çerkez Abdullah Çavuşun oğludur. Harp esnasında Şam Trablusta Komiser idi. Birinci Büyük Millet Meclisinde Maraş mebusu bulunuyordu.

cephane alıyordu. Elhasıl Mehmed Efendinin bu evi büyük ve tarihsel bir yer olmuştu.

Arslan bey her geleni dinliyor, herkese söz yetiştiriyordu. Vahim anlarda önemli durumlarda sabır ve metanet tavsiye eder, maneviyatı zayıf olanlara taze bir ruh, taze bir kuvvet ve cesaret verirdi. Savaşın son günlerine doğru Fransızlara bir imdad kuvveti gelmiş ve durumları biraz düzelmişti. Bundan bazılarının maneviyatı bozulmuştu. Bir gün Mutasarrıf vekili Cevdet bey yanında iki adam olduğu halde içeri girdi. Arslan beyle aralarında şu muhavere oldu:

-Arslan bey ne yapıyorsun, vaziyet fenadır.

-Ne yapalım sonuna kadar devam edeceğiz.

-Burada bu kadar çoluk çocuk var, sonra bunları keserler.

-Biz onlarınkini o kadar kestik, biraz da onlar bizimkini kessinler.

-Öyle ise ben karışmam.

-Sen karışma.

Bu muhavere üzerine Cevdet bey geldiği gibi geri gitti.

Fransızlar bu kadar faik ve muntazam kuvvetlere, toplara, mitralyozlara malik olduğu halde hiçbir yerde taarruza girişememiş idi. Her cephede müdafaa vaziyetinde kalmıştı. Fransız kuvvetleri şurada burada dağınık bir halde kalmıştı. Türklerin taarruz vasıtalarından birisi de yangın çıkarmak idi. Gerekli olan yerlere ateş verilerek düşman mevzileri düşürülüyordu.

Bu arada bir çok Türklerin evleri de yanıyordu. Fakat kimse müteessir olmuyordu. Çünkü ergemiz düşmanı yok etmek idi. Düşmanı yok etmek için kendi elile kendi evini ateşliyenler oluyordu.

Telgrafhane Bertizin Maksudlu köyüne kaldırılmış idi. Tel muhaberatı bu merkez vasıtasile her tarafla temin edilmiş idi.

Yirmi Bir Günlük Savaş

Hadiseleri

21 / 1 / 336 Çarşamba. Savaşın ilk günüdür. Silah patlar patlamaz Fransızlar şehrin her tarafına piyade makineli tüfenk ateşi açtılar. Topları Ahır dağı ile etrafta bulunan yolları bombardımana başladı. Ateş gece saat dokuza kadar sürdü. Sabaha yakın 1-2 saat sükûnet buldu ise de fecirle beraber bombardıman yine başladı.

Bu gün akşamdan sonra bir Fransız müfrezesi çarşıdan Kışlaya doğru giderken Restebaiye camisindeki müfrezenin ateşile karşılaştı. Arada şiddetli bir müsademe oldu. Bir iki Cezayirli telef oldu. Arabalarını bırakarak kaçtılar.

Yine bu ilk gece evine gitmekte olan Ceza Reisi Cemil bey sokakta şehid düştü. Cenazesi birkaç gün sokak ortasında kaldı.

Hapishanede bulunan mapusların hepsi salıverildi.

23 / II. Kânun / 336 Cuma. Antep caddesinden Maraşa gelmekte olan bir düşman kolu Şeyh Adil

mevkiinde Alemlî idare hey'eti tarafından kurulan pusuya düşürüldü. Bunlardan 12 tanesi esir edildi gerisi öldürüldü. Silah ve eşyaları iğtinam edildi. Esirlerden birisinin Maraşlı bir Ermeni olduğu anlaşılınca derhal idam edildi.

Ahaliyi savaştan vaz geçirmek maksadile karargâhta mevkufl bulunan Mutasarrıf vekili Cevdet bey salıverildi. Cevdet bey elinde bir beyaz bayrak olduğu halde korku ve heyecan içinde beri geçeye geçmeye muvaffak oldu.

24 / 1 / 336. Muharebe devam ediyor. Bir çok yerlerde yangınlar çıktı. Katliâmdan korkan halk müdafaaya devam ediyor. Bu günkü tarihle Dahiliye Nezaretinden sureti aşağıya yazılı bir tel alındı.

Maraş Mutasarrıflığına

Eyaleti şarkıye kumandanı sıfatile Maraşa gelmiş olan Fransız Generali Keret tarafından kontrol memuru olarak gönderilen bir Fransız Binbaşısının umuri hükûmete müdahale tarzında vukubulan teklifinin kabul edilmeyeceğine eşrafi mahalliyeden verilen cevap üzerine karargâhtan şehre mitralyoz ve top ateşi tevcih olunarak bir takım fecayi vukubulmuş olduğunun haber alındığı Sivas Vilâyetinden bildiriliyor. Vak'anın mahiyet ve derecesi hakkında acilen izahat itasile beraber meni vukuu için ne gibi tedabir ittihaz olunduğunun inbası 24 / Kânunu sani / 336 Nazır Namına

Keşfi

29 K. Sani 336. Kışladan şehre iki üç nöbet top, mitralyoz ve bomba ateşi açıldı. Yangınlar devam ediyor. Dumanları asumana çıkıyordu.

1 Şubat 336. Fransızlar çarşıya ateş verdiler. Dükkânların çoğu yandı. Çarşı içinde bulunan Belediye dairesile Mevlevî dergâhı da bu arada yandı. Sokak muharebelerinden dereler ecsad ile doldu.

2 Şubat 336. Şehrin her tarafı bombarduman edildi. Kiliselerdeki Ermeniler de Türklere mitralyoz ve bomba ateşi açtılar. Yanan büyük Ermeni evlerinde ateş içinde patlayan bombaların terakaları ayyuka çıkıyordu. Ecsad taaffun etmeğe başladı.

3 Şubat 336. Kışladan iki nöbet top ve mitralyoz ateşi açıldı. Sokak muharebeleri ve yangın devam eyledi. Birkaç cami ve kilise daha yandı.

4 Şubat 336. Fransızlar şehrin her tarafını bombarduman ettiler. Bir çok evler ve bedestan yandı. Kuvvai Milliye Kumandanlarından Maraş Evkaf Memuru Evliya Efendi sokak muharebelerinde şehid oldu.

5 Şubat 336. Fransızlar Kışladan iki üç nöbet şiddetli top ve mitralyoz ateşi açtılar. Kiliselerden de bomba ve kurşun yağdırdılar.

6 Şubat 336. Bu gün saat dörtte İslahiye cihetinden bir Fransız Tayyaresi geldi. Şehrin afakında iki tur yaptı. Muhtelif yerlere bir şeyler attıktan sonra geri gitti. Attığı eşya arasında Şark ordusu erkânı harbiyesinden Maraş Fransız kumandanlığına hitaben yazılmış birkaç satırlık bir şifre ile yerden Tayyarelere işaret vermek için yapılmış talimatname ve bu talimatnamenin tatbikatı için beyaz ve mavi renkli birkaç

arşın bezler var idi. Bunlar bizim tarafa düşmüş ve elimize geçmiş idi.

Tayyare akşam üstü tekrar geldi. Her taraftan atılan kurşunlarla karşılandı. Piyade kurşunlarının Tayyareye bir tesiri olmayacağı biliniyordu. Bununla beraber Tayyarenin başımız üstünde dolaşmasına tahammül edemiyen halk asabını hiç olmazsa bu suretle teskin ediyordu. Tayyare bir iki tur yaptıktan sonra gitti.

Ahali ile Fransızlar arasında tavassuta müheyya olduğuna dair Amerikalılardan bir mektup geldi.

7 Şubat 336. Bu gün sabahtan beri İslahiye istikametinden uzaklardan top sesleri geliyordu. Bu sesler Fransızlara bir imdad kuvvetinin gelmekte olduğunu anlatıyordu. Baba burnunu tutmaya memur millî müfreze oradan çekilmiş idi. Bu kuvvet ikinci vakti Maraş ovasına vasıl oldu. Erkenez suyu kenarında Maraşa beş kilometrelik bir mesafede karargah kurdu. Çadırlar kurulduğu, ateşler yakıldığı görülüyordu. İslahiye caddesi üzerinde bir çok insan ve hayvanlar görülüyordu.

Bu kuvvet Miralay Norman'ın kumandasında 300 piyade ile bir dağ bataryasından ibaret idi. Norman Erkenez kenarında iner inmez getirmiş olduğu dört dağ topundan ikisini Hazinedarlı cihetine (Şehrin muntehayi şarkisi) diğer ikisini de Mercimek tepe cihetinde (Şehrin batı tarafı) tevcih ederek her iki geçeyi bombardumana başladı. Normanın topları durmaksızın ateş püskürüyordu. Fakat evlerde yaptığı ufak tefek tahribattan başka hiçbir tesir olmuyordu. Kışladaki toplar da bunlara ilaveten şehrin her tarafına ateş saçıyordu. Bu bombarduman esnasında Askerlik Şubesi ile Muhasebe Hususiyi dairesi kısmen harap oldular.

8 Şubat 336. Norman'ın askerleri şiddetli bir topçu ateşinden sonra Mercimek tepeye taarruz ettiler. Fransızlar Mercimek tepeyi tuttular. Buradan şehrin batı tarafındaki Karamanlı ve Mağaralı mahallelerinin arkasından sarkmaya başladılar. Normanın bu hareketinden Kışladaki mahsur Fransız Generali ile irtibat tesis etmek istediği anlaşılıyordu.

Norman Mercimek tepeyi işgal ettikten sonra top ve mitralyozlarını buraya yerleştirdi. Şehri bombardmana başladı. Ağırıkları yine Erkenez suyu kenarında duruyordu.

Norman kuvvetinin gelmesi ve Mercimek tepeyi tutması bazı zayıf kalpli kimselerin manevi kuvvetlerini kırdı. Bundan dolayı Fransızların bir huruç hareketi neticesinde şehirde katliâm yapmaları gibi elim bir vaz'iyetin hasıl olabileceği endişesile bu gibiler ailelerini şehirden çıkarmayı düşündüler. Bununla beraber bununda önüne geçildi.

9 Şubat 336. Eski ve yeni Fransız topları bu gün de şehri bombardmana devam ettiler. Bombardmana en ziyade Fransızların çekilme yolu üzerinde bulunan Bayezidli ve Mağaralı mahalleleri maruz kalıyordu. Bu mahalleleri ateş altına almalarından Fransızların kaçmak fikrinde oldukları anlaşılıyordu. Cephelerdeki milli kuvvetler yine müdafaada devam ve sebat ediyorlardı.

10 Şubat 336 Salı. Fransız kuvvetleri şehri, hükûmet konağı ile milli binaları aralıksız olarak sürekli şekilde bombarduman ettiler. Efradi milliye yerlerinde sebat ve müdafaada devam ettiler. Yeniden bir çok yangınlar çıktı. Pek çok evler kül haline geldi. Mercimek

tepesindeki toplar Bayezidli mahallesini akşama kadar fasılasız olarak bombarduman etti.

Elbistandan gelmiş olan Doktor Mustafa Efendi şehrin duçar olduğu acınacak hallerden müteessir olarak bazı kimselerle müşavere neticesine işin sulhen bitirilmesi çaresini düşünmek emelile kendisini kuvvei işğaliye kumandanı ile görüştürmek üzere Amerikalılara mektup yazmış ve bunlardan muvafık cevap almış olduğunu beyan ederek Alman hastanesine gideceğini söylemiş.

Doktorun bu hareketi her ne kadar şahsına ait ise de Fransızların bunu resmi bir müracaat suretinde telakki eyleyecekleri tabii görülmekle Hey'eti merkeziyece Fransızlarla temasına izin verilmedi. Bununla beraber Doktor akşamdan sonra yanında fener taşıyan bir arkadaşı olduğu halde kendi kendine Alman hastanesine doğru yollanmıştır.

Doktorun Fransızlar tarafına hareket eylediği Hey'eti merkeziyece duyulması üzerine geçmesine mümanaat edilmesi, ısrar eylediği takdirde vurulması yolunda Restebaiye hey'etine emir verildi ise de bu emir yerine varıncaya kadar Doktor hududu aşmış ve Alman hastanesine doğru yol almıştı.

Fransızlar bu gece Maraştan kaçmak hareketleri ile meşgul olduklarından Doktor General ile görüşemeyerek hastanede kalmış ve arkadaşile birlikte Ermeniler tarafından orada öldürülmüştür. Bir rivayete göre de Generalin yanından dönerken hastane yakınında şehid olmuştur. Her ne suretle olursa olsun Doktorun kendi başına giriştiği bu teşebbüs kendi hayatının sönmesine sebep olmuştur.

Doktor Mustafa Efendiye General tarafından yazılmış olan mektubun sureti aşağıda yazılmıştır. Bu mektuptan anlaşılacağı üzere General Doktorun bu teşebbüsünü umumun nedamet ve teslimiyeti suretinde telakki etmiştir.

Doktor Mustafa Efendiye

Maraşta derekap iadei asayiş etmek kabliyetinden hariç bulunduğunuzu anlıyarak asakirimi bu gün Maraş haricine götürmek mecburiyetinde bulunuyorum. İslahiye cihetinde temini asayiş edeceklerdir. Yakında geri geleceğim. Bu gün akşamı mükâlememizi tastik edip mükâleme neticesinde talep ederim (Buradan bir şey anlaşılmıyor, bu maddelerin kabul ve tastik edildiğine dair malumat itasını talepten ibaret olsa gerek.)

1-Maraş şehrinin tamamen teslimi şöyleki Osmanlı Bayrağı kalkıp yerine beyaz bayrak çekilecek.

2-Türk ve Ermeni eşrafı beraber hükûmet muvakkate teşkil etmek, mezkûr hükûmetle mükâlemeye gireceğim.

3-Maraş dahilinde 48 saat zarfında ateşi durdurmak.

4-Bütün cephaneyi, mitralyozleri, top ve her nevi eslihayı kabil ise bir an evvel teslim ettirmek.

Tarafından 11 / Şubat / 336 saat yediden itibaren hiçbir top ve silah atılmayacak.

Burada bulunan Fransız ve Amerikalılara olan hürmet mukabilinde götürdüğüm emanet halinde olan eşhasa iyi hareket edilecektir.

Hükûmetim kemali adaletle Maraş şehrinin teslimi hakkında olan şeraiti tertip edecektir. Cevabınızı Doktor Vilsona verirsiniz. Mumaileyh bana gönderir.

Maraşta metruk kalıp emrimi almıyan asakire emrimin tebliğini rica ederim.

Erazil Şarkıye Kumandanı

General Keret

Bu günlerde Maraşta benzeri görülmemiş derecede kar yağmış ve ardından gayet sert poyraz esmiş olduğundan çok kuru bir soğuk var idi. Fransızlar yiyecek ve yakacak cihetle büyük bir sıkıntı içinde idiler. Hayvanların bir kısmını da başı boş salıvermişlerdi.

Gece yarısından sonra kışlada bir patlamadan sonra yangın başladı. Bundan Fransızların kaçmakta oldukları anlaşıldı. Fransızların toplarıyla birlikte şehrin şimali garbisindeki bağlar içinden çekilerek Mercimek tepe üzerinden ovaya inmiş oldukları ve götürmeyecekleri eşya ve mühimatlarını da kışla ile birlikte ateşlemiş oldukları anlaşıldı.

Muhasemenin son günü olan 10 / Şubat / 336 Salı günündeki savaş durumunu gözden geçirip sonra ilerisine geçelim.

İki Tarafın 10 Şubatındaki

Durumları

Savaş başlamazdan önce Maraşta toplanmış olan Fransız askerlerinin Kiliselerde, büyük binalarda, hanlarda, Amerikan yurtlarında ve kışlada yerleştirilmiş olduklarını yazmıştık. Silah patlayınca Ermeniler de Fransızların buldukları yerlere sığınmış ve onlarla birlik olarak Türklere karşı silah kullanmağa başlamışlardı. Yirmi bir gün süren bu ulusal savaş esnasında Ağdere, Kale dibi, Şeker dere, Tekke, Kırklar, Kümbet ve Protestan kiliseleri ile Hanlar ve diğer binalar birer birer düşürülmüş içlerindeki Fransız ve Ermenilerden kaçabilenler diğer yerlere sığınmış ve kurtulmuşlar idi. Kaçamayanlar ise yok edilmişlerdi.

Norman kuvvetinin gelmesi üzerine çarşılarda ve diğer dağınık yerlerde bulunan Fransız ve Ermeniler hemen bu kuvvete iltihak etmişlerdi. Savaş durumu günden güne Türkler için müsait bir şekil almış idi. Şehir içinde duvarlar delinerek evden eve irtibat yolları açılmış ve sokakların çoğu Türkler için tehlikesizce geçilir bir hale gelmişti. Fransızların en kuvvetli müfrezeleri Abarebaşı ve katolik kiliselerile eytamhanede ve kışlada mahsur bir halde kalmışlardı. Fransızlar çarşılardaki umum dükkânları iç içe delerek irtibat yolları kurmuş ve kaldırım taşlarını sökerek caddenin muhtelif yerlerinde siperler meydana getirmişlerdi. Dükkanların bu suretle delinip yol halini alması önce Fransızlar sonra da Türkler tarafından yağma edilmesine sebep olmuştur.

Fransızlarla beraber Ermenilerden de çok kimseler İslahiyeye doğru kaçmışlar idi. Soğuşun şiddetinden bunların bir çoğu da yollarda donup kalmışlardır.

Fransızlar tevkif eylemiş oldukları beş zatı hareketlerinden bir gün önce karargâhtan Mercimek tepeye sevk etmişler ve ertesi gün de beraber götürmüşlerdi. Kışlık ve yolculuk için gerekli olan eşyalardan yoksun olan bu zavallılar pek çok sıkıntılar çekmişler ve ölümle pençeleşmişlerdir. Jandarma Kumandanı Binbaşı İsmail Hakkı bey dipçik darbelerine rağmen yürümeğe mecali kalmamıştı. Norman ile birlikte Adanadan Binbaşı İlhami bey namında bir eski Osmanlı Binbaşısı gelmişti. İlhami bey İsmail Hakkı beyin sınıf arkadaşı imiş, İsmail Hakkı beyi görünce tanımış ve onun şefaatile götürülmekten vaz geçilerek yolda bırakılmıştır.

İsmail Hakkı bey ertesi gün Fransızları takip için Maraştan çıkan efradı milliyeye tarafından yolda karlar içinde bulunmuştur. Hemen Maraşa kaldırılmış ise de el ve ayakları donmuş olduğundan kurtulamıyarak 22 / 2 / 336 tarihinde vefat etmiştir.

Bunlardan Mühendis Abdüllatif bey bir yıl sonra İskenderun yolundan kaçarak Maraşa gelmiş diğerleri ise Fransızlarla yapılan uzlaşmadan sonra serbest bırakılmışlardı. 23 / Teşrin evvel / 337 Pazar günü bunlar Maraşa geldiler ve bütün halk tarafından pek parlak surette karşılandılar.

Fransızlar İngilizler tarafından kendilerine teslim edilmiş olan depodaki umum silahları tahrip ederek kullanılmaz bir hale getirmişlerdi. Cephaneleri de depoya taşıyarak bütün fişenklere kasaturalarla doğramışlardı.

Bu silahların çoğu yepyeni Alman mavizeri ile muaddel martin tüfekler idi. Mekanizma ce kapakları İngilizler tarafından alınarak Halebe gönderilmiş idi. Fransızlar da bunların ağaç ve demir parçalarını tahrip

etmişlerdi. Bununla beraber ele geçen bu enkaz ahaliye dağıtılmış idi. Maraşın tüfekçi ustaları martinlere kapak yaparak işe yarar bir hale getirmişlerdi.

Kurtuluş Günü

11 / Şubat / 336 Çarşamba. Fransızların Maraştan çekilmekte ve kaçmakta oldukları daha geceleyin şehrin her bucağına yayıldı ve duyuldu. Sabah olunca herkes seviniyor, herkesin yüzü gülüyordu. Halk birbirini tebrik ediyor. Allahın lutuf ve yardımile nail oldukları bu muvaffakiyetten dolayı Allaha şükürler ediliyordu.

Bir kısım halk Sancağı hamilen hey'eti merkeziyeye gidiyor. Heyeti selamlıyordu. Memleketin her tarafında büyük tezahürat yapıyordu. Fransızların Maraşa geldiklerinin ertesi günü bir Ermeni askerini vurarak Bertize kaçmış olan Sütçü Hacı İmam¹ Ermenilerin en büyük zenginleri olan Hırlakyan Ağop ağanın başını bir mızrağın ucunda gezdiriyordu.

Halkın bu günkü sevincinin derecesini burada anlatmak kabil olmadığından bunun takdirini okuyanlara bırakıyorum.

Bu gün yine bir Tayyare gelerek Maraş afakında biraz dolaştıktan sonra geri gitti. Fransızların çekilip

¹ Sütçü Hacı İmam harp başlayınca tekrar şehre gelmiş ve mücadeleye yine iştirak eylemiş idi. Kurtuluştan sonra fedakârlığına karşı Belediyeye odacı atanmıştı. Abdülmecid halife olurken Kaledeki Ramazan topu ile 101 pare top atıyordu. Sayının daha ortasında iken top başında barut alır, kendisi de yanar. Zavallı iki gün sonra hastanede vefat etti. Bu suretle son Halife Abdülmecid'e kurban gitti. Cenazesi Çınarlı Camisi mezarlığına gömüldü.

gitmiş olmalarına rağmen Abare başı kilisesinde tahassün etmiş olan Ermeniler yine ateş etmekte devam ediyorlardı.

Amerikalılar beyaz bayrakla Hey'eti Merkeziyeye giderek Ermeniler hakkında af talebinde bulundular.

Doktor Mustafa efendi ile arkadaşının cenazeleri Alman hastanesinden kaldırılarak Kurra efendi mezarlığına gömüldü.

Amerikalıların tavassutundan bir iki gün sonra kiliselerdeki Ermeniler silahlarını teslim ederek Milli Türk hükümetinin şefkat ve merhametine sığındılar. Harp esnasında şurada burada perakente suretile toplanıp hapisanede saklanan 400 kadar Ermeni de Amerikalılara teslim edildi.

Yirmi bir gün süren işbu ulusal savaş burada muhtasaran yazıldı. Bunun tafsilatı ayrıca büyük bir kitap teşkil edecek mahiyette olup Türk İstiklal Savaşında altın yazılarla yazılmaya değer hadiselerdendir.

Maraş muharebesinden sonra Millî kuvvetlerin mevcudiyeti ve kuvveti Fransızlar nazarında tecelli etmiş ve en sonunda uzlaşmaya varmıştır. Hülâsa: Maraş 11 Şubat 336 tarihinden itibaren tekrar ve ebedi olarak kendi mücahedesile ana vatana kavuşmuştur.

Harp halinin başlaması üzerine Livanın her tarafından bölük bölük kuvvetler gelerek mücadeleye iştirak eylemişlerdir. Şehirin her tarafında kazanlar kurulmuş yemekler pişiriliyordu. Dışardan gelen bu mücahidlere her gün sabah akşam yemek yediriliyordu. Maraşın büyük nineleri camilerde kurulmuş olan bu millet mutfaklarında Mücahidlere ekmek ve yemek

hazırlıyorlardı. Yorulmak bilmeyen bu ninelerin hizmetleri de ayrıca takdir ve kendileri tebci olunur.

Fransızların çekilmelerinden ve Ermenilerin de Milli hükûmete dehalet eylemelerinden sonra memlekette sükûnet çarçabuk yerine geldi. Memurlar işlerinin başlarına geçtiler, alış veriş ve normal hayat yine başladı, bir yandan yurtsuz kalanlar yerleştirildi. Düşkünlere yardımlar yapıldı.

Fransızların Maraşa Geri Gelme

Teşebbüsleri

Fransızların Maraştan mağluben çekilmeleri şeref ve haysiyeti askeriyelerini kırmış ve bütün Kilikya bölgesinde nüfuzlarını sarsmış idi. Kırılmış olan şeref ve nüfuzlarını zahiren olsun tamir etmek ve yerine getirmek için Maraşa dostlukla geri gelmeği kurmuşlardı. Bunun için de gûya hadise münasebetile Maraş ahalisine ve felâketzedelerine bir yardım olmak üzere İslahiyeye getirmiş oldukları zahireyi Maraşa yollamak için yüz elli kişilik bir Fransız kuvvetinin Maraşa girebilmesini temine çalışıyorlardı. Fransızlar bu erek ile Babi âliye müracaat eylemişlerdi. Halbuki düşünmemişlerdi ki Maraşlılar Babi âliyenin emri ile değil sırf kendi yurt severlikleri ile bu millî savaşa atılmışlardı. Babi âlinin bu yolda vereceği emirlerin ne gibi bir tesiri olabilirdi? Bununla beraber Fransızlar teşebbüslerinde muvaffak olmuşlardı. Günün birinde Dahiliye nezaretinden Mutasarrıflığa şu tel geldi:

Maraş Mutasarrıflığına

Evvel ve ahir beyan olunduğu vechile Fransada lehimize hasıl olan ceryan mühim ve menafii takviye ve bundan selameti memleket için temamilen istifade edebilmek için artık bizim aşayir ve ahali ve kuvvayı milliye ile Fransızlar meyanında muhasemenin bir an evvel sureti katiye de nihayet bulması ehem ve elzem olduğundan salahiyettar olan Fransız memurule bugün bilittifak tensip olunduğu vechile Fransızların Maraşa duçar oldukları hizmetin sureti zahirede tamiri ve Maraş ahalisi için istihzar ve İslahiyeye nakil olunan 20 bin kilo erzakın Maraşa isalı vesilesile oraya 150 neferlik bir Fransız kuvveti sevk olunmak ve bunların bir fikri intikam ile gelmediklerini ahaliye ve aşaire irae için kendilerine tarafımızdan Adana eşraf ve memurini müslimesinden münasip zevat tefrik edilecektir. Bu tedabirde Urfa, Ayıntap ve Birecik ile sair mahallerce de aynı muamelenin tatbiki musammamdır. Maahaza bu Fransız askerinin neticesi müsaleheye kadar Maraşa bulunan İngiliz askeri gibi hiçbir şeye müdahale etmiyerek memurini Osmaniyenin kemakân kemali serbesti ile ifayi vazife etmeleri şartı esas olduğuna ve badema Ermenileri teşci edecek bir ittifakta da bulunmayacaklarına göre şu vecihle uzlaşmakta bizce hiçbir mahzur ve mazarrat melduz ve muhtemel olmadığından ve aksi halde yani böyle hükûmetin teminatı muhtiresi üzerine gönderilecek kalilül miktar Fransız askerlerinden bir ferdinin her ne suretle olursa olsun taarruzata duçar olmaları vatanımız için gayri kabili telafi mazarratı istilzam edeceğinden eşraf ve ulemayı memleket şayet Urfa da olduğu gibi oraya da aşayir ve urbadan gelmişler varise bunlarla beraber reislerini serian nezdinize celb ve şu tensib

kendilerine tebliğ ve Bağdad ve Musul vilâyetlerinde bulunduğum esnada hakkımda gösterdikleri eseri teveccüh ve muhabbette bir idamei makusede bulunmayacaklarına mutmain olduğumun da rüesayi aşayire tefhimile şeraiti mebsute ile oraya gelecek Fransız askerlerini muazzez bir müsafir gibi istikbal ve bunun hilafın en küçük harekâtın her türlü kabul edeceklerine dair eşraf, ulema ve mevcut rüesayi aşayir tarafından makamı nezarete serian muvazzah bir telgrafname keşide ettirilmesi ehemmiyeti fevkalade ile tasviye ve cevabına intizar olunur. 11 / Mart / 336

Dahiliye Nazırı

Hazım

Dahiliye nazırının bir yandan akıl ve siyaset öğreten bir yandan da tehdit eden şu gülünç teline aşağıdaki karşılık verildi:

Dahiliye Nezaretine

Malumi samileri olduğu üzere esasen İngilizlerin meslekini takip etmek ve beyneddevleteyn Karakol tebdili mahiyetinde olmak üzere buraya sokulmuş olan Fransızların Maraş ahalisi hakkında tevlid eyledikleri felâketi elimedenden sekenei memleketin bir çoğu yersiz ve yurdsuz kalmış ve mesamii ahalide henüz tanın endaz olan top, mitralyoz ve tüfenk mermilerinden şehid ve mecruh olanların kanı kurumamış ve mahiyetten memleketin dörtte üçü mahvu harab olmuş olduğu ve Maraş musademesinden sonra da şu birkaç gün zarfında

aynı felâkete uğrayarak ateşler içinde kalan Birecik ahalisi İslamiyesile memurin ve eşraf âilelerinin baş açık yalın ayak dağlara ve kırlara firarla hatır ve hayale gelmedik envai fecaiye giriftar oldukları ve Urfa, Ayıntab Kilisin de kariben aynı akibete maruz bulunduğu ve Adana da intişar eden Ferda gazetesinin 1 mart 336 tarihli nüshasında Fransız Generalının Maraş hakkında olan tekâlifi anifesinden memleketçe fevkalade galeyana ve heyecan husule geldiği şu sırada telgrafnamei samilerini mevzuu bahs etmek bile temini sükûn ve asayiş noktasından muhatereden salim görülememiştir. Maahaza Fransızların bu memleket hakkında hakikaten hüsnüniyet pervede ettiklerine delil olmak üzere Urfa, Ayıntab, Kilis havalileri hakkındaki mesleklerini tebdil ve oralardaki askerlerini birkaç yüze tenzil ile mütebakisini mühimmatı harbiyesile beraber çektiği halde Maraşa da yeni baştan emniyet gelerek o vakit iradei fehimanelerinin tabik ve infazi kabil olabileceği maruzdur. 13 / Mart / 336

Mutasarrıf Vekili

İrfan

İrfan bey Askerî Kaymakamıdır, Ayıntab kalem reisi idi. Fransızlar gittikten sonra İstanbul hükûmetince Maraşa Mutasarrıf vekili tayin edilmiş idi. Bu tel üzerine Fransızların bu teşebbüsleri de suya düştü.

Mübarek Şehitlerimiz

Maraş Milli mücadelesi esnasında yurt ve din uğrunda şehid düşen Türklerden bazılarını aşağıya yazıyorum.

1-Evkaf memuru Evliya ef. Müdafaai Hukuk Cemiyeti Maraş heyeti merkeziyesinin fedakâr bir üyesi aynı zamanda Acemli heyeti idaresinin reisi idi. 4 / Şubat / 336 tarihinde Arasta hanı muharebesinde şehid düşmüştür. Acemli camisinin havlusunda medfundur. Mezar taşında şu yazılar vardır:

Ey zair, Gayret ve şehameti milliyenin bir timsali ülvisi huzurunda bulunuyorsunuz. Maraş harekât ve mücahedati milliyesinin esasını kuran ve sinei hamiyet ve celadetini namusi din ve vatanın hılası uğurunda siper ederek nihayet rütbei şehadetle kâmyab olan şehidi muhterem mücahidi muazzez Evliya efendi merhumun merkadi muattarlarıdır mevcudiyeti maneviyesine karşı daimî bir hissi hürmet taşımak her müslüman için bir vazifei mukaddesadır.

Şubat – 336

2-Göllülü Yusuf Çavuş. Evliya efendinin arkadaşı idi. Gayret ve fedakârlığı çok yüksektir. Tekke muharebesinde şehid düşmüştür.

3-Hayrullah efendi. İdadi mektebi Riyaziye muallimi idi. Baba burnu muharebesinde aldığı yaranın tesiri ile bir müddet sonra vefat etmiştir.

4-Ceza reisi Cemil bey ve anası, muharebenin ilk günü evine giderken sokakta şehid olmuştur. Cenazesi

birkaç gün sokak ortasında kalmış idi. Anası da evlerinin içinde şehid olmuştur.

5-Veliyeddin efendi. İdadi mektebi Ulumi diniye muallimi idi. Komşusu bulunan Ermeniler tarafından duvarı delinerek evinin içinde şehid edilmiştir.

6-Doktor Mustafa Efendi. Mektebi tıbbiyei mülkiyenin 324 senesi mezunlarından olup Maraşta serbest doktor idi. Alman hastanesinde arkadaşile birlikte şehid edilmiştir.

7-Üzümsuyu zade Mehmed Agâh efendi.

8-Eşbah zade Mehmed Ef. Bu zatın Osman efendi adındaki ihtiyat zabiti olan bir oğlu da Antep cephesinde şehid olmuştur.

9-Çuhadar Hacı Mustafa efendi oğlu Ali efendi. Babasının bir tek oğlu idi. Bayazıdı mahallesinde sokak içinde yaralanmış ve şehid olmuştur.

10-Kitapçı Buhari zade Abdülhakim efendi.

11-Divanlı mahallesinden Hacı Musa zade Hacı Mahmud efendi.

12-Âlemlî mahallesinden Hacı Recep oğlu Nuri, Buna Millîş Nuri derlerdi. Çok yiğit ve fedakâr bir zat idi. Gerek harpten önce ve gerekse harpten sonra büyük işler görmüş ve bu uğurda canını vermiştir. 3 / 2 / 336 tarihinde Kuyucak muharebesinde şehid olmuştur.

13-Saçmal oğlu Mehmed.

14-Kerhanlı Ali.

15-Yunus zade Mehmed Ali, Bunlar da Millîş Nuri'nin arkadaşlarından idiler.

16-Viç viç zade Ali efendi oğlu Hüseyin efendi.

17-İsa Divanlı mahallesinden Bey dili zade Hafız Ökkâş efendi, ihtiyat zabiti idi, çok işler görmüştür.

18-Şekerli mahallesinden İbiş ağa zade Mehmed ağanın oğlu Ali ef.

19-Jandarma kumandanı Binbaşı İsmail Hakkı bey. Fransızlar tarafından götürülürken yolda donmuş ve bu yüzden vefat etmiştir.

Savaşa Devam

Maraş kurtulduktan sonra Maraşlılar silahlarını ellerinden bırakmadılar. Mücadelenin daha önemli günleri bundan sonra başladı. Millî teşkilâta bundan sonra daha ziyade kuvvet ve önem verildi. Çünkü Fransızların ellerin altında nice kardaşlar inleyip duruyordu. Bunları da kurtarmak, onlara hürriyet ve istiklâl havası aldirmek lazım idi. Adana, Antep ve diğer yerlerde bulunan arkadaşlarımız Fransız ve Ermeni işkenceleri altında inerken Maraşlılar rahat duramazlardı. Bunların ah ve eninleri her gün Maraşlıların kulaklarına geliyordu. Bunun için yeniden kuvvetli millî müfrezeler kuruldu, Antep, İslahiye, Bahçe ve Haruniye cephelerine sevk edildi.

İlk müfreze 29 / Şubat / 336 Pazar günü Keferdiz istikametinde hareket etti. (*Kılınç Ali Bey*) kumandasında bulunan bu müfreze adi bir dağ topu ile dört makineli tüfenk, iki yüz piyade ve bir miktar süvariden ibaret idi. Müfreze Şeyh Adil yerinde bütün halk tarafından yola vuruldu. Duâlar yapıldı. Nusret ve muvaffakiyet temenni

edildi. Maraş şehir bandosu da bu aralık millî parçalar çalıyordu.

Bundan sonra cepheler için menzil hatları yapıldı, Erzak depoları kuruldu. Memleketin bütün ulema eşraf ve ileri gelenleri nöbet nöbet efradı milliyenin başında olarak güle güle cephelere gidiyorlardı. Maraşlılar Antep, Haruniye ve yarbaşında Fransızları ağır hezimetlere uğratmışlardır.

Selahaddin Adil Bey Maraşa

İşe gittikçe daha ziyade intizam ve düzen vermek icap ediyordu. Bu erek ile Miralay Selahaddin Adil bey Maraşa geldi. Bu havalinin kumandasını eline aldı. Yeniden Alaylar, Fırkalar kuruldu. Kendisi kolordu Komutanlığını yapıyordu. İşe başlar başlamaz Ziraat Bankasında bulunan 500 altun kurban derisi parası emirlerine verildi. Kıt'aların zabıt ihtiyacı gittikçe temamlanıyordu.

Bu günlerde hasıl olan lüzum üzerine bir gecede 300 kişilik bir kuvvet hazırlanarak ertesi gün sabahleyin Antebe çıkarıldı. Bu kuvvet yola çıkarılır iken Selahaddin Adil bey de hazır bulunuyordu. Bir gece içinde böyle taze bir kuvvetin meydana çıkarılmış olmasından dolayı hem seviniyor hem de Maraşlıları takdir ediyordu.

Maraşlılar bedenî olan fedakârlıklarından başka ordu için para cihetile de büyük yardımlarda bulunmuşlardır. Az bir zaman içinde yüzlerce genç, dinç at ve katır satın alarak orduya terk ve teberrü eylemişlerdir.

On Bin Kişilik Bir Ziyafet

Maraşta yepyeni bir fırka kurulmuştu. Fırkaya Dokuzuncu Fırka adı verilmiş idi. Fırkanın bütün ihtiyaçları giderilmiş idi. Bu fırkanın alaylarına Sancak tevzii merasimi yapılacak idi. Merasim kışla meydanlığında yapıldı. Maraşlıların hemen çoğu bu merasimde hazır bulunuyordu. Sancak merasimi bittikten sonra Maraşta bulunan bütün zabıtlere, efrada memurlara ve mektep çocuklarına Maraş zenginleri tarafından Pınar başında bir ziyafet verildi. Pınar başının bütün bahçeleri insan ile dolmuştu. Bu ziyafetin on bin kişiye baliğ olan davetlilerinin hepsine kuzu, pirinç pilavı ve baklava ikram edildi. Bu aralık Maraşta bulunan Antep eşrafından bazıları da bu ziyafetin masrafına iştirak eylemişlerdi. Ziyafet çok samimi bir hava içinde geçmiş bu vesile ile milli varlık ve birlik kendisini bir kere daha göstermiş idi.

(Tarihi bir Vesika)

Üç livanın kumandanlığına tayin edilmiş olan General Keret tarafından neşir edilen beyannamenin sureti:

Proclamation

Aux habitants des Sandjaks D'aintab,

Marache, Ourfa

Par ordre de General du Division Commandant en chef d'Armee du Levant, Haut commissaire de la R. F. En Syrie et Cilicie, Je prends le comandemen des troupes françaises dans les sandjaks d'Aintab, Marach, Ourfa. D'accord avec le Sultan la R. F. Etend aujourd'hui son

action tutelaire sur la Syrie, la Cilicie et les territoires de l'est, tous les habitants san distinction de race ni de religion sont sous le protection de nos armes dont la puissance a ete consacree par la victoire. Nous respecterons les proprietes particulieres et les lois dans l'Empire Ottoman. Apres de longues annees de guerre le regne dela paix et du travail est venu. Que les honnetetes gens rangent du côte de la France.

1 / Decembre / 1919 Aintap

Qurette

(Türkçesi)

Antep, Maraş ve Urfa Sancakları Ahalisine

İlân

Fransa cumhuriyet hükûmetinin Suriye ve Kilikyada fevkâlade komiseri ve Şark Ordusu Baş Kumandanı Ferik General emrile Antep, Maraş ve Urfa sancaklarındaki Fransız kıtaatının kumandanlığını deruhte ediyorum. Padişah ile olan itilâfa binaen Fransa Cumhuriyet hükûmeti Suriye, Kilikya ve şimal çevresinde bulunan yerlerde bu günden itibaren Vesayet yapmaya başlıyor. Cins ve din farkı gözetilmeksizin bütün ahali satveti zaferle anlaşılan silahlarımızın himayesi altındadır. Biz herkesin dinine ve malına ve Osmanlı Devletinin kanunlarına hürmet edeceğiz ve ettireceğiz. Uzun harp senelerinden sonra sulh ve çalışma devresi gelmiştir. Namuslu kimseler Fransanın yanında yer alırlar.

1 / 12 / 919 Antep

Keret

Adana, Maraş ve Antep Ahvali Hakkında
Behisnili Ziya Tarafından Söylenen
Destanın Bir Kısmı

Besmele ile aldım kalemi ele
Zikridelim bin bir adlı Subhan
Yeni bir manzuma getirdim dile
Muhtasaran bir şey kılam beyanı
Dikkatle dinlen budur manzumi
Mecmu âlemin oldu malumu
Tam hisab olundu tarihi rumi
Sene 336 ilâni
Ol Adanadan koştuk kıyamet
Ya Rab İslame bu ne hakaret
Anladık kusuru bizde kabahat
Bu âlamet kıyametin nişanı
Asker ihraç etti Fransızlar
Esasen bilirim dinsiz imansız
Adana abloka oldu ansız
Kesmeğe başladı sabı sıbyanı
Ey millet kafayı yormayın boşa
Allah Allah diyerek siz girin işe

Her kim vatana cidden çalışsa
Ana vardır Hakkın lutfu ihsanı
Adana ovasını kapladı zulmet
Asker cem eyleyip yetişin millet
Fransız Maraşa etti azimet
Yeni geldi ölmekliğin zamanı
İl oğluna geldi koştuk kıyamet
Din için can veren kıldı beşaret
Çokları imtina etti nihayet
Bazıları dediler çok el'amanı
Bi haber Maraşta ateş açıldı
Münkirle münafık anda seçildi
Mümin olanlara hil'at biçildi
Çalışırsak mahv ederük düşmanı
Fatmalı Derviştir Çete memuru
Evliya zadedir refiki huri
Kanı nerde o Millîş Nuri
Bu zatlar Ukbada gördü Rıdvani
Mercimek tepeye kuruldu toplar
Yetişti arslanlar istihkâm atlar
Uyanın gözlerinizde kalmasın hablar
Elden vereceğiniz garip Vatanı

Göksün gerdi Maraş yirmi bir gün harba
Hep ünleri gitti şark ile garba
..... Fransızlar dayanın harba
Çünkü bizlere derler Türk kahramanı
Din için can viren kalmaz piyade
Bu yolda mahvolmak lazım ziyade
Vatan fedaisi Zülkadir zade
Çıkarma hatırdan bey Süleymanı
Tekrar bu taraftan verelim haber
Tarih sahipleri tutsun muteber
Parlattı İslamı hayyi zülcelal
Küffar elimizden kurtulmak muhal
O ŞİRİ İLAHİ MUSTAFA KEMAL
Sertaser zabtetti bütün cihanı

ŞEYH ALİ SEZAI EFENDİ’NİN NOTLARINDAN

(Şeyh Ali Sezai Efendinin Maraş milli mücadelesi ile ilgili tuttuğu notların oğlu Halit Kurtaran tarafından derlenmesi ile oluşturulmuş metinden alıntılanmıştır. Metnin tamamı baskıya hazır halde elimizde bulunmakla birlikte asılları ile karşılaştırma imkanı bulunmadığından şimdilik ayrı bir kitap olarak yayınlanmamıştır. Ancak gazeteci Ali Sait Emirmahmutoğlu’nun geçmiş yıllarda çıkarttığı “Hizmet” gazetesinde 15.5.1957’den itibaren günlük olarak tefrika edilmiş ve bu tefrikalar Prof. Dr. Yaşar Akbıyık’ın “Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş” kitabına da kaynak teşkil etmiştir.)

İşgalden hemen sonra durum gerginleşti. Bu sırada işgal komutanı Kolonel Max Andriyo, Maraş ileri gelenlerinden 7 kişiye birer mektup yazarak bazı mühim konuların dostça görüşülmesi için Saat: 5.00’te Amerikan Kolejinde toplanılması duyurusunda bulunmuştu. İstenilen kişiler: Müftü Tekerekzade Hacı Mehmet Tevfik, Müderris Dayızade Hacı Mehmet Emin, İlyas Efendizade Müderris, Eytam Müdürü Hasan Re’fet, alimlerden Karaküçükzade Keskin Hacı Mehmet, Liva Müderrisi Seyyithanzade Osman, Müderris Leblebicizade Hafız Ali ve Emir Abdül Celilzade Şeyh Ali Sezai Efendilerdi. Toplantı öncesi Müftü Efendi yanında

birleşip konuyu görüştüler. Bu arada Mutasarrıf da istenilen kimselerin toplantıya gitmelerini ve konunun içeriğinin ne olduğundan haberi olmadığını, kendisinin de, toplantıya katılacağını bildirmişti. Ali Sezai Efendi dışında zamanından önce karargaha giden topluluğu bir subay karşılayıp, komutanın bulunduğu Amerikalı misyoner Makalin’in evine götürür.

Biraz sonra Mutasarrıf Ata Bey de gelir. Ali Sezai Efendi ise tam bildirilen saatte toplantı yerine gelerek Müftü Efendinin karşısında, Ermeni murahhasının yukarısında bir sandalyeye “Şanı Yüce Allah’a sığınarak” oturur. Hıristiyan murahhas ve papazlardan oluşan bir gurup da masanın diğer tarafında yer almışlardır. Birkaç dakika sonra işgal komutanı da gelerek kendisi için bırakılan koltuğa oturur. Amerikalı tercüman, Müftü Efendiden başlayarak toplantıda hazır bulunanların kimliklerini açıklar ve şöylece söze başlar:

“Komutanın emirlerini önceden Türkçe’ye tercüme etmiştim. Şimdi okuyacağım. Dil bakımından sunuştaki kusurumu bağışlarsınız.

Maraş’ın içinde, köy ve kasabalarda bulunan Hıristiyanlar şimdiye değin Osmanlı Hükümeti ve ahalisi tarafından yapılan tecavüzler sonucu nüfusça ve malca büyük zarar ve hasarlara uğratılmışlardır. Bundan böyle Müslümanlara gereken nasihat ve uyarıda bulununuz.

Herhangi bir Müslümanda emanet mal ve para var ise hemen sahiplerine verilmelidir. Hiçbir kimsenin kişiliği, hakları ve milliyetine karışılmayıp barış içinde yaşamaları gereklidir. Bildirime aykırı davranışlar görüldüğünde almış olduğum emir ve yetkiye dayanarak yola getirici cezalar uygulayacak ve gerekirse savaş

girişimlerine baş vurmam zorunlu olacaktır. Hindistan taraflarında milletin kişilik haklarını koruma ve istirahatlarını sağlamak yönünde 20 yıl süren görevimde, cins ve mezhep ayırmadan çeşitli ırktan olanları, özellikle azınlıkta bulunan Müslümanları diğerlerinin saldırısından koruyarak emre aykırı tutum ve davranışları görülenleri hemen etkin bir biçimde cezalandırdım. Karışıklığa meydan vermedim. Burada da taraf tutmayarak herkesin kişisel haklarını korumaya önem vereceğim. Yönetici ve ileri gelenlerin adalet ve haklarının güdümünü üstlenmelerinin gereğini önemle belirtirim. Görevim gereği yapmaya yükümlü bulunduğum bazı işlerin uygulanması yönünde gerek duyulduğunda kendilerine danışmak düşünce ve kararındayım.”

Bildiri okunup bitirildiğinde, Müftü Efendi tebessümle “biz de böyle isteriz” dedi. Karaküçük Hacı Mehmet Hoca Efendi “Ne var ortalıkta” demekle yetindi, diğerleri ise suskun kaldılar. Bu durum karşısında komutan, tercümana İngilizce olarak bildiriye tekrar okumasını emretti. Tekrarın sonunda yine cevap verilmeyip bir mırıldanma ile geçiştirilmesi üzerine, Ali Sezai Efendi söz alarak, tercümana iyice dinleyip eksiksiz tercüme etmesi uyarısında bulunarak görüşlerini sert bir dille şöyle açıkladı:

“Komutanın Hindistan’daki görevi sırasındaki uygulamasında, ırk ve mezhep ayırmaksızın halkın kişisel haklarını ve özellikle Müslümanları diğerlerine karşı özenle korumuş olması sevindiricidir. Maraş’ta da tarafsız olarak asayişin sağlanmasını üstlenmesi takdir edilecek bir insanlık davranışıdır. Bunu saygı ile karşılıyoruz. İngiltere devleti uygar bir devlet olup

Osmanlılarla ilişkilerinin dostça olduğu tarihle saptanmaktadır. Devletimizin genel savaşa istemeyerek katıldığı bilinmektedir. Hıristiyanlar hakkında Müslümanlara yüklenmek istenilen, saldırganlık suçlaması asılsız bir yakıştırmadır. Maraş’ta göze çarpan ne kadar güzel ve iç açıcı konak, paha biçilmez mal, kıymetli bağ-bahçe ve verimli ne kadar arazi varsa Hıristiyanların mülküdür. Onlar baskı ve saldırı altında yaşasalardı bu günkü servet ve rahatlığı elde edemeyecekleri gibi harap olmaya yüz tutmuş ahır gibi evlerde oturmaları gerekirdi. Sahip oldukları bunca zenginlik ve mal varlığını gökten Mesih indirmeyip ancak devlet ve milletin hoşgörülü yaklaşımlarından elde etmişlerdir.

Hükümet dairelerinde Hıristiyanların başvuru ve işleri öncelik ve ivedilikle görülmektedir. Müslümanlardan çok, rütbe ve nişanlarla ödüllendirilmişlerdir. Devletin emirlerine uymak Hıristiyanların da dini inançları gereği iken, devletin iyi davranış ve yardımları ile elde ettikleri bunca nimetleri göz ardı ederek ayaklanma ve saldırılarda bulunmuşlardır. Bunlara örnek olarak:

Zeytun Ermenileri ile birlik olarak saldırılar düzenlemişlerdir. Komşu köylere beklenmedik zamanlarda saldırarak kadın ve çocukları öldürmüşlerdir. Ev, eşya, hayvan ve insanları yakmışlardır. Bu girişimleri sonucu devletçe cezalandırıldıkları halde çok geçmeden bağışlanmışlar ve vergi borçları dahi bağış içerisine girmiş olup alınmamıştır.

Devletin savaş siyaseti gereği Hıristiyanların sürgün edilmesi kesin emir gereği iken bir kısım

Müslüman ileri gelen kimselerin iltiması ile birçok Ermeni ailesinin Maraş'ta kalması ve ellerine sermaye verilerek geçimlerini sağlamaları gerçekleştirilmiştir. Gidecek olanların ise pazarlara çıkardıkları malları, ihtiyaç olmadığı halde değer fiyatından Müslümanlar tarafından satın alınarak yardımda bulunulmuştur. İşgalden sonra geri geldiklerinde birçokları malını satıp paralarını aldıkları kimseleri bularak sattıkları malları emanete bıraktıklarını ileri sürüp geri istemişlerdir. Bu davranış karşısında istedikleri malları verilmiş ve paraları alınmamıştır.

Bütün bu girişimlere karşın Türkler, Ermeni komşularına gerek duydukları alet ve eşyayı emanet vermek ve diğer her yönden yardımlarda bulunmak suretiyle insanlıklarını göstermişlerdir. Mutasarrıf Ata Bey ise, kavga ve uygunsuz davranışlara neden olacak meyhane ve eğlence yerlerini kapatarak iç düzeni sağlamış ve azınlıkları herhangi bir saldırıya uğramaktan korumuştur. "İşitilen herhangi söz, gözle görülüp değerlendirilen gibi olamaz." Gezip doğruyu görerek yargıya varmak gerekir. Çarşıda bir bölüm dükkanın bir köşesinde Müslüman, diğer köşesinde Hıristiyan bir kimse ticaret ve sanat ile uğraştıkları, bazı evlerin alt ve üst katlarında Müslüman ve Hıristiyanların oturup rahatça uyum içinde yaşadıkları görülür. İşgal kuvvetlerimizin şehre girişi sırasında Ermenilerin cadde, çarşı ve mahallelerde bir ağızdan "Yaşasın Ermenistan, kahrolsun Osmanlılar ve Türkistan" diye bağırarak Türklerle ve mukaddesata sövüp sayarak türlü hakaret ve saldırganlıklar sergileyerek ilerlediklerini görmüş ve tanık olmuşsunuzdur. Göstericilere karşı komutanlığımızın ırk, cins ve mezhep ayırmaksızın

izleyeceği yönetim yeter görülerek Türk halkı, sabır ve sükunete çağırılmıştır. Ermeni rahip ve papazları görünüşte, yapılan taşkınlıkları hoş karşılamadıklarını bildirmelerine karşın aldırış eden olmamıştır. % 80 oranında çoğunluğa sahip olan Yüce Türk halkının isteği; kimse ile uğraşmak olmayıp onuru ile sağlanacak barışın sonucunu beklemektir."

MİLLÎ MÜCADELEDE DÜŞMANA ATILAN İLK KURŞUN

(Maraş Milli Mücadelesinin bayrak ismi Şeyh Ali Sezai (Kurtaran) Efendi'nin oğlu Halit Kurtaran'ın Celâl Çoğalan ile birlikte kaleme aldıkları ve 1969'da "Her Yönüyle Maraş" adıyla yayınlanan kitaptan alıntılanmıştır.)

SÜTÇÜ İMAM OLAYI:

Şehrin, azgın Fransız askerleri tarafından işgâli, Maraşlılar üzerinde ciddi bir şok etkisi yapar. Böyle düşük bir hayata alışık olmadıkları için kan ağlamıştı yürekleri. "Her karış toprağı tertemiz Türk kanı ile yoğrulan bu kutsal vatan parçası, kirli düşman çizmesi altında çiğnenemez!" diye haykırmak istiyorlardı, ama içinde buldukları şartlar böyle bir şey yapmağa yeterli değildi. Sonucu tevekkülle beklemekten başka çare yoktu.

30 Ekim 1919 Perşembe günü Fransız ve Ermeni devriyeleri, Uzunoluk'da hamamdan çıkan iki Türk kadınına saldırarak çarşaf ve peçelerine el atarlar. Yardıma gelen Çakmakçı Sait isimdeki delikanlı ağır şekilde yaralanır. Daha sonra olay yerine ulaşan Sütçü İmam, soyumuza yaraşan bir inançla silâhına sarılarak,

millî mücadelenin ilk kurşununu düşman askerinin beyninde patlatır.

Bu ibret verici olay işgâlcıları fena halde kızdırmış olduğundan, hemen misillemeye girişirler. 31 Ekim 1919'da "DUA ÇINARI" mevkiinde (Şimdiki Örnek Un Fabrikasının yanındaki zeytinlik civarı) Abdülkadir isimindeki bir Türk'ün, dili ve dudakları kesilmek suretiyle şehit edilir.

Buna benzer yüz kızartıcı olayların tekerrürü Maraşlılar üzerinde korkunç bir kin ve intikam hırsı yaratır.

Bu sırada, sözde asayışı sağlamak maksadı ile, Osmaniye'den gönderilen "GUVERNÖR ANDRE" yine Ermenilerin coşkun tezahüratı ile karşılanır.

Mutasarrıf Ata beyle temasa geçildikten sonra, hükûmet konağından makam tahsis edilir kendisine. Emrindeki piyade ve süvari birlikleri de, jandarma koğuşları ile kaledeki binalara yerleştirilir.

Yapılan işkence, düşmana boyun eğmek istemiyen Maraşlılar'ın sinirini her gün biraz daha gerer.

BAYRAK OLAYI:

Bir gece, Ermeni ileri gelenlerinden Hırlak Osep'in konağında misafir bulunan Guvernör Andre, yeyip içtikten sonra, Osep'in güzel kızı Virginia ile dans etmek ister.

Genç kız iltifât dolu bakışlarını Guvernör'e çevirerek "Maraş kalesinde Türk bayrağı dalgalandığı sürece, kendisi ile dans edemeyeceğini" ifade eder.

Bu emrivâki karşısında bir hayli düşünen Andre, teklifi yersiz bulmakla beraber kaledeki Türk bayrağının indirilmesi için Mutasarrıf Ata beye gereken emri vermekten kendini alamaz.

Ertesi sabah kale burcundaki Şanlı bayrağımızın indirilmiş olduğu görülür.

Duruma muttali olan Avukat Kısakürek Mehmet Ali Bey, halkı harekete geçirmek amacı ile aşağıdaki beyannameyi neşreder.

İkaz: Âlemi İslâma Bir Hitap:

Ey milleti necibe İslâmiye, vaktine hazır ol! Bin üç yüz küsur senedir Hz. Allah ve Peygamberi zîşanını razı ettiğin bir din ölüyor. Yani ecdâdının kanı pahasına fethettiği bir kalenin burcu banusundaki al sancağın bugün Fransızlar tarafından indirilip yerine kendi bandıraları konulmak üzeredir.

Şimdi acaba bunu yerine koyacak sende birkaç yüz İslâm kanı hiç mi yok? İtişâş arzu etmiyelim. Yalnız pür vakar ve azamet olarak sadece al sancağımızı geri yerine koyalım. Tekrar kemâlî mehabet ve azamete yerlerimize avdet edelim. Korkma, seni buradaki birkaç Fransız kuvveti kıramaz. Sen mevcudiyetini gösterecek olursan, değil birkaç Fransız kuvveti, hattâ bütün Fransız milleti kıramaz. Buna emin ol. (28 Kasım 1919 Cuma).

Bu bildiri tez zamanda etkisini gösterir: Cuma namazını kılmadan, hutbe okumak üzere minbere çıkan

Ulu Cami İmamı Rıdvan Hoca (Bekir Kandeğer'in babası) "Hürriyeti olmayan bir milletin Cuma namazı kılması caiz değildir" diyerek cemaatı uyarmaya çalışır.

Bu söz, bayrak sevgisini her şeyden üstün tutan kahraman Maraş halkını büyülemeğe kâfi gelir.

Korku nedir bilmiyen binlerce fedai, görülmemiş bir güçle şahlanarak "Allah Allah!" sesleriyle kaleye hücumu geçer.

Kaleyi daimi şekilde gözaltında tutan Fransız devriyesi, burçlara doğru yaklaşmakta olan bu insan seli karşısında tutunamayacağını anlayınca silâhlı bir çatışmadan vaz geçerek kaçır.

Az sonra burçlardan ve kale kapısından içeriye dalan binlerce Maraş'lı, İstiklâl ve hürriyetimizin sembolü olan şerefli bayrağımızı, tekbir sesleri arasında tekrar yerine asarak Cuma namazının onun gölgesi altında kılar.

Bu sırada, hükûmet konağındaki özel odasında çalışmakta olan Guvernör Andre olup bitenleri işitince, durumdan aşırı derecede kuşku duyar. Bu işe bir hal çaresi bulmak amacı ile Jandarma Komutanı Mahmut Beyi yanına çağırarak topluluğun dağıtılması için kesin emir verir.

Bu görevi kabullenmek istemeyen genç ve yakışıklı yüzbaşı, her türlü sorumluluğu göze alarak şu cevabı verir:

-Bayrak için ölümü seve seve göze alan bir millete kim ne diyebilir?

Guvernör ciddi şekilde çıkışır:

-Öyle ama bu isyan hareketini bastırmak size düşen bir vazifedir.

Uzun bacaklarını bir yay gibi iki yana geren cesur komutan, korkusuz bir jestle gereken cevabı ulaştırır:

-Unutmayın ki ben de Türk'üm. Ölürüm de yapmam bu işi.

Ne yazık ki bu önemli konuşma yarıda kalır.

Bir türlü yatışmayan halk, namazı müteakip, olayı protesto etmek amacı ile topluca hükûmet konağına gelir.

Korku ve telâş içinde titremekte olan Governör Andre, kendini olduğundan daha cesur göstermeğe çalışarak, topluluğa hitaben yarı rica yarı tehdit yollu bir konuşma yapar.

Bu sözler, Maraşlılar'ı yatıştıracağı yerde aksine daha çok kızdırır. İleriye fırlayan bir mücahit gür bir sesle:

-Bir memlekete kaç kişi emreder? Sizin sözünüz geçmez bu memlekette. Tehdidiniz vız gelir bize, diye haykırır.

Governör bu defa aşağı perdeden alarak der ki:

-Yanıyorsunuz Maraşlılar. Biliyorsunuz savaşı kaybettiniz. Biz bu toprakları savaş masrafı karşılığında padişahınızdan satın aldık.

Maraşlılar'ın hislerine tercüman olan bu cesur zat, bu defa daha sert bir çıkış yapar:

-Sözünüz paranıza geçer Governör Efendi, der. Ne kadar para istiyorsanız verelim de terkedin memleketimizi.

Mutasarrıf Ata ve Jandarma Komutanı Mahmut beylerin yatıştırıcı konuşmaları üzerine dağılmaya başlayan halkın ateş püsküren bakışlarından çok şeyler anlar Governör Andre. Gözdağı vermek için ertesi günü memleketin ileri gelenlerini (Avukat Celâl Baydemir'in şimdiki oturduğu evde) topluyarak tehdit yollu bir konuşma yapar.

Daha sonra heyetten Ali Sezai Efendinin Türk toplumu adına yaptığı çok sert ve haklı savunması sonucunda yatırılan Governör Andre, şehrin ileri gelenlerini tevkif etme kararından vaz geçer.

Gözlerini daldan budaktan esirgemiyen Maraşlılar'dan çekinmeye başlayan Governör Andre, mülâkatta bulunmak üzere, Ali Sezai efendi'yi, Ermeni Hırlak Agop'un konağına dâvet ederek, şehirde asayışın sağlanabilmesi için ne gibi tedbirlere başvurmak gerektiği konusunda bir nabız yoklaması yapar.

Ali Sezai Efendi kemâli ciddiyetle cevap verir:

-Türkler işgâl altında yaşamağa alışmış bir millet değildir. Çok müteyakkız ve dikkatli olmanız icabeder. Zulüm ve işkence metoduna baş vurulduğu takdirde, Maraşlılar'ın ne pahasına olursa olsun, bir iç savaşı göze almalarına sebebiyet vermiş olursunuz.

Gözlerinde korku ve ümitsizlik alâmetleri beliren Governör Andre cevap verir:

-O halde benim buradan gitmekliğim icabeder değil mi?

Ali Sezai Efendi tevekkülle sözlerine devam eder:

-Ben sizin âmiriniz değilim. İster gider, ister durursunuz. Orası size aittir.

3 Aralık 1919 tarihinde Antep'deki Fransız komutanlığı nezdine çağrılan ve idaresizlikle itham olunan Guvernör Andre, şu sözlerle savunmasını yapar:

-Fransa hükûmet ricalinden, Maraş Türklerini buyruk altına sokmak siyaset ve iktidarına haiz bir kimse varsa gelsin de görelim...

Yetersiz bir yönetici olduğu kanısına varılan Andre, eski memuriyet yeri olan Osmaniye'ye gönderilir.

Maraş'daki işgal kuvvetleri komutanlığına yeniden atanan Erkânı harbiyeden (Kurmaya) General Keret, beraberinde pek çok harp malzemesi ve bir miktar takviye kuvveti ile 6 Aralık 1919 Cumartesi günü Maraş'a gelir. Yerli Ermenilerin verdiği direktife uyarak hemen savaş hazırlığına başlar. Amerika Koleji (Ticaret lisesi ve askerî lojmanların bulunduğu saha) karargâh olmak üzere Alman Hastahanesi (Vali Konağının yeri) Kışla, Abarabaşı kilisesi (Maraş Ortaokulunun yeri), Katolik kilisesi (İstiklâl okulunun bulunduğu yer), Kırklar kilisesi (Başak Pasaj'ın bulunduğu yer), Tekke kilisesi, Şekerdere kilisesi (Kalenin batısındaki dere içinde idi), Gazhane (Çeltik Palas otelinin bulunduğu yer), Arasa (Kıbrıs meydanı), Taşhan, Hırlakyan konakları, Kümbet kilisesi ve Eytamhane (12 Şubat okulunun güneyindeki binalar), Suçatındaki Alman çiftliği gibi belli başlı önemli noktalar tahşit ve tahkim edilir.

Şehrin stratejik noktalarının bu şekilde tahkim ve tahşit edilmesi, buyruk altında yaşamak istemiyen Maraşlılar'ı ister istemez bir ölüm kalım savaşına zorlar.

“Maraş bize mezar olmadan düşmana gülzar olmaz!” parolası dolaşmağa başlar bütün ağızlarda. Elele sırt sırta vererek, aşılmaz bir kale gibi dikilmek istenir düşmanın karşısına.

Bu amaçla Ali Sezai Efendi, Beşenzâde Hacı Nuri, Arifzâde Belediye Reisi Bekir Sıtkı ve oğlu Abdülkadir (Sezal) Beylerle yaptıkları ilk toplantıda, bir Heyeti merkeziyenin kurularak çalışmalarına başlamasını karar altına alır.

Bilâhare Beşenzâde Hacı Nuri, Belediye Başkanı Bekir Sıtkı ve oğlu Abdülkadir, Kocabaşzâde Hacı Ahmet ve Hacı Naci, Hüdayizâde Tahsin, Çuhadarzâde Hacı Mustafa ve Hacı Mehmet, Kısakürekzâde Mehmet Ali, Nüfus kâtibi Ahmet Mümtaz, Eytam Sandığı memuru Ulu Cami İmamı İlyas Efendizade Hasan Rafet, Hafız Ali Efendi, Karaküçükzade Hacı Mustafa, Şişmanzâde Arif, Dedezâde Mehmet Hilmi beylerden kurulu olan Heyeti Merkeziye, Ali Sezai Efendinin başkanlığında toplanarak, yemin törenini müteakip, her türlü hazırlığı kapsıyan bir program tesbit eder. Ve hemen “Maraş Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti Heyeti Merkeziyesi” ibaresini ihtiva eden bir mühür kazıtılır.

Bu teşkilâtın habersiz, Kayabaşı Mahallesinde de, Vezir Mehmet Efendi, Hoca Karakızıoğlu Muhiddin, Karakız Zeki, Kuruşçuoğlu Ali Paşa, Baş kâtip Rıza, Veli Efendi oğlu Sabit Efendi, Veli Efendi oğlu Ziya Efendi, Cerrah Zekeriya Efendi (Zevkli), Karcı Yahya oğlu Avukat Hamdi Bey ve Evliya Efendiden kurulu bir savaş komitesi meydana getirilir.

Bilâhare Arslan Bey (Toğuzata) başkanlığında, Liva Baş Mühendisi Abdülatif, Tapu Memuru Faik,

Vezir Mehmet Efendi Hoca (Alparıslan) Evkâf Memuru İbrahim Evliya beylerden kurulu ikinci bir Heyeti Merkeziye Kayabaşında teşekkül eder.

Sonradan bu teşkilâta Ulu Cami İmamı İlyas Efendizâde Rafet, Hafız Ali efendi (Görgel) Kısakürekzâde, Nüfus kâtibi Ahmet Mümtaz Efendiler de katılırlar.

Kurulan Heyeti Merkeziye hemen çalışmalarına başlar. İşleri düzenli bir şekilde yürütemek için şehir sekiz mıntıkaya bölünür.

Birbirinden habersiz olarak kurulan bu iki hayırlı teşkilât, yaptıkları müzakere sonunda, sevki idarenin bir elden yapılması gerekçesiyle, iki heyeti merkeziye birleştirilerek Kayabaşı'nda merkezileştirilir. Ve mıntıklar da sekizden ona çıkarılır.

Çalışmalar hızla ilerlerken, Muallim Hayrullah Bey başkanlığındaki bir kurul Pazarcık İlçesi ile Yenice kale Bucağında teşkilâtın şubelerini açar. İlk fırsatta temin edilen doksan âdet piyade tüfeği ve bir miktar mermi, Maraş Heyeti Merkeziyesine gönderilir.

Ayrıca Besni'den satın alınan otuz tüfek, Helete (Düzbağ) gençlerine dağıtılır.

Heyeti merkeziyenin hummalı çalışması sonunda Pazarcık'da kurulan milli birlik de emre hazır bir duruma getirilir. Elbistan'da kurulan Heyeti Merkeziye de büyük başarılar kaydeder.

Düşmanı kovma çabası içinde olan Heyeti Merkeziye, gayet ustalıkla halkı silâhlendirmeğe çalışırken, Sivas'da yaptığı kongrede "Vatanın bölünmez

bir bütün" olduğunu açıkça dünyaya haykıran büyük asker Mustafa Kemâl Paşa'nın bir eli de Maraş'a uzanır. Kurulan teşkilâta yardımcı olmaları amacı ile, Binbaşı Ali, Yürük Selim, Ali Kılınç, Mülâzim (Teğmen) İhsan ve Sivaslı Hüseyin Çavuşu Maraş'a gönderir.

Önce Elbistan'a gelerek "Müdafaai Hukuk" Başkanı Nakipzâde Mehmet Efendi'nin evinde misafir kalan Ali Kılınç ve arkadaşları çalışmalarına başlar.

Bu sırada Maraş ve çevresindeki Ermenileri de silâhlendirme çabasında olan İşgâl Komutanlığı Zeytin (Süleymanlı) Okulu öğretmeni ile eşraftan iki nüfuzlu Ermeniye, Maraş'daki Amerikan Misyonerlerinden Mister Layman'ın başkanlığında Elbistan'a gönderir.

İşgâlcılarla Ermeniler arasında bağlantı kurmağa çalışan Layman, burada yaptığı bir konuşmada şöyle der:

-Türkler, ötedenberi bir arada yaşadıkları Ermenilere iyi muamele yapmadıkları için bir gün pişman olacaklardır.

Antalya'lı bir arpa tüccarı sıfatı ile toplantıya katılan Ali Kılınç Türkler'e gözdağı vermeğe çalışan Mister Layman'ı müstehzi bir gözle süzerek cevap verir:

-Türkler, Ermeniler'e iyi muamele yapmıyorlarsa, elbette önemli bir sebebi vardır. Rahat ve huzur içinde yaşamak istiyorlarsa, işgâlcılarla değil, Türkler'le iş ve kader birliği yapmaları icabeder.

Bu sözler bir hayli şaşırtmış, hattâ ümitsizliğe düşürmüştü Amerika Misyonerini.

Heyeti Merkeziye, savaş gücünü durmadan artırmağa çalışırken, Ali Kılınç, maiyeti ile birlikte

Pazarcık'a gelerek, bilgi toplamak amacı ile Maraş ve Antep Heyeti merkezilerinden birer temsilci ister. Maraş Heyeti merkeziye Reisi Arslan Bey temsilci sıfatı ile bizzat Pazarcık'a giderek Ali Kılınç'la mülâkatta bulunur.

Bu sırada, Türklerin silâhlanmasından bir hayli endişe duymağa başlayan işgâl ordusu komutanının, Antep'ten istediği takviye birliklerinin yol üzerindeki köyleri yakıp yıktıkları görülür.

Uygulanan bu işkence metodu, Maraşlı'nın içindeki intikam ateşini daha da körükler.

Savaş hazırlığı durmadan gelişirken, Elbistan'la haberleşmeyi sağlamak için Bertiz'in Maksutlu Köyünde, Maraş'lı Telgraf Müdürü Mümtaz Efendinin oğlu Celâl Efendi tarafından, Heyeti merkeziyenin emriyle bir telgraf merkezi kurulur.

BABABURNU OLAYI:

2 Ocak 1920 de İslâhiye'den Maraş'a yeni bir takviye kuvvetinin gelmekte olduğu haber alınır. Muallim Hayrullah Bey, kendi çeteleri ve İmâlî köyünden derlediği milli kuvvetlerimizle Bababurnu (Şimdiki İnekhane mevki) sırtlarında düşmanı bozguna uğratarak birçok silâh ve cephaneye ele geçirir. Bilgi, cesaret ve vatanseverliği ile temayüz etmiş olan bu büyük Türk evlâdı, savaşta aldığı yaradan kurtulamaz, birkaç ay sonra şehitler safına katılır.

Bababurnu'nda kazanılan başarıdan sonra, işgâl komutanı büsbütün çileden çıkar. İntikam almak amacı ile

yol üzerindeki Ceceli köyünü yakıp yıkar, bir çok vatandaş sebepsiz yere dövülür, hattâ öldürülür. Bu olaylar, Maraşlılarla düşmanın arasını daha çok açar. General Keret, şahlanan Türk gücünü sindirmek amacı ile hemen tehdit yollu bir bildiri yayınlar. Birkaç gün sonra da , dışardan şehre girecek şahısların, kimlikleri ne olursa olsun tutuklanacağını ve işgâl kuvvetleri aleyhinde suikastı tebeyün edeceklerin de hemen kurşuna dizileceğini ilân eder.

Durumun hergün biraz daha kötüye gitmekte olduğunu gören Heyeti Merkeziye, gece gündüz çalışarak halkın savaş gücünü artırmağa çalışır.

Bu sırada yeniden Maraş'a İslâhiye tarafından gelmekte olan daha kuvvetli takviye birlikleri, Zafer Beyin (Bayezit) emrindeki Bertiz ve İmâlî çetelerinin müstereken yaptıkları taarruzla imhâ ve ricata mecbur edilir.

Kısa zamanda büyük işler başaran Heyeti Merkeziye, şehrin giriş çıkış yollarını göz altında tutarak düşmanın harekâtını kontrol altına alır. Bu sayede, Fransızlar'ın, Pazarcık'daki Ali Kılınç, teşkilâtı hakkında bilgi toplamak maksadı ile gönderdikleri bir keşif kolu YAKUP HAMDİ PAŞO (Bozdağ) maiyetindeki mücâhitler tarafından tamamiyle imha edilir.

Bu darbeler karşısında, Türklerden ciddi şekilde çekinmeğe başlayan General Keret, aşağıdaki bildiriyi yayınlar:

1-Üzerinde silâh bulunduran her insan, sorguya çekilmeden kurşuna dizilecektir.

2-Her hangi bir sebepten yapılacak silâhlı bir çatışmada ölecek bir Fransız'a mukabil iki Türk kura ile idam edilecektir.

3-Osmanlı memurları işlerinden çıkarılacaktır.

4-Sokaklar görülen lüzum üzerine vakitli vakitsiz makinalı tüfekle taranacaktır.

Bu bildiri havayı büsbütün değiştirir. Savaş kokusunu duyar gibi olur Maraşlılar. Hazırlıklar alabildiğine geliştirilir.

Bu sırada Ahırdağına oduna giden iki Türk gencinin düşman tarafından öldürülmesi aşırı derecede kızgınlık yaratır.

JANDARMA DEPOSUNDAKİ SİLÂHLARIN KAÇIRILMASI:

Heyeti Merkeziye jandarma birliğinin deposundaki silâhları ele geçirmek için, Jandarma Binbaşısı ile gizlice temasa geçer. Maatteessüf binbaşı, sorumluluktan korkarak bu işi yapmak istemez. Fakat binbaşının maiyetindeki Jandarma Yüzbaşısı Mahmut Bey, binbaşuya vekâlet ettiği bir sırada, her şeyi göze alarak, tertiplediği devriyelerle depodan çıkardığı 950 tüfek ve 600 sandık mermiyi teşkilâta ulaştırmak suretiyle kahramanlığın zirvesine ulaşır. Ve Maraş'ın işgâlden kurtulmasında en büyük rolü oynar.

Elde edilen bu silâhlar süratle mücâhitlere dağıtılır, toplanan yiyecek maddeleri munasip yerlere depo edilir. Her bölgede haberleşme ve sağlık örgütleri kurulur.

Maraşlılar'ı buyuruk altına alamıyacağını anlıyan General Keret 20 Ocak 1920 Salı günü hükûmet konağını resmen işgâl ettiğini bildirir. Telefonla durumu haber alan Ali Kılınç, Maraş'dan daha çabuk haber almak maksadı ile karargâhını Pazarcık'dan Delhi köyüne getirir.

Elbistan'da bulunan Eczacı Ömer Lütfi (Köker) Bey, mürettep çeteleri ile harekete geçer. Bertiz bölgesindeki Mehmet Zafer ve Muharrem Bey çeteleriyle birleşerek emre hazır bir duruma gelir.

General Keret son çare olarak 21 Ocak 1920 Çarşamba günü, hükûmet daire müdürleri, belediye başkanı, memleket ayan ve ulemasını karargâhında toplar. Kendinden emin mağrur bir tavırla.

-Kuvvei işgâliyeme karşı yaptığınız savaş hazırlığından vaz geçmediğiniz takdirde, kırk bin müsellâh askerime emir verir taş üstünde taş bırakmam. Bu vahim durumun sorumluluğu tamamiyle sizlere aittir, diyerek kısa bir konuşma yapar.

Heyetten bazı kişilerin yaptıkları savunma sonuçsuz kaldığından Belediye başkanı, jandarma binbaşısı, Şişmanzâde Arif, Mutasarrıf Vekili Cevdet Bey, Kocabaş Hacı Naci, Baş Mühendis Abdüllâtif beyler rehine olarak karargâhta tutuklanır.

Bu kötü haber savaşın başlamasını daha da çabuklaştırır, şehrin giriş çıkış yolları tutulur. Fransızların Yenice kale Bucağındaki Ermenilere yapacağı yardımı önlemek için Kılavuzlu ve Gene köprüleri üzerine muhafızlar yerleştirilir.

SAVAŞIN BAŞLAMASI:

20 Ocak 1920 tarihinde, Nedirli köyünden cesaret ve kahramanlığı ile isim yapmış olan Cennet Ali, Maraş'ın iç durumundan haber toplamak amacı ile, emrindeki onbir silâhlı çetesi ile Mağaralı mezarlığı (Kapalı Spor Salonunun bulunduğu yer) civarından şehre girerken, karşılaştığı Fransız devriyesi ile, dur emrine riayet etmedikleri için savaşa tutuşur. Neticede bir hayli ölü ve yaralı veren Fransız müfrezesi kaçmak zorunda kalır. Daha sonra, hükûmet konağını işgâl etmek için, General Keret tarafından yollanan bir bölük kadar düşman askeri de, Türk fedâilerin yaptığı ani baskınla riçata mecbur edilir. Bunun üzerine karşılıklı müstahkem mevkilere başlayan müsademe ile savaşı bilfiil başlamış olur.

Bertizden İncebel'e inen Ceneviz Mustafa ve Eczacı Lütfi Bey emrindeki çetelerimiz, şehrin kuzey yönündeki Fransız kuvvetleri ile savaşı sonuna kadar yığıtçe çarpışır.

Savaşın fiilen başladığını telefonla haber alan Ali Kılınç bir kısım kuvvetlerini Antep'ten gelmesi muhtemel Fransız takviye kuvvetlerine karşı, Aksu köprüsünde ihtiyat bırakarak, emrindeki binlerce müsellahtan çete ve İhsan Bey komutasındaki iki makineli tüfekle birlikte, savaşın üçüncü günü akşamı, şehrin doğusundaki Arapkirli mevkiine yerleşerek, teşkilâta gönderdiği bildiride özetle şöyle der:

-Maraş'ı kurtarmak ve göğüs göğüse çarpışmak için şehre girdim. Düşmanı Maraş'dan mutlaka atacağız. Allahın inayeti bizimle beraberdir.

Savaş, şehrin her yönünde geceli gündüzlü devam ederken, mücâhitler şubelerinden aldıkları talimat gereğince hareket ederek bilhassa düşmanın yığınak yaptığı büyük bina ve kiliseleri muhasara altında bulundurur ve düşmanı susuz bırakmak için su yollarını tahrip eder. Kahraman mücâhitlerimizin canla başla çalışması kısa zamanda etkisini göstermeğe başlar.

Hazinedarlı, Alman çiftliği ve Suçatı kesimindeki Fransız birlikleri, Ali Kılınç komutasındaki millî kuvvetlerle tamamen yok edilir.

Elbistan Jandarma Bölük Komutanı Kilis'li Yüzbaşı Muhtar Bey ve Nakipzâde Mehmet Ağa emrindeki üçyüz kişilik silâhlı kuvvet, iki cebel topu ile Maraş'ın batısındaki Cancık mevkiinde savaşa katılarak büyük başarı elde eder.

Keşifli Camii İmamı Çerkez Yahya Efendi Hoca'nın yönetimindeki mücâhitler, savaşın devamı süresince, Abarabaşı kilisesi ve Çan kulesinden şehre durmadan mermi yağdıran makineli tüfeği tahrip etmek suretiyle büyük çapta yararlık gösterir.

Savaşın dördüncü Cumartesi günü, Mülâzım oğlu Sait Efendi idaresindeki Pazarcıklı mücâhitler, Aksu köprüsü üzerindeki tepelerde yuvalanan düşman birliklerini kısmen imha ederek kaçmağa mecbur eder.

Çarşıbaşındaki Kırklar kilisesinde aç ve perişan bir halde sıkışıp kalan bir kısım işgâl kuvvetleri ve silâhlı Ermenilerin, belediyeye kadar uzanan çarşayı yağma ettikleri haberi büyük üzüntü yaratır.

Bunun üzerine Cancık mevkiindeki toprak namluları bu kilise üzerine çevrilir. Yağmur gibi

yağdırılan mermilerle kilise tamamen yakılır, içindeki Ermeni ve Fransız askerleri Ali Sezai Efendi bölgesine mensup çeteler tarafından tamamıyla imha edilir.

Başarıdan başarıya ulaşan Maraşlılar'ın morali günler geçtikçe daha da kuvvetlenir.

Ermeni ve Fransız birlikleri aç ve perişan duruma sokulduğu bir sırada, İslâhiye tarafından yeni bir takviye müfrezesinin gelmekte olduğu öğrenilir. Yıldırım hızı ile harekete geçen Ali Kılınç kuvvetleri düşman kıtasını pusuya düşürerek imha eder. Ve bir miktar silâh, mermi ve çeşitli yiyecek maddelerini ele geçirir.

Dışardan her türlü yardım ümidi kesilen Fransız ve Ermeni kuvvetleri, mahsur kaldıkları yerlerden birbirleriyle irtibat kurabilmek için, kışla kilise ve yığınak yaptıkları önemli binaların etrafında, siper, hendek ve yer altı geçitleri yapmağa çalışırlar. Fakat düşmana nefes aldırılmayan milli kuvvetler, mukabil tedbirlere başvurarak, düşmanın müstahkem mevkiilerini yakıp yıkmaya muvaffak olur.

Bu arada Cancık mevkiinden şehrin doğusuna getirilerek ateşlenen Cebel topunun mermisi, düşmanın tutunmasına yardım eden Kümbet kilisesi üzerinde patlar. İçindekiler müthiş şekilde paniğe kapılır. Durumdan istifade eden mücâhitler kiliseyi yakmak suretiyle Fransız ve Ermeni birliklerini teslim alır.

İşgâl sırasında cesaret ve gözünün pekliği ile Ermenileri tiril tiril titreten, savaş başlayınca da Kuyucak mıntıkasında düşmanla göğüs göğüse çarpışarak destanlar yaratan kahraman Millîş Nuri, yukarıda adı geçen kiliseye

yapılan baskın sırasında, karnından ağır şekilde yaralanarak şehit düşer. 26 Ocak 1920.

Düşmanı mutlaka yenmek azim ve kararında olan Maraşlılar, beklenen zafere hergün biraz daha yaklaşır. Sonuçtan tamamıyla emin olan Ali Kılınç, General Keret'e şu bildiriği gönderir.

Kumandan Efendi

Yirmi dört saata kadar ateş kestiğiniz takdirde, hiçbir tecavüze maruz bırakılmadan Adana'ya kadar avdetiniz teminat altına alınacaktır. Aksi takdirde dökülecek kanlardan siz sorumlusunuz. 26 Ocak 1920.

Bu ihtar cevapsız bırakılır.

Kahraman mücâhitlerimizin aralıksız saldırıları ile düşmanın müstahkem yerleri teker teker yok edilirken, büyük vatansever İbrahim Evliyâ kuvvetleri de Ermenilerin tutunmasına yardım eden Şekerdere kilisesi'ni müteaddit hücumlarla düşürmeğe muvaffak olarak, içindeki Fransız ve Ermeni topluluğunu tamamen teslim alır. 3 Şubat 1920.

Ne yazık ki yiğitliği ile dillere destan olan Göllü'lü Yusuf Çavuş bu baskında şehit düşer.

Muhittin Karakız başta olmak üzere bir çok Maraşlı vatanseverler, Fransızların tutunmasına yardım eden belli başlı Ermeni evlerini yok etmek için kendi evlerini kendi elleriyle yakmak fedakârlığını gösterirler.

Bu sırada Şekerli mahallesi çeteleri de Kuyucak semtindeki Avadis ve mebus Hırlakyan Agop'un müstahkem konaklarını yakarak, düşmanın maddî ve manevî gücünü felce uğratar. Bu olayı takiben birkaç ölü

ve yaralı vermek suretiyle, Bahtiyar yokuşundaki Protestan Kilisesi de yakılır.

Maddî ve manevî tutunacak dalları kalmıyan düşman birlikleri, kapana sıkışmış tilki gibi ümitsizce çırpınmağa başlar.

Zafer güneşi Maraş ufuklarından doğacağı bir anda, ne talihsizliktir ki Miralay (Albay) Norman emrindeki iki batarya top, iki tabur asker ve çeşitli makineli tüfeklerle mücehhez yeni bir takviye kıtaatının İslâhiye'den Maraş'a doğru gelmekte olduğu iştilir. 6 Şubat 1920.

Bu üstün kuvvete karşı gönderilen milli birlikler geri çekilmek zorunda kalır. Türklerin karargâh kurduğu doğu ve batı cepheleri top ve makineli tüfeklerle feci şekilde dövülür. Fazla derecede zayıat veren şehrin batı yönündeki silahlı kuvvetlerle, endişeye kapılan mahalle halkı, haklı olarak mevkiilerini terkedip geri çekilmek zorunluğunda kalır.

Bu sırada Amerikalı Mr. Layman aracılık yaparak barış müzakeresi için Arslan Bey'e bir mesaj gönderir. Cevaben "Fransız birliklerinin, eslâha ve mühimmatını teslim etmesi şartı ile, Maraş'ı terketmelerine müsaade edileceği" bildirilir.

Ağır silâhların himâyesinde ilerleyen Norman kuvvetleri, tez zamanda milli birliklerimizden boşalan Mercimek tepeyi ele geçirirler. Bu suretle kaçmağa kararlı bulunan düşmanın ricat yolu açılmış olur.

Milli birlik, telefât vermemek için taarruzdan vazgeçerek, yer yer savunma cepheleri kurmağa başlar.

Elimizdeki mevcut vesikalara dayanarak, şurasını esefle belirtmek isteriz ki, Norman kuvvetlerinin korku saçan saldırısı karşısında, mâneviyatı kırılan bazı korkak kişiler, dökülen bunca şehit kanına saygı hissi duymadan, barış müzakeresi için, Abdülkadir Paşa konağında toplanarak istişarede bulunurlar. Bilâhare bu heyet Karargâh ittihaz ettiği Sarı Kâtip Mehmet Efendi konağında bulunan Arslan Beyi de kendilerine âlet etmek isterler.

Beraberindeki silâhlı mücahitlerle, müzakerâtı kemâlî ciddiyetle izleyen Katırcı Gök Ökkeş pür hiddet ileri atılarak:

-Herkim sulh veya teslim olmak suretiyle, milleti felâkete sürüklemek arzu ederse, silâhlarımız derhal onların üzerine çevrilecektir," diyerek kahraman Maraşlılar'ın hislerine tercümanlık eder. Sonra olup bitenleri dikkatle dinleyen Arslan Beyi selâmlar ve ciddi bir tavırla:

-279 kişilik fedakâr mücâhitle ölünceye kadar emrinizde çalışmağa hazırım, der.

Bu konuşmadan bir hayli etkilenen Dr. Mustafa Bey "Yaşa Ökkeşim" demek suretiyle, sarsıntı geçirmekte olanların morallerini düzeltmeğe çalışan bu vatansever kahramana iltifatta bulunur.

Daha sonra söz alan Arslan Bey özetle şu konuşmayı yapar:

-Unutmayın ki savaşa başlamadan önce "Maraş bizlere mezar olmadan düşmana gülzâr olamaz" diye yemin etmiştik. Teslimiyet, milletin kendi hayatına hatime çekmesi demektir. Zafere ulaşmak için sabır ve

metanet lâzımdır. Tarih boyunca yokluk içinde varlık yaratmasını bilen soylu ve şerefli bir milletin ahfadıyız. Korkmayın, düşman muhakkak surette çekilecektir.

Bu kriz gerçekten uzun süre devam etmez. Mücâhitler tekrar silâhına sarılır. Aradan beş on saat geçmeden Arslan Beyin dedikleri gerçekleşir. Maraş'ının yenilmez bir kuvvet olduğunu anlıyan düşman birlikleri hemen o gece hayvanlarının ayaklarına keçe bağlayarak, rehine olarak karargâhta tutukladıkları Türk heyeti ile birlikte şehri terkederler. 11 Şubat 1920.

Bu ölüm kalım savaşında büyük hizmetleri görülen Ali Kılınç Bey, 12 Şubat 1920 sabahı uyandığı zaman, düşmanın kaçmakta olduğunu haber alır.

Haklı olarak zafere ulaşan kahraman Maraşlılar, Allah Allah sesleriyle kar fırtınası içinde, düşe kalka, perişan bir halde yollara dökülen düşman sürülerini takip ve imhaya çalışır.

Maraşlılar mutluluk içinde zafer şenlikleri yaparken, Ermenilere ait bazı müstahkem mevkilere hâlâ silâh sesleri işitilir.

12 Şubat 1920 Perşembe günü, Amerikalı Mr. Layman, beraberindeki birkaç misyonerle, ellerinde beyaz bayraklar olduğu halde, Arslan Beyin huzuruna gelerek, hâlâ Türklere kurşun atma küstahlığına devam eden Ermeniler'in korunması için tavassut ve ricada bulunur. Arslan Bey, kesin bir karara varabilmek için, yanındaki heyetle birlikte hükûmet konağında bulunan Ali Kılınç'ın yanına gelir.

Savaş öncesi, kendini arpa tüccarı olarak tanıtan bu vatanperver subayımızı tanımakta gecikmiyen Mr.

Layman, Türklere aleyhine yaptığı iğrenç propagandayı hatırlıyarak bir hayli utanır. Korkak ve ürkek bir jestle huzura yaklaşır, cılız ve titrek bir sesle:

-Ermeniler'e merhamet ediniz, kusurlarını bağışlayınız. Lütûf ve himâyenizi rica ediyorum, diyerek yalvarır ve elini öpmek ister.

Başında kalpak, bıyık ve sakalı birbirine karışmış, göğsü fişekliklerle kaplı bulunan Ali Kılınç, öpülmek istenilen elini çeker. Mütevazi bir tavırla:

-Hacet yok, der. Biz Türklere'in maksadı, herkim olursa olsun, yurdumuza gözdiken ve milletimizin hak ve hukukunu çiğnemek isteyenlere karşı savaştır. Şu anda savaş bitmiştir. Bundan sonra Ermeniler bizim vatandaşımızdır. Onların himâyesi için sizin tavassut ve ricanıza lüzum yoktur. Hıristiyanların toplu buldukları yerlere haber yollayın, derhal ateş kesip verilecek emre itaat etsinler.

Az sonra şehirdeki Ermeni artıklarının hayatlarının emniyet altına alınması için kilise ve müstahkem mevkilere yeteri kadar milli kuvvet gönderilir. Ve hiçbir surette kurşun atılmaması tellallar aracılığı ile duyurulur.

Bu sırada Fransız birlikleriyle kaçmağa teşebbüs eden bir numaralı Türk düşmanı Hırlak Agop'un yakalanarak kesilmiş olan başı, bir sırtığa takılı olduğu halde hükûmet konağına getirilir. Sonra da ibretiâlem için şehrin her yönünde gezdirilir.

12 Şubat 1920 günü, düşmanı sefil ve perişan bir halde önüne katan, istiklâl ve hürriyet âşığı kahraman Maraşlılar, yakın komşumuz Gaziantep'in savunmasına

katılmayı da bir insanlık ve Türklük borcu bilmiş, yüzlerce şehit ve yaralı vermek suretiyle vatanseverliğin zirvesine ulaşmıştır.

22 Gün geceli gündüzlü devam eden kanlı Maraş savaşı, böylece yüreği bayrak ve vatan aşkı ile dopdolu kahraman Maraşlılar'ın iman gücü ile kazanılan eşsiz bir zafer ve yiğitlik destanıdır.

Şurasını bilhassa belirtmek isteriz ki, 12 Şubat, sadece düşmanın mağlûp edilerek zafere ulaşılan gelişigüzel bir gün değildir.

12 Şubat, bir avuç Maraşlının içinde bulunduğu imkân ve şeraiti düşünmeksizin kadın, erkek, çoluk çocuk bir mihrak etrafında toplanarak, topyekûn bir saldırışın ifadesidir.

12 Şubat, yiğit Maraşlı'nın asîl yüreğinde feyizlenerek, bütün yurda kıvılcım saçan bir ışık pınarıdır.

Ve nihayet 12 Şubat, yumruğun bombayı, iman gücünün silâh gücünü yendiği eşsiz ve müstesna bir gündür.

Bizleri bu mutlu günlere eriştiren aziz şehitlerimize ve kahraman gazilerimize binlerce sevgi, binlerce selâm.

GAZİ MUSTAFA KUŞÇU'NUN DİLİNDEN MİLLİ MÜCADELE

(18 Ocak 2000 tarihinde vefat eden son gazimiz Gazi Mustafa Kuşçu'nun Kahramanmaraş Belediyesinin düzenlemiş olduğu Kurtuluş Sempozyumunda yapmış olduğu konuşma metni.)

334'te mütarekenin aktinde (Seddil Bahir) bölgesinde 186. Alay 1. Tabur 3. Bölük komutanı olarak üsteğmen rütbesinde bulunuyordum. Savaşı kaybetmemiz üzerine İngilizler Boğaz bölgesini terketmemizi emrettiler. İlk olarak Limmi adasından bir İngiliz albayı bulunduğumuz bölük mıntıkasına geldi. Kendisini karşılamak üzere bağlı bulunduğumuz Çanakkale grubu Kurmay Başkanı da orada hazır bulunuyordu. Kurmay başkanı, İngiliz Albayı karaya çıkarken elinden tutmak istedi. Fakat, Albay reddetti. Karaya çıktığında ilk olarak şu beyanda bulundu: "İngiliz ve Fransız mezarlarını görebilir miyim?" Kurmay başkanı ise; "Hükümet-i Matbuadan emir almadan gezemezsiniz." cevabını verdi. Bunun üzerine İngiliz albayı torpidoya binerek tekrar Limmi adasına döndü. O gece bize emir verildi. Seddil Bahir bölgesindeki İngiliz ve Fransız mezarlarını tamir ettik. Akabinde Alçıtepe gerisine çekilme emri aldık. Bu

çekilme, elimizdeki silahların fazlalarını depolara teslim etmek sureti ile Şarköye kadar devam etti.

Daha sonra verilen emir üzerine yedek subay olduğumuz için terhis emirlerimiz gelmişti. Taburda iki subay kalmıştık. Çünkü diğer arkadaşlar kötü hava şartları yüzünden zatürre olup hastanelere dökülmüşlerdi.

Tümen komutanımız Wilmer isminde bir Alman Yarbayı idi. Bu vazifeyi 185. Alay kumandanı Abdülkerim beye teslim ederek, kendilerini almak üzere gelen tahtalbahir (denizaltı)'e binerek tümenden ayrıldı. Hemşehrimiz olduğu için kendisinden bir an evvel terhisimi rica ettim. Kendisi de kabul buyurdu.

Terhis vesikamı tümende doldurarak emrivaki kabulünden Alay kumandanı Rasif beye gönderdi. Bu suretle taburdan ayrıldık. İstanbula vapurla geldik, barınacak bir yer bulamadık. Yanımda tabur yazıcısı Başçavuş Ali ve bölüğüm endah (atış) çavuşu Ahmet bulunuyordu. Haydarpaşa istasyonunda muvakkat bir sığınacak yer bulduk. Aynı gün Bozantı istikametine kalkan bir trenden 40 kişilik bir vagona sığınarak yola çıktık. Yolda Hacıkırı istasyonu köprüsünde arıza olduğundan orada inmek mecburiyetinde kaldık. Bir gün misafirhanede kaldık. İkinci gün köprünün tamiri ile yolun açılacağını öğrendik. Daha sonra aldığımız bir habere göre de Fransızların Bozantıyı işgal edeceklerini öğrendik. O sırada orada mevkii kumandanlığına tayin edilen Nihat Paşa da bulunuyordu. Nihat Paşa, oradaki topluma hitaben işgal esnasında katliam yapıldığını, orada bulunan subay ve erlerin Konya istikametine dönmelerini söyledi. Ben bu durum karşısında ikinci bir karar vermek zorunda kaldım. Konya, Kayseri, Maraş

yolu kış dolayısıyla kapalı bulunduğundan bu yoldan memlekete gelmek çok zor idi. Nihayet yanımda bulunan endah çavuşum Tepebaşı Ahmet'e emir vererek, onu Bozantının üstündeki bir köye gönderdim. Oradan bir hayvan kiralayarak dağ yolundan Tarsusa kadar geldik. Buraya geldiğimde ilk işim İstasyon müdürü ile temas etmek oldu. Müdür bize gereken kolaylığı gösterdi ve orada bulunan bir sazlığa saklanmamızı söyledi. Biz de müdürün sözlerine göre hareket ettik. Oraya vardığımda ilk karşılaştığım mektep arkadaşım Hacı Toros oldu. Üzerimdeki rütbeleri çıkarmış olduğumdan bir er durumunda idim. Birçok elfazı gazibe (küfür)lerde bulunarak, "Sende mi terfi edemedin Mustafa?" dedi ve nerede bulunduğumu sordu. Bende yakında bulunan bir oteli gösterdim ve orada yemeğimi yedim. Bu suretle Fransız ordusunda Lejyon olarak bulunan bu arkadaştan ayrıldım. Tekrar yazıcı başçavuşu Aliyi müdüre gönderdim. Müdür "bir saat sonra tren geliyor, yalnız trende mevkilere binmeyiniz, 40 kişilik vagonların köşelerine saklanarak iki taraf kapılarını açık bulundurun" diye talimat vermişti. Talimata göre hareket ettik ve gizlice vagona yerleştik. Tren iki üç dakika sonra hareket etti. Sağ salım Adanaya geldik. Buraya geldiğimizde hemen hazır olan trene bindik. Böylece Osmaniyyeye kadar geldik. Oradan da hayvanlarla Maraşa kadar gittik. Maraşa geldiğimde, Özel İdare başkatibi olarak subay arkadaşım Vasıf Çakmak bulunuyordu. Bana orada bir vazife olduğunu ve müracaat etmemi söyledi. Ben de müracaat ettim ve Özel İdareye katip olarak tayin edildim. İkinci katip Zeki Karaman, tercüman katibi olarak da Zafer Bayazıt bulunuyordu.

Bir müddet sonra İngilizlerin Maraşa gelecekleri söylentileri başladı. Nihayet İngilizler Maraşa geldiler. İngilizlerin şehre girmesi esnasında tehirden gelen Ermeniler bunlara tezahüratta bulunuyorlardı. Biz Türklere karşı da hakarete bulunuyorlardı. Bu hâl bir süre devam etti. Ama İngilizler bunların emellerine uygun harekette bulunmadılar. Yalnız Mondros Muahedesi gereğince İngilizler Maraş'ı terk ederek Fransızlara teslim ettiler. Fransızların şehre gelişinde taşkınlık had safhaya ulaştı. Bu durum karşısında biz Türkler, yapışacak bir yer arıyorduk. Sivas ve Erzurum kongrelerini haber almıştık. Gizlice tüzükleri getirmek suretile bizde Maraş Müdafai Hukuk Cemiyetini kurduk. İlk teşkilat, Kayabaşı mahallesinde gizli bir yerde, Kur'anı Kerim üzerine and içmek sureti ile yapıldı. Cemiyetin başkanı, Nafia Müdürü Abdüllatif bey, katip ise Tapu başkatibi Faik bey idi.

Ermenilerin taşkınlığı gün geçtikçe artıyor ve dışarı çıkan biz Türkleri yalnız buldukları zaman öldürüyorlardı. Bir süre sonra Kaledeki Türk Bayrağının indirilmesi emri verildi. Ayrıca Kaleye kendilerine bağlı bir kısım jandarma yerleştirilmişti. Türk bayrağının indirilmesiyle bizler harekete geçerek, "Sancak olmazsa Cuma namazı kılınmaz" diye Cuma günü halkın arasına girdik. Cemiyet olarak yaptığımız bu propagandalar halkı galeyana getirmişti. Camide bulunan sancağı alarak halk Kaleye hücum etti. Türk Bayrağını Maraş Kalesinin burcuna dikti. Kalede bulunan jandarmalar karşılık göstermek istedilerse de halk bunları dinlemedi. Oradan hükümete geldik. Geldiğimizde Guvernör tercümanını hükümete göndererek halkın teskin edilmesini mutasarrıftan istemişti. Bu anda mutasarrıf Ata bey idi.

Halk tercümanı tartaklayarak içeri bile sokmadı. Daha sonra halk kışlaya gitmek istedi. Askeri müessese olduğu için orada ateşle karşılaşacağımızı tahmin ederek bu işi önledik ve Bayrak hadisesi bu suretle sonuçlanmış oldu.

Mutasarrıf Ata bey, izin alarak Maraş'tan ayrılmıştı. Ödevi tahrirat Müdürü Cevdet Çamurdan'a bırakmıştı.

Gün geçtikçe Fransızların taşkınlıkları artıyor, bir çok kadınların peçelerine tecavüzde bulunuluyor, bunları himaye etmek isteyenler de öldürülüyordu. Müdafai Hukuk Cemiyetinin bir şubesi olarak Maraşta bulunduğumuz için Sivasta bulunan Kolordu Kumandanı Çolak Selahaddin aracılığı ile Maksutlu köyünde kurmuş olduğumuz telgraf şebekesi ile Sivasla muhabere temin ediliyordu. Bu şebekeyi idare eden muhabere memuru Veliefendioğullarından Celal idi.

Ocak ayı içerisinde Governör Meclis idare azalarını çağırıldı. Beraberinde bulunan Antepli polis Mehmetle birlikte Governörün yanına gittiler. Heyetin oraya alınmasıyla beraber kendilerine tutuklu oldukları tebliğ edilmiş. Bu sırada kapıda bulunan polis Mehmed, olanları işitince koşarak hükümete geldi ve heyeti hapsedtiklerini ilan etti. Bunun üzerine, görevi, Evkaf müdürü Şehid Evliya devraldı. Şehit Evliya üzerinde bulunan tabancayı ateşleyerek; "Heyet hapsedildi, silah başına" diye bağırdı. Herkes evvelce yapmış olduğu teşkilat mucibi ödevleri başına geçerek savaş başladı (22 Ocak).

Ben kışla cephesinde, şimdiki hastane bölgesinde mıntika kumandanı olarak bulunuyordum. İlk yaptığımız ateşe karşılık vermediler. Halkın teskini için beyanatta

bulundular. Karşılık olarak da silahla mukabele gördüler. İki gün sonra Cevdet beyi kışladan beyaz bayrak açmak sureti ile bize gönderdikleri görüldü. Halkın teskin edilmesi için Cevdet bey geldi. Ama kendisi ile birlikte tutuklanan arkadaşları orada kaldı. Bu hal, 20 gün devam etti. Bu arada yaptığımız en önemli işler; düşmanın müteferrik bulunduğu noktalardaki bağlantıları keserek ayrı ayrı imha etmek ve yakınında bulunan evleri yakmak ve yıkmak oldu. Birbirlerine yardım edemez hale getirdik. Yalnız Abarabaşı (İt Tepesi) ve Alman İtamhanesi (Divanlı) da bulunan kuvvetleri kaldı. Diğerleri kâmilen imha edildi.

Savaş lehimize cereyan ediyordu. Son günlerde General Keret kumandasında Adana'dan gelen yardımcı kuvvetlerin şehre girmek istemeleri bizleri müşkül durumda bıraktı. Fakat şehre giremediler. Ancak Mercimek Tepe ve Şükrü bey zeytinliği kanalı ile Kışla ile irtibat kurdular. Bu durum karşısında bizler, son karar olarak şunu vermiştik; "Yarma hareketi yaparak şehri terketmek." Bu hal karşısında durumun ne olacağı belli değildi. Aynı gece kar, tipi ve şimal rüzgârı bütün kuvveti ile hükmünü icra ediyordu. Sabaha karşı Kışladan ateş püskürdü. Bunu gören bizler, düşmanın Maraşımızı terk ederek kaçtığı kanaatine vardık. Sabahleyin yolda, Karamanlı civarında, Jandarma Kumandanı Binbaşı Mustafa, beyi (İsmail Hakkı olması gerekir) donmuş olarak bulduk. Beraberinde götürmüş oldukları adamlarından bir kısmı da Maraş ovasında donmuş kalmıştı.

Bu suretle Maraşımız düşman istilasından kurtuldu. 4. gün Sivastan yola çıkarılan 5. Kafkas

Fırkasının 9. Kafkas Alayı 1. Tabur ve 2. Taburu Maraşta kadro halinde geldiler. Burada bunların subay, er ikmali yapılarak Antep hareketına hazır hale getirildi ve gönderildi.

MARAŞ HEYET-İ MERKEZİYESİNCE YAZILAN MUVAKKAT PROGRAM VE YÖNETMELİK

1-Memleket 8 mıntıkaya ayrılacak, her mıntika bir şube merkezi olacaktır. Şubeler alacakları bildiriye göre teşkilatlarını ivedilikle tamamlayacaklardır.

2-Şube kurmaya memur olanlar, mıntıkları içerisinde ne kadar Müslüman ahali varsa davet etmek zorunluluğundadırlar. Bunlardan güvenilenler önce uygun biçimde çağırılarak kayıtları yapılır. 2. olarak zenginler, 3. olarak da kendilerinden şüphe edilen kimseler çağırılarak memleketin esenliği uğrunda girişimlerde bulunmaları yolundaki düşünceleri sorularak istekle katkıda bulunup bulunmayacakları belirlenmek suretiyle, istekli olanların kayıtları yapılacaktır. Katılmayanların adları alınarak yapılan teklifi gizli tutacaklarına dair güvence alınıp bırakılacaktır.

3-Katılmak istemeyenlerin adlarını belirleyen defter saklanacak, işgal kuvvetine taraf olan kimseler gibi bunlar da gözetim altında bulundurulacaklardır.

4-Şubelerce kayıt işlemi son bulduğunda, her şube kendi aralarında seçim yaparak Heyet-i İdare, Katip, Veznedarı belirleyip bunu saptayan kayıt ve defteri ivedi olarak düzenleyecektir.

5-Şubelerin seçimi sonuçlanıp, şube reislerinin atandığı saatte, reisler toplanıp Heyet-i Merkeziyeyi kuracaklardır.

6-Kurulan Heyet-i Merkeziye, yöre köylerini mıntikalara ayırıp bu yöndeki bildirge uyarınca karye teşkilatlarını ivedi olarak tamamlama zorunluluğundadır.

7-Kurulan Heyet-i Merkeziye Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini temsil ve genel merkezle haberleşmeyi hemen sağlamaya gayret edecektir. Ortaya çıkacak bütün olaylar cemiyetin durumu ile ihtiyaç ve noksanlarını açıklıkla düzenleyecekleri bildireleriyle merkez cemiyetine bilgi sunmaları zorunluluğundadır.

8-Kurulan şubeler merkezi içindeki silahlı, silahsız kimselerin sayılarını belirleyen defteri düzenleyeceklerdir.

9-Düzenlenen defter uyarınca mevcuda uyularak birkaç guruba ayrılacaktır. Her gruba bir çavuş ile iki onbaşı komuta edecektir. Bunlar ise, evvelce askerlikte başarı sağlamış kişilerden seçilecektir.

10-Şubeler, grup komutanlarına, merkezlerini ve emrindekilerin sayısı ile kimler olduğu bildirir. Gruptakilerle komutanları birbirlerini tanıyacaklardır. Olağanüstü bir hal belirlediğinde herhangi bir olumsuzluğa meydan verilmeyecek biçimde hazırlıkta bulunacaklardır.

11-Onbaşılara komutan yardımcısı, çavuşlara grup komutanı denilecektir.

12-Olağanüstü bir durum belirlediğinde, silahsız ahali tümü ile evlerine çekilerek şube merkezlerinden alacakları emri bekleyeceklerdir.

13-Silahlı olanlar ise, derhal silah başı ederek grup komutanlarının verecekleri emirleri bütün ayrıntılarıyla uygulamaya dikkat ve uymakla yükümlüdürler.

14-Girişilecek hareketin düzenli gelişmesi için, şube idare heyeti grup komutanları ile birlikte mahallelerin plan ve geçitlerini ve zorlandıklarında diğer gruba katılmaları yolunu önceden planlamış olmakla grup komutanları efradı bu hususta uyaracaklardır.

15-Her şube merkezinde gruplar numara sırasıyla belirlenecektir. Her 4 gruba bir de gruplar komutanı adıyla yönetici komutan görevlendirilecektir.

16-Teşkilat sonuçlandığında Heyet-i Merkeziye bildirgesiyle hükümete başvuru ile, her surette görev üstlenip milletin amaç ve memleketin esenliği için her türlü özveriye hazır bulduklarını bildireceklerdir.

17-Hükümette kararsızlık belirtisi görüldüğünde, durum genel merkeze ivedi olarak bildirilip alınacak emirler beklenecektir.

18-Şubeler, bu esasları memleketin esenlik ve milletin mutluluğuna dayandığı cihetle son derece ciddi ve özveri ile davranmayı göz önünde tutarak bir an önce uygulamaya geçirmelerinin kaçınılmaz bir görev sayılması, her inanç sahibi kimsenin şüpheye düşmeyeceği bilinmekle bütün müslüman milletimiz için başarılar sağlanması umulur.

19-Her mıntıka birbirine bitişik mahallelerden oluşacaktır.

20-Her mıntıka bir ilçe merkezi sayıldığından seçilen bir reis ile 5 üye, mıntıkanın Heyet-i Merkeziyesi demektir. Mıntıklar kendi çevrelerindeki etkileri altına alabilecekleri karyelerin teşkilatını da bir an önce tamamlamak için merkez heyetinin de onayını alarak memur yollayacaklardır.

21-Karyelere giden memurlar, her karyede bir reis, 2 üyeden meydana gelen heyeti seçtirip merkez heyetinin yönetmeliği uyarınca kuruluşu tamamlar. Silahlı silahsız efrat miktarını bağlı bulunduğu mıntıkaya bildirir.

22-Mıntıkadaki heyet-i merkeziye evvelce verilen yöntem uyarınca, teşkilat, gelir, kayıtlar, bağışlar ve donatım cihetindeki noksanlarını ivedilikle tamamlar. Çalışmaların karyelerde de tamamlanıp haberleşmenin sağlanmasının güvenceye alınması zorunludur.

23-Bazı mıntıkların genişliği ve mahallenin çokluğu nedeniyle mıntıka heyet-i merkeziyesince idaresi mümkün olmadığı takdirde bir kısım mahallenin ayrılarak mıntıkaya bağlı bir bölüm oluşturulacaktır. Bu bölüm, bucak merkezi sayılıp seçilecek kimseler bucağın heyet-i merkeziyesi olacaktır.

24-Bölgede mıntıka teşkilatı hakkındaki yönetmelik tam olarak uygulanacak, seçilen reis, mıntıka merkez heyetinden olup yetki oranında katkıda bulunacaktır.

25-Her mıntıka ve bölge mahallelerdeki bağış miktarı ile aylık ödenti defterini düzenleyip geliri tümü ile belirlemek zorunluluğundadır.

26-Mıntıkada Şimdiye kadar ağrılmayan ahali, davet edilerek kayıt işlemi tamamlanmalıdır. Kayıt olmak istemeyenlerin, diğer mıntıkalarla heyet-i merkeziye de uyarabilecek etkili kimselerin bulunabileceği olasılığı göz önünde bulundurularak adları diğer mıntıkalarla Heyet-i Merkeziye'ye bildirilmelidir.

27-Her mıntıka silah mevcudu defterini ivedi olarak düzenleyip silahların cinsini ve mermi miktarını belirleyecektir. Defterin düzenlenmesinde mermi miktarı ortaya çıkacağından, hangi cinsten ne kadar mermiye ihtiyaç görülürse derhal tedarik edilip efrada paylaŐtırılmalıdır.

28-Silahların ulaŐtırılıp dağıtımına değin silahlı efradın gerektiğinde birlikte hareket edebilmeleri için ufak kıt'alar halinde tertiplenip düzenli hareket etmeleri hususu sağlanmalıdır.

29-Şimdiki halde karyelerde de bu surette tertip alınması gerekir. Karyelere vakit ve zaman ile bilgi ulaştırmak için her mıntıka bir veya iki süvari eri görevlendirilmelidir.

30-Süvari erlerin dairelere Őimdiden ayrılıp, yapacakları görev ve yönetmelik ellerine verilmelidir. Olay çıktığında derhal aldıkları emir ve bilgiyi karyelere ulaŐtırmaları gereklidir.

31-Her mıntıkada genel hareketi düzenleyecek ve gruplarına st komutan olacak beceriye sahip bir mıntıka komutanının Őimdiden görevlendirilmesi zorunludur.

32-Her mıntıkada belirecek olay ve geliŐmeler ve karŐıt davranışları görülenleri kovuŐturup gzetebilecek güce sahip olanlardan bir-iki memur ayrılıp atanmalıdır.

33-Bütün ahali, bu kutsal görev ile ilgili ise de bu gibi önemli konuların, sanat ve ticaretle uđraŐanların dışında olan bu tür davranışlara yabancı olmaları ciheti ile bunların bir kısım yetenekli memurlar tarafından eğitilmelerini sağlamak zorunluluğundayız.

34-Görevlendirilecek memurlar işgal kuvvetinin durum, davranış, giriŐim ve gizli amaçlarını, memleket içindeki yığınak yaptıkları yerleri bu arada kuvvet miktarlarını kanıtlayacakları surette açıklamalıdır. Ermenilerin de kötü niyet ve giriŐimlerini, dışarıdan sokulmaya çalışan propagandacıların memlekette kimlerle iliŐki kurdukları ve müslümanlardan işgal kuvveti yararına çalışan kimselerin kimler olduğunu belirleyip uyarmaları sağlanmalıdır.

35-Her mıntıka heyeti, düzenli olarak toplantılar yapmak suretiyle memleket yararına kararlarını açıklayıp Heyet-i Merkeziye'ye ulaŐtırmalıdır.

36-Bütün gelirler, iyiliksever kimselerin bađıŐları ve yüklenecekleri aylık dentilerden ibaret olup sözü edilen gelirlerin bir an önce derlenmesi ziyade gereklidir.

37-Elbistan, Pazarcık ve bağlantıları bulunan yerlerle haberleşme sağlanıp, postacılar görevlendirilerek, masrafları genel gelirlerden karşılanacaktır.

38-İlçeler ve bağlantıları olan yerlerdeki teŐkilata memur olanlardan orada kalıp görev stleneceklerine uygun miktarda maaş bağlanması ve geçici görevle çalıŐanların ise zaruri masrafları karşılanacaktır.

39-Memurluk görevi ile dışarı gnderileceklerin ihtiyaçları da karşılanacaktır. İhtiyacı olmayanlara ödeme

yapılması söz konusu değilse de, istemeleri halinde bunların da zaruri masrafları karşılanacaktır.

40-Silahlı olup da donatımı noksan bulunanlara mermi vesaire satın alınarak kendilerine verilecektir.

41-Memleket içinde görevlendirilecek memur ve postacılara uygun miktarda maaş verilecektir.

42-Mıntıkalara kağıt, defter, gerektiğinde kullanılmak üzere çorap ve çarık satın alınarak gizlice dağıtılmalıdır.

43-Dışarıdan getirilecek silahların taşıma ücreti ödenecektir.

44-Memleketin esenliği uğrunda şehit veya aciz kalanlara bu amaç uğrunda hapis ve sürgün edilenlerin aileleriyle kendi geçimleri sağlanacaktır.

45-Gelir toplamı uygun olduğu halde ve gereği saptandığında, silah satın alınarak efrada verilecektir.

46-Özel hareket girişimi zorunluluğu ortaya çıkarsa bu hususta özveride bulunacak efradın donatımı ve ailelerinin gereksinimleri üstlenilecektir.

47-İşgal kuvvetinin saldırgan davranışlarını siyasi kuruluşlara yüksek katlara şikayet ve protesto hususlarındaki telgraf ücretleri ödenecektir.

48-Yürütülecek bütün işlemler, teşkilatın tam olarak kurulmasına bağlıdır. Şu halde bir an önce tamamlanmasına gayretle çalışılması kaçınılmaz bir görevdir.

49-Teşkilatın tamamlanmasından evvel işgal kuvvetleri silah toplama veya tutuklamalara kalkışacak

olursa, her özveriyi ve her müşkili göze alıp üstlenerek, alçalışla yaşamaktansa namusumuzla ölmeyi yeğlemeliyiz.

50-Olağanüstü hal ortaya çıktığında her birimiz azim ve dayanıklılığımızı koruyarak dedelerimizin gösterdikleri yüreklilik ve kahramanlıkları bizler de göstermeliyiz. Namusluca yaşamak için hayatlarını hiçe saymayanların yaşamaya hakları yoktur.

51-Cemiyetin amacı, kendinden geçerek heyecana kapılan ahaliyi yatıştırarak düzen ve genel asayişini koruyarak vatanın korunmasını sağlamaktır.

52-Bu kutsal amaca erişmek için herkesin ciddi olarak çalışması, bir takım uydurma söylenti ve akımlara kapılmakla, kişisel ve taraf tutma yolunu seçenleri de uyardıkları gerekir.

53-Olağanüstü halin, zamanın getireceği önem ve nezaketi değerlendirerek kişisel görüş ve fikirlerini ileri sürmekten vaz geçip ivedilikle teşkilatın kuruluşuna gayret etmelidir.

54-Her bir kimse cemiyetin kendiliğinden üyesi bulunduğu memleketin esenlik ve mutluluğunu düşünmek hakkına sahiptir. Bu hakka dayanılarak herkes duyduğu ve gördüğü bağlı bulunduğu mıntikanın idare heyetine veya araştırma memuruna duyuracaktır.

55-Mıntika idare heyetleri, efrat tarafından yapılacak duyuru ve başvuruları dinleyip yetkileri içerisinde bulunan konularda inandırıcı yanıtı verirler. Yetkileri dışında olanlardan tartışılması gereken önemli konular varsa, Heyet-i Merkeziye'ye başvuracaklarını bildirerek efradın güvencelerini kuvvetlendirmekle

gerçekten görev ve sorumluluğunun yerine getirmekte olduğu kanısı uyarılmalıdır.

56-Heyet-i Merkeziye mıntikalardan alacakları bütün gereksinimler hakkındaki kararlarını ve sonuçları ivedilikle bildirip mıntika işlemlerini gözetleme ve gütme zorunluluğundadır.

57-Hazırdaki teşkilat bir cemiyet olmayıp sırf milli bir amaç sağlanması, vatanımızın korunması için Müslüman kardeşlerimizin ortaya koydukları olası girişimlere katkılarından ibarettir. 2.12.1919. Salı.”

Mühür

Maraş Müdafaa-i Hukuk-u Milliye
Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi-1335

BAYRAK OLAYI VE KAYIP RESSAM: HAYRETTİN MUCİ

(Kahramanmaraş Kültür Sanat Evi'nin yayın organı Alkış dergisinin Kasım-Aralık 2007 tarihli 36. sayısında Serdar Yakar imzası ile yayınlanmıştır.)

Bir bilgi kirliliği yaşıyoruz toplum olarak, yazmak ve okumaktan çok dahasını konuştuğumuz için olsa gerek...

Hafızamız çok zayıf, çok çabuk unutuyor, hakikati çok da çabuk ters yüz ediyoruz...

Tarihe kayıt düşücülerimiz de olmasa dünü olmayan, haliyle geleceği de olmayacak bir toplum olup çıkacağız.

Daha lise yıllarımda ulusal bir dergide, Maraş milli mücadelesi anlatılırken Ulu Camiden “Bayraksız Cuma namazı kılınmaz” fetvasını veren kişinin Sütçü İmam olduğunu okumuş ve çok şaşırılmışım. O günden başlayan bir merakla Maraş milli mücadelesi üzerine bulduklarımı okudum, notlar aldım, üniversite yıllarımda ulusal gazeteler dahil bir çok yayın organında milli mücadele ile ilgili yazılar kaleme aldım. Aradan geçen onca yıla rağmen Bayrak Olayı'nda Ulu Cami minberinden “bayraksız Cuma namazı kılınmaz” fetvasını veren kişinin gerçek adını bulamadım tâ ki Ali Sezai Efendinin hatıralarına ulaşıncaya dek..

12 Şubat 1920'de zaferle taçlaşan bir milli mücadele vermiş olan bir avuç Maraşlı koca Fransız dize getirmişti getirmesine ya bu arada belleğini de kaybetmiş, kimliğini yitirmişti bir bakıma.

Bu kaybolan kimliği bize hatırlatan isimlerden biri Ali Sezai Efendi ise bir diğeri de ressam Hayrettin Muci'dir.. Tabii ki Hüsamettin Karadağ'ı da unutmamak gerek...

Hayrettin Muci'nin hayatı hakkında hiçbir bilgi yok elimizde. Yaptığı resimden ressam olduğunu, hat ve tezhipten anladığını, resim altına attığı imzadan da kaptan olduğunu anlıyoruz o kadar.

Aslında onun varlığından da haberimiz yoktu Amerikalı W. Sage Woolworth haber vermeseydi.

Milli mücadelenin 50. yıldönümü yaklaşırken Maraş Valiliğine 25 Ağustos 1969 tarihli bir mektup gelir Amerika'dan. Zarfın içinde ayrıca siyah beyaz 52x34 cm ebadında bir de resim vardır. Mektubu yazan W. Sage Woolworth.

Kimdir bu W. Sage Woolworth...

Ve Amerika'dan gelen resim neyin nesidir?

Bu soruların cevabını o yıllarda il daimi meclis üyesi olan araştırmacı yazar A. Saim Emirmahmutoğlu aracılığı ile öğreniyoruz.

Öncelikle Amerika'dan gelen resimden bahsedelim. Aslından aynen “Xeroz” makinesiyle siyah-beyaz kopyalanmış 52x34 cm ebatlarındaki resim Maraş'ta yıllardır süregelen bir tartışmayı sonlandıracak nitelikte tarihi bir vesikadır.

Maraşlı yıllar yılı Ulu Camideki hoca efendinin adını tespit edemediği gibi, o kutlu Cuma öncesinde kalesine Fransız bayrağı çekilip çekilmediği hususunu da tartışmış durmuştur.

Kahramanmaraş Belediyesinin yıllar önce düzenlediği Kahramanmaraş Kurtuluş Sempozyumunda bu konu gündeme geldiğinde tarihçimiz Yalçın Özalp “15 kitap çekilmediğini yazıyor, 20 yerde çekildiğini yazıyor” diyecektir. Tıpkı Sütçü İmamı getirip Ulu Camiye imam yaptıkları gibi...

Gelelim resmin önemine. Hat ve tezhip sanatıyla da süslenmiş olan resmin üst orta kısmında Arapça harflerle “Maraşta Şanlı Bir Gün” yazmaktadır. Ressamın resme verdiği addır bu. Resmin alt kısmında ise sağda; “İstihbarat salonundan alınmıştır” ibaresi, solda ise; “Musavviri: Ressamı Kaptan Hayrettin Muci” yazmaktadır. Soldaki imza resmi yapan şahsı bize haber verirken sağdaki “İstihbarat salonundan alınmıştır.” ibaresi tarihi bir önem taşımaktadır:

Resim dikkatlice incelendiğinde istihbarat salonu diye adlandırılan yerin Ulu Caminin doğu kısmında ve kapalı çarşının girişindeki Kuvay-ı Milliye Karargahı olduğu anlaşılacaktır. Amerikalı W. Sage Woolworth da mektubunda bunu doğrulamaktadır. Resmin asıl önemi ise alt orta kısmında bulunan ibaredir: “28 Teşrin Sani 335 Cuma günü Kale’ye bil-hücum sancak keşidesi.” Yani; “28 Kasım 1919 Cuma günü Kale’ye hücum ile bayrak çekilmesi.”

Bu ibare bize bu resmin Bayrak Olayı’nın olduğu gün olay bizzat çıplak gözle gözlenerek çizildiğini bildirmekte ve Ulu Camiden çıkan kalabalığın ellerinde

bayraklarla kaleye hücumunu göstermektedir. Ve resimde Kalenin bayrak direği boştur. Yani “20 yerde çekildiği” yazılan Fransız bayrağından eser yoktur. Türk bayrağını indirmeye cesaret eden Fransız henüz kendi bayrağını kaleye çekmeye cesaret edememiştir. Ve hiçbir zaman da bu cesareti kendinde bulamayarak 11 Şubat 1920’de kaçarcasına çekip gidecektir.

Şimdi gelelim Amerikalı W. Sage Woolworth’a. “Maraş Valiliği Yüksek Katına” diye başlayan mektubunda Woolworth kendisini şu cümlelerle tanıtarak aynı zamanda Hayrettin Muci’nin resminin öyküsünü de anlatır bize.

“Müsaadeniz ile ilk önce kendimi tanıtayım.

1919 yılından 1963 yılına kadar Amerikan Bord Heyetinin Türkiye’deki işlerinde bulundum. Bir yıl İstanbul ve Bursa’da lisana çalıştıktan sonra 1920’den 1924’e kadar Maraş’ta çalıştım. O zaman bir kız okulu, bir hastane ve birkaç yetimhane idaremizde idiler. Maraş’tan Kayseri’ye naklolundum. Orada dört yıl kaldıktan sonra 1928’den 1949’a kadar Tarsus Amerikan Koleji müdürlüğünü yaptım. Ondan sonra İstanbul’da ondört yıl müddetle heyetimizin farklı idari işlerinde bulundum.

Türkiye’de doğmuş kızımız okulu bitirdikten sonra İstanbul Amiral Bristol Hastanesinde iki yıl hemşirelik yaptı ve oğlumuz da iki sefer kısa müddetle mühendis olarak Mersin’de bulundu. Böylece Türkiye bizim için ikinci vatan oldu.

Ben Maraş’ta iken (1920-1924 arası) iş sebebiyle iki üç sefer Kuvay-i Milliye idaresini ziyaret ettim. Kabul

olduğum odada sulu boya ile yapılmış ve hoşuma giden “Maraş’ta Şanlı Bir Gün” isimli bir resim var idi. Her hal bunu beğendiğimi göstermiş olmalıyım ki, bir zaman sonra bunu bana hediye verdiler. Çok kıymetli bir hatıra diye şimdiye kadar saklamış bulunuyorum.

Şimdi ise resimde gösterilen, Maraş için tarihi vakanın ellinci yıldönümü yaklaşmaktadır. Her hal bu resmin Maraş’ta bulunması münasiptir.

Resmin “Xeroz” makinesiyle alınmış siyah-beyaz bir sureti ilişiktir. Aslını tarafınızdan istenildiği takdirde memnuniyetle takdim etmek istiyorum.

Selam ve derin saygılarımı sunarım.

Türkiye’yi seven

W. Sage Woolworth.”

Bu şehri W. Sage Woolworth’un sevdiği kadar sevmiyor olsa gerek ki hiçbir idareci bu resmin aslını Amerika’dan getirtmeyi düşünmez o yıllarda. Tıpkı Maraş gazisi Hüsamettin Karadağ’ın “İstiklal Savaşında Maraş” adlı çalışmasını bütçemiz yok diyerek 16 yıl saklayıp tarihi geçekleri ters yüz ettikleri gibi...

Yalçın Özalp’ın ifadesiyle “20 kitapta Kale’ye Fransız bayrağı çekildi” dense de gerek Hayrettin Muci’nin resminde, gerekse olayları bizzat yaşayan Hüsamettin Karadağ ve Ali Sezai Efendinin hatıralarında Fransızların kaleye kendi bayraklarını çekmeye cesaret edemedikleri, Türk bayrağını kale direğinden indirdikleri ve aynı günün öğlesinde kahraman Maraşlılar tarafından bayrağın kaleye yeniden çekildiği belirtilmektedir.

Kendisine hediye edilen resmi 50 yıl saklayan W. Sage Woolworth mektubunda Hayrettin Muci’nin şehirde tanınıp tanınmadığını da sorar Valilik makamından. Valilik bu soruya o yıllarda bir cevap verdi mi bilemiyoruz ama mektubun bizlere intikalini sağlayan A. Saim Emirmahmutoğlu da 14 Kasım 1988 tarihli Işık gazetesindeki yazısında aynı soruyu sorarak “Ressam Hayrettin Muci hakkında bilgi sahibi olanlar varsa lütfen gazetemize bildirirlerse çok seviniriz” der.

Resmi sanat açısından yorumlayan ressam Ali Koç da aynı sorunun cevabını aradığını ama herhangi bir bilgi ve belgeye ulaşamadığını belirtmektedir. Nice değerlerimiz gibi ressam Hayrettin Muci de tarihe kayıt düşen kayıp bir ressam olarak yerini almıştır belleğimizde.

GUVERNÖRE KORKU SALAN ADAM: AŞIKLIOĞLU HÜSEYİN

Aşıklioğlu Hüseyin 01.07.1888'de Maraş'ta doğar. Baba adı Mustafa, anne adı Ümmü Gülsüm'dür. Aynı sülaleden Hatun kızla evlenir. Bu evlilikten beş kız, bir oğlan olur. Kızlardan üçü ölür. İki kız bir oğlu kalır. Kızlarının adı harbin hemen ertesi günü yeni doğan Fethiye ile Hatice, oğlunun adı ise Ahmet (Soniş)'tir.

Genç yaşta askere gider. Uzun yıllar Yemen de kalır. Balkan, Çanakkale harblerine katılır. Çanakkale harbinde Mustafa Kemal'in idare ettiği askeri birimde savaşır. Mustafa Kemal'i orada çok yakından tanır. Harbi Umuminin bitmesi ile beraber Maraş'a gelir. Ailesinin ifadesine göre gidiş geliş süresi 12 yıldır.

Geldiğinde evde ekmek yapıyorlardır. Evdekiler bir anda onu tanıyamazlar. Sonra kendini tanıtır, evdekiler sevinirler.

Aşıklioğlu Hüseyin, Maraş Harbine kendi mahallesi olan Ekmekci Mahallesi ve Çukurova semtinde katılır. İfade edildiğine göre harb içinde dört silah eskitir. Maraş harbine başından sona katılır.

Maraş harbinden sonra bölgesel harblere de katılır. Hassaten Antep harbine birinci gününden son güne kadar katılır. Bu savaşta çok zor günler geçirir. Bir çok tehlikeler atlatır. Bölgesel harbler bittikten sonra Maraş'ta oluşturulan ve İstiklal Harbine gönderilmek

üzere oluşturulan Maraş Alayı'na önce girer, ancak daha sonra kendine göre bazı gerekçeler ileri sürerek Gölbaşı'nda bu Alaydan ayrılır. Bu gerekçeler toplum yapısı müsait olmadığı için ifade edilmeyecektir. Harbten sonra kendi mesleği olan saraçlığa başlar. Dükkanı Saraçhane Camiinin şimdi de var olan bahçesi içindedir.

Aşıklioğlu Hüseyin sene 1941, dördüncü ay, gün onbir de bir bağırsak düğümlemesi neticesinde kurtarılamayarak ölür.

Kabri Şeyhadil mezarlığındadır.

TEMEL VASIFLARI:

Aşıklioğlu Hüseyin, ailesinin ifadesine göre fevkalade güzel konuşan gayet terbiyeli bir insandır. Maraş ileri gelenlerinin, zadelinin gittiği, sohbet kurduğu kahvehanenin sohbet yönlendiricisidir. Sohbeti kurar, ortalığı bulur, konuşma geliştirir.

Aşıklioğlu Hüseyin fevkalade terbiyeli ve geçim insanıdır. Okur da, okumayı sever de. O bakımdan kültürlüdür. Gezmiştir. Görmüştür. Görgü sahibidir. Fevkalade çevreli ve etrafı olan bir insandır. İş yeri de sabahtan akşama yine şehrin ileri gelenlerinin sohbet için geldiği bir yerdir.

Aşıklioğlu Hüseyin fevkalade cesur bir insandır. Çocuklarının ifadesine göre hayatta korku nedir bilmemiştir. Fikri, fikriyatı olan, iddiaları bulunan, yakın tarihle alakalı çok özel bilgiler taşıyan bir insandır. Bu fikriyatı, iddiaları torunu Yaşar Alparslan'ın hafızasında mevcuttur.

MENKIBELERİ:

Bayrak Olayının hemen ertesi günüdür. Hırlak gavuru ve Governör Kuyucak'tan, Hırlak gavurunun evinden yola çıkarlar. O günkü ana yol olan Kuyucak - Şekerli güzergahına girerler. Ordan Nakıp Camiine doğru dönerler. Buralar ana yoldur. Yol boyunca gavur müslüman herkes ayağa kalkar. Duvar diplerine çekilir. Geçenlere yol verirler. Hürmet ederler. Zira biri en yüksek rütbeli Fransız subayıdır, diğeri ise Maraş'ın en zengini, ekmek yediren insanıdır. Ayandır. Sistem içinde ağırlığı olan biridir.

Gurup Nakıp Camii önüne kadar gelir. Kapı hizasını geçer. Burada binek taşında bir Türk babayığidi oturmaktadır. Bu Aşıkloğlu Hüseyin'dir. Aşıkloğlu Hüseyin gurubu gördüğü ve tanıdığı halde ayağa kalkmaz. Governör bunu farkederek döner, yine geçiş yapar. Yine ayağa kalkmaz. "Aceba tanımadı mı ola" der yine dönüş yapar. Yine ayağa kalkmaz. En son yine dönüş yapar. Onu karşısına alır ve sorar:

- Burada ne bekliyorsun?
- Heç... Ne bekliyorsam bekliyorum.
- Sen beni tanımadın mı?

O cevaben:

- Tanıdım, der.
- Kimim, der.
- Governörsün, der.

O da:

-Güzel ya. Ben Kuyucaktan buraya kadar geldim. Beni ve gurubumu gören hıristiyan müslüman herkes ayağa kalktı. Ama sen ayağa kalkmadın. Niçin ayağa kalkmadın, der. Hürmette kusur ettin, der.

O da cevaben:

-Sen gavursun, pisin, ben ise müslümanım, temizim. Temizliği temsil ediyorum. Ben senin için şer'an ayağa kalkmam, der.

-Ama öbürleri kalktı, der.

-Olsun, der. Olsun. Cehaletleri sebebiyledir, der. Ben biliyorum, inanıyorum, kalkmam, der.

Bu defa sorar:

-Siz neyinize güveniyorsunuz? Kabadayılık ediyorsunuz, der. Dünkü gün kaleye çıktınız. Nihayetinde bir bez parçasıdır. Bir bez parçası için kaleye hücum ettiniz. Ortalığı tantanaya verdiniz. O an ben emretseydim, mitralyöz ateşine tutup hepinizi yere sererdim.

- İşte bunu yapamazdınız.
- Niçin yapamayacakmışım?
- Burada yine ben vardım, onun için yapamazdın.
- Sen tek başına kim oluyorsun, gücün kuvvetin ne ki?

- Ben, işte benim... Her köşe başında benim gibi bir Hüseyin nöbet beklemektedir. Hem sen bana bak kumandan Efendi... Ben anamdan bu bayrağın altında doğdum. Şimdiye değin de canımdan çok sevdiğim şanlı bayrağımı kale burcundan gururla doya doya seyretmeye

alıştım. Senin bir bez parçası dediğin bu bayrak yok mu o benim canım, şerefim, namusum, hürriyetimin simgesi ve her şeyimdir. Onu görmemek için ya kör olmalı, ya ölmeliyim. Kör olursam, onun taa yanına gider kulaklarımla göklerimize coşkunluk veren dedelerimin kahramanlık destanını fısıldayan çırpıntısını dinlerim. Yok... Yolunda öleceksem, gene benden sonraya kalanların, onu dünya durdukça şerefle dalgalandıracağına iman ederek onun için seve seve kanımı akıtırım. Ölüm... onu görmemek yanında bir hiçtir. Hem sen bizi bilmezsin, bizim için dünyada bayrak uğrunda can vermekten daha büyük bir rütbe ve bir şeref yoktur.

Bayrak bir kültürün işaretidir. Bizim bayrağımız da bizim kültürümüzün simgesidir, işaretidir. O Kalede dalgalanırsa inancımız iktidar demektir. İnancımızı yaşatabilme şartlarımız var demektir. Ülke darülislam demektir. O dalgalanmıyor ise ülke, kültür ve inanç elden gitti demektir. Yaşanabilir olmaktan çıktı demektir. Darülharp demektir.

İşte o zaman ayaklanılır. Vatan değerlerin yaşandığı yer haline getirilmek için her şey yapılır. Kan dökülür. İman üzerine yaşamak, kalmak için çalışılır, çabalanır. Ölüdür. İşte bunlar, aslında inanç için varolma gayretidir, savaşıdır. Bu yolda ölen şehid, kalan gazidir.

- Sen hislerine kapılıyorsun. Daha tecrübesiz olduğundan taşkınlık ediyorsun.

- Ben her sözümü bilerek, düşünerek ve duyarak söylüyorum. Bu memleketin kadını, çocuğu, genci ve ihtiyarı hep benim gibi duyar, benim gibi düşünürler. Her Maraşlı Müslüman Cuma günleri kalesinin burcunda

bayrağının dalgalandığına güvenerek kalkar. Onu gören ancak yaşadığını bilir. Göğsü kabara kabara işine gider. Dünkü gün kalede bayrağımızın dalgalandığını görmemek... Bu ne demek kumandan efendi bilir misin?... Demek artık biz yaşamıyorduk. Fakat bu nasıl ölmek? Dedelerimiz hep bayrak için kan dökmüşler. Bizde dönecek kan yok mu sanırsın?... Elbette vardır. İşte hepimiz onun için seve seve kanımızı dökmeye ve her şeyi göze alarak koştuk. Burada canını bayrağından esirgeyecek tek kişi yok ki, sen bizi ölümle korkutmaya çalışıyorsun. Bize göre sırası gelince ölmesini bilmeyenler yaşayamazlar.

- Oğlum böyle sertliği ve yanlış düşünce ve davranışları bırakmazsanız çok pişman olursunuz. O zaman benden kabahat kalkar. Çocuk ve kadınlarınız hep mahvolurlar. Memleketiniz yanar, harap olur, bizim ne kadar kuvvetli bir devlet olduğumuzu bilmiyor musunuz?

- (Belindeki palasını birazcık çekerek) Siz de bunu görüyor musunuz.. Şu palayı?

- O ne olacak?

- Eğer gerekirse, sizinle cenge tuttuğumuz gün, iyi savaşmamıza çoluk çocuğumuz engel olacak olursa onları biz kendi elimizle palalarla keseceğiz. O zaman gözümüz arkada kalmaz. Sanıyor musunuz ki onları kesmek fırsatını sizlere bırakacağız. Hayır... Türk kadınına, Türk çocuğuna düşman eli asla dokunamaz. Hem ne hacet, bizler kadını, çocuğu, genci ve ihtiyarı ile cenge alışmış bir milletiz. Bunu her halde sizler de pek iyi bilirsiniz.?

- Ya.. Demek siz böyle yapmayı düşünüyorsunuz?

- (Tekrar elini şal kuşağına atarak bir demet çıra çıkarır.) Bu çıraları da görüyor musunuz?

- O da ne olacak?

- Bunlar mı... Hı.. Bunlar evlerimize kundak olacak. Biraz önce evlerimizin yakılacağını, memleketimizin harap olacağını söyleyerek beni korkutmak istediniz... Boş çaba.. Baka kumandan efendi. Sizi yenmek, güzel yurdumuzdan kovmak için gerekirse kendi evlerimizi, kendi ellerimizle biz yakacağız. Bu şehirde taş üstünde taş bırakmayacağız. O zaman, size sığınacak tek çatı kalmayacak. O zaman bir daha göreceksiniz ki Türkler nasıl cenk edermiş. Bizim için evlerin çatılarının bir kıymeti yoktur. Hepsini bir günde yerle bir etmeye hazırız. Bize bayrağımızın gölgesinden daha sıcak bir yuva olamaz. Bizim aşık olduğumuz bu yurdun mübarek toprağı ve hür havasıdır. İşte, namusumuzu bu toprakları yabancılara çiğnetmemek için döğüşeceğiz. Onun bir karışını düşmana bırakmayacağız.

- (Guvernör Aşağıdan alarak) Bravo genç Türk, bravo... Sizin böyle şeyler düşünmenize gerek yoktur. Ben, memleketinizi çok iyi yöneteceğim. Memleketinizi yükseltmek için; yollar, okullar ve hastaneler yaptıracağım. Sizleri zenginliğe kavuşturacağım. Bak bu seyisim de müslümandır. Kendisine sor. Ben daha önce bulunduğum yerlerde ne kadar iyi muamele yapmışımdır. Türkleri ne kadar sevdiğimi o anlatsın.

- Hacet yok... O dini bütün adam olsaydı senin arkana düşmezdi. Hem biz Adana'da Osmaniye'de yaptıklarınızı çok iyi biliyoruz. Fırsat bulursanız burada da aynı şeyleri uygulayacağınızdan şüphemiz yoktur.

Fakat, şunu iyi bilmelisin ki burada sizden ve yandaşlarınız olan Ermenilerden onların da öcünü alacağız.

- Bravo, bravo genç, seni çok sevdim. Al şu paraları.

- Ne olacak onlar?

- Harca ve beni...

-(Sözünü ağzında bırakarak) Senin parana ihtiyacım yok. Sen onu arkada gezenlere ver.

- (Israrla) Haydi al diyorum, harcarsın.

- Ben düşman parası harcamaya alışık değilim. Bizi daha anlamadın mı? Kumandan efendi başımdan savul, haydi işine git. Bizim işimize karışma daha iyi edersin.

-Ya.. Öyle mi? Senin burada bir iş mi var?

- Evet var... O senden sorulmaz. Sabrımızın taşıdığı gün sizi kışkırtan ve size arkalanıp şımaran yandaşlarınız Ermenilerle birlikte başınızı sokacak delik arayacaksınız. Ne çare ki o zaman iş işten geçmiş olacaktır. Bizim Allah'tan gayri kimseden korkumuz yoktur. Bunu böyle bilesin kumandan efendi.

Yine Aşıkloğlu Hüseyin:

-Siz buralara ne için geldiniz, bura sizin yurdunuz değil. Ne hakla buralardasınız, der. Guvernör:

-Padişahlarınız bize borç etti. Veremedi. Ona mahsuben geldik, der.

Aşıkloğlu ise:

-Madem öyle borcu ev başına dağıtırsınız, öderiz.
Olur biter, der.

.....

Konuşmalar uzar, bir birbuçuk saat sürer.
Sonunda Guvernör:

-Yahu, gel sen de benim askerim ol, der. Bak benim askerlerimin arasında Hintten, Kuzey Afrika'dan müslüman askerlerim var, der. O da:

-Katiyen olmaz, der.

-Neyinize güveniyorsunuz, der. Sonra da her iki elini uzatır. Şu hayır elim, şu şer elim, der.

O da cevaben:

-Sen şer elini ver der. Ben Çanakkale'den yeni geldim. Harbi biliyorum. Biz ne ailelerimizi, ne çocuklarımızı, ne vatanımızı size olduğu gibi teslim etmeyiz. Çalışırız. Çırpırız. Çarpışırız, der. Ve ekler:
MARAŞ BİZE MEZAR OLMADAN DÜŞMANA GÜLİZAR OLMAZ der.

Ve düşman gurubu çeker gider.

Harp içinde geçen bir diğer menkıbesi şöyledir:

Harp ettiği günlerde kulağına kardeşinin harpten kaçmak üzere olduğu haberi gelir. Harbi bırakır, doğru eve koşar gelir. Bakar ki gerçekten de kardeşi harbi bırakıp köylere kaçma hazırlığında. Hemen ona seslenir:

-Sen harpten nasıl kaçarsın? Harpten kaçmak günahtır, cezası ölümdür, der.

Kardeşi cevap verir:

-Kardeşim bu harpte yeneceğimiz meçhuldür. Düşman güçlüdür. En iyisi köylere kaçmaktır. Şehri boşaltmaktır, der.

Aşıklioğlu hemen kardeşini derler toparlar, duvarın önüne kurşuna dizmek için diker.

-Seni ben ellerimle öldüreyim de, cezanı vereyim, der.

Gerçekten de kardeşini kurşuna dizmek için silahını doğrultur. Bu defa kardeşi ve hane halkı partutuş olur, araya girerler. O kaçmaktan vazgeçer Aşıklioğlu Hüseyin de kardeşini kurşuna dizmekten vazgeçer. Ama ona şöyle der:

-Şehir düşerse köy daha kolay düşer. O bakımdan önce bütün gücümüzü şehirde kullanacağız. Şehri düşürmemeye çalışacağız.

* * *

Maraş harbi biter. Maraş'ın ileri gelen bir gurubu - ki bunların içinde Kadioğlu Ahmet ve Hacı Süleyman Tanış vardır-. Antebe giderler. Antepçilerden burda da harbin başlatılmasını isterler Antepçiler rıza göstermezler. Ama Maraşlılar Antep harbini başlatırlar. Sonra bunun haberi Maraşa gelir. Bir Kurban bayramının arefe günüdür. Çarşıda münadi

“Allahını seven Antebe harbe gitsin. Antepçe gavurlar müslümanları kuşatmıştır. Gavurlar güçlüdür. Müslümanların sonu gelmektedir. Onlara yardıma koşmak üzerinize farzdır. Zira biz onlara en yakın vilayetiz.” Vesaire diye ilanda bulunur.

Aşıklioğlu Hüseyin nidayı duyar. Dükkanını kapatır, süratle evinin yolunu tutar. Eve varır. Evin avlusuna girer. Yukarıya, hanımına seslenir.

“Silahımı, palaskamı, harb malzemelerimi getir” der.

O da noldu der. Aşıklioğlu Hüseyin durumu anlatır. Hanımı:

“Güzel de yarın Kurban Bayramı. Kurbanımızı aldık. Bir gün sonra git. Kurbanımızı keselim. Çoluk çocuk bayramımızı yapalım” der.

Fakat o:

“Şer’an caiz değildir der. Bir tek merdiven ayağı çıkmam bile doğru değildir,” der.

Çocuklar ağlar, hanım sızılar fakat yine de o bildiğini yapar. Malzemelerini, silahını alır, Antebe gider, Antep harbine başından sonuna kadar katılır. Ama Antep harbine Antebilerin katılım düşüklüğünden ömrünün sonuna kadar hikaye eder, şikayette bulunur.

Aşıklioğlu Hüseyin bölgesel harblerin hemen hepsine katılır.

Yaşadığı müddetçe aklından bir Antep harbini çıkaramaz, bir de Çanakkale harbini.

Çanakkale harbini Hilâfet merkezini koruma harbi olarak sunar. Bu harbi yapanların sonradan halifelîği kaldırmasını tenâkuz görür. Dökülen kanları günlük konuşur. Aklından çıkarmaz.

Hayatı boyunca efendi bir insan olarak yaşar. Ne kadar terbiyelidir ki ölümünden sonra yaşayan evlatları onu her gün anar, hiçbir zaman unutmaz.

Hasseten de cömerttir. Günlük kazanır. Fazlasıyla dağıtır. Yemez yedirir. Onun içinde sanki miras bırakmaz.

Mirası cömertliğı, terbiyesi, cesareti, öğrettiğı doğruları olur.

MARAŞ MİLLİ MÜCADELESİNİN ŞEHİT VE GAZİLERİ

Maraş halkının top yekün düşmana karşı birleşerek vermiş oldukları kurtuluş savaşında şehid ve gazileri ismen tek tek tesbit etmek mümkün değildir. İsmi bilinen ve kahramanlıkları halk arasında destanlaşan şehit ve gazilerin yanısıra yüzlerce de isimsiz şehit ve gazi bulunmaktadır.

Maraş Milli Mücadelesini baştan sona tüm olayları ile kaleme alan Şeyh Ali Sezai (Kurtaran) Efendi bir kısmını ismen zikrettiği şehitlerin sayısının 300 civarında olduğunu belirtir. Tarihçi Yalçın Özalp ise Harp Tarihi Dairesinin verileri doğrultusunda bu sayının 200 civarında olduğunu yazmaktadır. Başta Şeyh Ali Sezai Efendinin kaleme aldığı hatırat olmak üzere Hüsameddin Karadağ ve Yalçın Özalp'ın eserlerinden derlenen şehid ve gazi isimleri aşağıya çıkartılmıştır.

ŞEHİDLERİMİZ:

- 1- Abdullah Çavuş
- 2- Abdulkadir (Duraklı'dan)
- 3- Ahmet oğlu Mehmet
- 4- Alhas oğlu Mehmet
- 5- Alhas oğlu Mahmut
- 6- Alhas oğlu Halil
- 7- Aşık Mustafa oğlu Ali

- 8- Aşık Mustafa oğlu Ökkeş
- 9- Ayşe (Ceceli'li Osman'ın kızı)
- 10- Balcı oğlu Ali
- 11- Bedir Ahmet
- 12- Benli Ali
- 13- Berber Ali
- 14- Buhari zade Abdülhakim Efendi
- 15- Çakmakçı Said
- 16- Çeçen Şahin
- 17- Cemil Bey (Ceza Reisi)
- 18- Çerkez Uzun Yusuf
- 19- Çuhadar zade Ali (Hacı Mustafa Efendi oğlu)
- 20- Çoban Hasan
- 21- Çoban Muhacir Abdi
- 22- Çolak Abdullah oğlu Mahmut
- 23- Çömez oğlu Mehmet
- 24- Ediklizade Mustafa Efendi
- 25- Esmâ (Memiş'in zevcesi)
- 26- Eşbah zade Mehmet Efendi
- 27- Fatma (Ceceli'li Osman'ın kızı)
- 28- Göllülü Yusuf Çavuş
- 29- Göynüklü Uzun Yusuf
- 30- Gülistan (Nasıroğlu'nun zevcesi)
- 31- Habib Ağa oğlu Mehmet Ağa
- 32- Hafız Ökkaş Efendi
- 33- Hafız Veluyittin Efendi
- 34- Hakkı Hoca Efendi (Ulu Camii İmam Hatibi)
- 35- Hasan oğlu Ali
- 36- Hasan oğlu Gökçe
- 37- Hüsne (Memik'in kerimesi)

- 38- Hatice (Ceceli'li)
39- Hayrullah Efendi
40- İbiksiz Ahmet
41- İbiş Ağa zade Mehmed Ağa'nın oğlu Ali
Efendi
42- İbrahim Evliya Efendi
43- İsmail Hakkı Bey (Jandarma Komutanı,
Binbaşı)
44- Kadir oğlu Ahmet
45- Kalender oğlu Mehmet Usta
46- Kaltakçı Halil
47- Kerhanlı Ali
48- Kırşehirli oğlu Abdullah
49- Millîş Nuri,
50- Muharrem Efendi
51- Mullanın oğlu Mehmet
52- Murtaza oğlu Durdu
53- Musa Efendizade Mahmut Efendi
54- Nasır oğlu Mehmet
55- Ökkeş oğlu Ali
56- Peynirdereli Hacı
57- Ramazan (Senem Ayşe'nin kocası)
58- Ruşen (Fatiş kadının oğlu)
59- Saçmal oğlu Mehmet
60- Sağır Zeliha
61- Saraç Rıza Efendi
62- Talaşkacı Hacı Ali
63- Tiyekli oğlu Kadir
64- Tiyekli oğlu Kör Hafız
65- Topal oğlu Kadir
66- Üzümsuyuzade Mehmet Agah Efendi

- 67- Viç viç zade Ali Efendi oğlu Hüseyin
Efendi
68- Yunus oğlu Mehmet Ali
69- Zekiye (Osman'ın kerimesi)
70- Zülfikar Çavuş oğlu Hasan
71- Zülfikar Çavuş oğlu Hüseyin

GAZİLERİMİZ:

- 1- Abacı Bekir
- 2- Abaza oğlu Hacı Efendi
- 3- Abdulkadir Bey
- 4- Abidin Hacı Yüzbaşıoğlu
- 5- Adanalı Hasan
- 6- Afşarzade Hacı Hüseyin
- 7- Ahmet Cevdet Bey
- 8- Ahmet Çavuş
- 9- Ahmet Hamdi Efendi
- 10- Ahmet Hilmi Bey
- 11- Ahmet oğlu Ökkeş Efendi
- 12- Ahmet Tevfik Efendi
- 13- Alakel oğlu Ahmet Ağa
- 14- Alcı oğlu Mehmet Efendi
- 15- Ali Çavuş
- 16- Ali Efendi oğlu Mustafa Efendi
- 17- Ali Galip Bey
- 18- Ali Kavas oğlu Ali
- 19- Alim Efendizade Muhlis Efendi
- 20- Ali oğlu Ahmet Ağa
- 21- Ali Kahya oğlu Hacı Efendi
- 22- Ali Rıza Pişkin
- 23- Aliş Hacı
- 24- Anabatlı Hacı Ali Kahya
- 25- Andırınlı Abdurrahman Bey
- 26- Arapkırlı Mehmet Ağa

27- Arif Efendi oğlu Mümtaz
28- Arif Efendi oğlu Sabit
29- Arifi oğlu Tevfik
30- Arifzade Ahmet Arif Bey
31- Arifzade Hacı Bekir Sıtkı Bey
32- Aslan Bey
33- Aşıklı oğlu Hüseyin
34- Ata Bey (Mutasarrıf)
35- Ayaşlızade İsmail Hakkı Bey
36- Baba Halilzade Ahmet Efendi
37- Bağdatlızade İlyas
38- Bahri Mustafa Çavuş
39- Balcı oğlu Duran Efendi
40- Balcı oğlu Mehmet
41- Başkatip Hacı
42- Başkatip Rıza
43- Bat Musa
44- Batumlu Muhacir Ali Efendi
45- Bayazıtzade Abdulkadir Paşa
46- Bayazıtzade Abdullah Bey
47- Bayazıtzade Kenan
48- Bayazıtzade Mehmet Rüştü Bey
49- Bayazıtzade Mehmet Zafer Bey
50- Bayazıtzade Muharrem Bey
51- Bayazıtzade Osman Bey
52- Bayazıtzade Şükrü Bey
53- Bayazıtzade Yaver Bey
54- Bayazıtzade Ziya Bey
55- Benli Ökkeş
56- Besnili Benli Ali
57- Besnili Murat
58- Besnili Zamo
59- Beşenli Cuma Kahya
60- Beşenzade Hacı Nuri
61- Bekişzade Ali Rıza

62- Binbaşı Ali Bey
63- Binbaşı Cemil
64- Binbaşı Hasan
65- Bursalı Ahmet Çavuş
66- Blblzade Ahmet Tevfik
67- Blblzade Mehmet Sabit
68- Büyük Ahmet Efendi
69- Bombacı Ahmet
70- Boynuyoğun oğlu Memik Ağa
71- Bölük Komutanı Mahmut
72- Bölük Takım Komutanı Abdullah
73- Celil oğlu Ziya
74- Cemil Cahit Bey
75- Ceritli Pçk Yusuf Efendi
76- Cerit oğlu Hasan Efendi
77- Cerit oğlu Mehmet Efendi
78- Cerrah Hasan oğlu Zekeriya Efendi
79- Cevdet Bey (Mutasarrıf Vekili)
80- Ceylanzade Hamid Efendi
81- Cırlavuk oğlu Mehmet
82- Cin Ali Kadir
83- Cinevizzade Hacı Mustafa Efendi
84- Çanakzade Hüseyin
85- Çerkes Yahya Efendi
86- Çiços Mustafa Çavuş
87- Çiftçi Veli Çavuş
88- Çuhadarzade Hacı Mehmet Efendi
89- Çuhadarzade Hacı Mustafa
90- Çuhadarzade Hacı Mustafa oğlu Ali
91- Darendelioğlu Mehmet Çavuş
92- Dayızade Hacı Mehmet Emin
93- Dedezade Hacı İbrahim
94- Dedezade Mehmet Efendi
95- Dedezade Mehmet Hilmi Efendi
96- Derelioğlu Abdullah Efendi

97- Devletzade Mustafa Hulusi Efendi
98- Demirci Ahmet
99- Demirci Ecer Usta oğlu Ali
100-Divan Efendizadesi Abdulkadir
101-Döngелеli Kayış oğlu Abdullah Ağa
102-Döngелеli Kayış oğlu Ali Ağa
103-Döngелеli Kayış oğlu Hüseyin Paşo
104-Döngелеli Kayış oğlu Süleyman Ağa
105-Döngелеli Kayış oğlu Veli Ağa
106-Döngелеli Süleymanzade Ali Efendi
107-Dünayioğlu Dervif
108-Düzbağlı Salman
109-Eczacı Ömer Lütfi
110-Efe Hasan
111-Efendizade Halil Efendi
112-Ekmekçizade Hacı Ahmet Hakkı Efendi
113-Elbistanlı Mehmet Fevzi (Kadı)
114-Elbistan Jandarma Komutanı Ahmet Muhtar

Nakipoğlu

115-Emin oğlu Tahir
116-Emir Abdülcemizade şeyh Ali Sezai Efendi
117-Emir oğlu Ahmet Efendi
118-Emir oğlu Hasan Efendi
119-Emmeszade Hüseyin
120-Eşbahzade Hacı Hüseyin
121-Evliya Halil
122-Evliya Hüseyin
123-Evliyazade Mustafa Efendi
124-Eyüp oğlu Hacı Ahmet Çavuş
125-Fatmalı Mustafa Çavuş
126-Fatmalıoğlu Dervif Ağa
127-Fotoğrafçı Mahmut Mukbil
128-Gaffar Kabuloğlu Osman
129-Gemalmaz Ökkeş
130-Gögnüklü Çerkes Uzun Yusuf Ağa

131-Gökahmetlerin Hüseyin
132-Göker Ahmet
133-Göllülü Yusuf Çavuş
134-Gözlüklü Ali Efendi
135-Güblüceli Tahir
136-Güro oğlu Rüstem
137-Gürünlüzade Mustafa
138-Habib Ağa oğlu Ökkeş
139-Hacı Ahmet oğlu Rüstem
140-Hacı Ali oğlu Mehmet Hayrullah
141-Hacı Aslanoğlu Ali Ruhi
142-Hacı Halil Ağa
143-Hacı Karpuzoğlu Mehmet
144-Hacı Maksutoğlu İbrahim
145-Hacı Mehmet Naci
146-Hacı Nuri Bey
147-Hacı Salih Efendi
148-Hacı Sandaloğlu Osman
149-Hacı şeyhzade Ali
150-Hacı şeyh oğlu Benli Ökkeş Çavuş
151-Hacızade Mehmet İrfan
152-Hafız Mehmet
153-Hakverdi oğlu Nacar Ahmet Usta
154-Hasan Ağazade Çerkes Mahmut Nedim Efendi
155-Hasan Efe
156-Hasan Nebil Bey
157-Hatice Hoca oğlu Nuri
158-Hayrullah Efendi
159-Heleteli Süleyman Ağazade Bekir Ağa
160-Helvacı oğlu Hacı
161-Hoca oğlu Mehmet Efendi
162-Hoca Refet Efendi
163-Hoca Sapsızoğlu
164-Hoylu Mustafa
165-Hüdayizade Tahsin Bey

166-Hüsamettin Efendi
167-Hüseyin oğlu Ali Efendi
168-İbovun oğlu Deli Mehmet
169-İbrahim Evliya Efendi
170-İhsan Efendi
171-İlyas Efendizade Hasan Refet
172-İlyas Şemi Efendi
173-İmam Osman Nuri Efendi
174-İmrozlu Ali Rıza
175-İshakoğlu Durdu
176-İslahiyeli Nazım Bey
177-Jandarma Durdu Çavuş
178-Jandarma Kumandanı Ramazan Efendi
179-Jandarma Süvari Başçavuşu Mehmet Efendi
180-Kadioğlu Musa
181-Kadızade Hacı Hasan Fehmi Efendi
182-Kadızade Hasan Fehmi oğlu Mehmet Ziya
183-Kadızade Tefvik oğlu Ahmet Efendi
184-Kahveci Kel Hacı
185-Kahveci oğlu Durdu Efendi
186-Kahya Hasanın oğlu Durdu
187-Kahyazade Abdurrahman
188-Kalalı oğullarından Nacar Ahmet oğlu Halil
189-Kara İbrahim oğlu Ali Onbaşı
190-Karakız oğlu Muhittin
191-Karakız oğlu Zeki
192-Karaküçükzade Hacı Mehmet Efendi
193-Karaküçükzade Hacı Mustafa
194-Karcı Yahya oğlu Hacı
195-Karpuzcu oğlu Ali
196-Karpuz oğlu Mehmet
197-Kasap Malik
198-Kasım oğlu Ali Efendi
199-Kasım oğlu Halil Ağa
200-Katırcı Göv Ökkeş

201-Katip Hayri
202-Katipzade Mehmet Efendi
203-Kayazade Nuri Efendi
204-Kaz Ali Ökkeş
205-Kazancıoğlu Sait
206-Keşkek oğlu Mühür Ağa
207-Kılıç Ali Bey
208-Kırağlı oğlu Mehmet Efendi
209-Kısakürek Mukbil
210-Kısakürekzade Ahmet Mümtaz
211-Kısakürekzade Avukat Mehmet Ali
212-Kilisli Ahmet Cevdet Bey
213-Kilisli Mansur
214-Kilisli Yüzbaşı Aslan Bey
215-Kilislizade Nedim Efendi
216-Kudumizade Hüseyin
217-Kuruşçu oğlu Ali Paşa
218-Kuşçuzade Ahmet Efendi
219-Küçük Çavuşlulu Zekeriya
220-Kocabaş Hacı Nurinin oğlu Mahmut
221-Kocabaşzade Hacı Ahmet
222-Kocabaşzade Hacı Mehmet Naci
223-Kocabaşzade Ömer Efendi
224-Komiser Cemil
225-Kozanoğlu Kemal Bey
226-Kömeçoğlu Ali Çavuş
227-Leblebici oğullarından İbiş oğlu Ali
228-Leblebicizade Hafız Ali Efendi
229-Mahkeme katibi Hacı Efendi
230-Mansur Yazıcıoğlu
231-Mazmanoğlu Mustafa
232-Mazmanzade Hasan
233-Miralayzade İmam Hüseyin Bey
234-Muhacir Ali Efendi
235-Muhacir oğlu Murat

236-Muhacir Memuru Nasrullah
237-Muhasebe Başkatibi Remzi
238-Muhasebe-i Hususiye Memuru Ferruh
239-Muin Sinanoğlu Hamit
240-Musa Ağa oğlu Ebu Sait
241-Musa Efendi oğlu Abdullah
242-Musa Efendizade Hacı Derviş
243-Musa Efendizade Mustafa Efendi
244-Musa oğlu Ahmet Efendi
245-Mustafa Cemil Bey
246-Mustafa oğlu Raşit Efendi
247-Mutafzade Mustafa
248-Müderri Hacı Osman Efendizade Evliya
249-Müftü Hacı Mehmet
250-Müftü Köse Mustafa
251-Müftü Veliddin
252-Müfreze Komutanı Zeynel Abidin
253-Mühendis Abdüllatif
254-Mülazım Hayri
255-Mülazım oğlu Sait Efendi
256-Nacar Ahmet oğlu Mehmet
257-Naciye Nine
258-Nakipzade Ali Ağa
259-Nakipzade Mahmut Ağa
260-Nakipzade Mehmet Ağa
261-Nakipzade Muin Ağa
262-Nalbant Ali
263-Nalbant Bekir
264-Nalbantzade Mustafa Efendi
265-Nasrullah Efendi
266-Nazifzade Ahmet
267-Nedirli Cennet Ali
268-Numan Bey
269-Numan oğlu Ali
270-Nüfus Başkatibi Mülazimoğlu

271-Osman Efendi
272-Osman Erşan Onbaşı
273-Öksüz Hacı Mehmet
274-Paşa Yakup
275-Pat Musa
276-Patlakzade Topçu Hakkı
277-Pişkinzade Ali Rıza
278-Polis Komiseri Cemal
279-Rahmeci oğullarından Abdullah Ağa
280-Rahmeci oğullarından Ali Ağa
281-Rahmeci oğullarından Mustafa Ağa
282-Recep Efendi
283-Rızvarzade Hafız Mehmet
284-Rumelili Hasan Çavuş
285-Sait oğlu Mehmet Efendi
286-Sakarkayalı Gaffar Kabul oğlu Osman Efendi
287-Sakallı İhsan Bey
288-Salih Efendizade Ahmet
289-Sapsız Hacı Efendi
290-Saraç Osman
291-Sarraç Acem Hüseyin
292-Semerci Devlet oğlu Durdu Mehmet
293-Semercizade Mustafa Hulusi Efendi
294-Senem Ayşe
295-Serezli Küçük Ahmet Çavuş
296-Serkatipzade Mehmet Efendi
297-Sermüsevvit Ahmet Efendi
298-Seyyithanzade Osman Efendi
299-Suphi Efendi
300-Süleyman Faik Efendi
301-Süleyman Usta
302-Sütçü İmam
303-Şahap (Mehmet Ali Kısakürek'in oğlu)
304-Şakir Bozdoğan Efendi
305-Şeker Ali oğlu Nacar Abdurrahman

306-Şekercioğlu Mehmet Said
307-Şerbetçioğlu Mehmet
308-Şerefoğlu Hasan
309-Şeyh oğlu Abacı Bekir
310-Şişman Hacı Ahmet
311-Şişmanzade Arif Bey
312-Şükrü Efendioğlu Mehmet
313-Tabakların Şihı Hacı Mehmet
314-Taha
315-Tapucu Faik
316-Tapo Ağa
317-Tarsuslu Ahmet Çavuş
318-Tayyar Efendi
319-Teğmen Cemal
320-Teğmen İhsan
321-Teğmen Ramazan
322-Teğmen Zeynel Abidin Efendi
323-Tekerekzade Hacı Mehmet Tevfik
324-Tekyenişin Ökkeş
325-Tekyenişinzade Çavuş Hafız Mehmet Efendi
326-Tekyenişinzade Mustafa Efendi
327-Telgrafçı Urfalı Sezai
328-Temir oğlu İbrahim Efendi
329-Tevfik Efendizade Hüseyin Hamid Efendi
330-Topak Nacar oğlu Mustafa Efendi
331-Topak oğlu Mustafa Efendi
332-Topal Salih
333-Trakyalı Hasan
334-Tüfekçi Duran
335-Türkoğlu Mustafa Çavuş
336-Ufacıklı Ali
337-Uncu Halil oğlu Ahmet
338-Urfalı Nuri
339-Üsküplü Mehmet
340-Üsteğmen Hamdi

341-Üsteğmen Tevfik
342-Vakkas Ağa
343-Vakkas oğlu Yusuf Efendi
344-Varyanlı Molla Mehmet
345-Vasıf Bey (Mutasarrıf Vekili Cevdet Beyin Oğlu)
346-Vehbi Efendizade Hasip
347-Veyssel oğlu Hasan Efendi
348-Vezir Ahmet
349-Vezir Hasan oğlu Ökkeş
350-Vezir Mehmet
351-Vezir Şeref oğlu Mehmet
352-Yahya Hoca
353-Yakup Hamdi Paşo
354-Yakup oğlu Şakir
355-Yamaçobalı Dede Ağa
356-Yaycı oğlu İbrahim Ağa
357-Yedeksubay Abdullah Efendi
358-Yedeksubay Bayram
359-Yedeksubay Sadi
360-Yedeksubay Teğmen Hayri Efendi
361-Yenicekale Nahiye Müdürü Nuri Efendi
362-Yiroğlu Ahmet
363-Yusufoğlu Kahya Hasan oğlu Durdu
364-Yusufoğlu Kahya Hasan oğlu Ökkeş
365-Yüzbaşı Hacı Ali oğlu Hayrullah Efendi
366-Yüzbaşı Kamil
367-Yüzbaşı Mahmut Bey
368-Yüzbaşı Muhtar Bey
369-Yüzbaşı Ramazan
370-Yüzbaşı Yörük Selim Bey
371-Zabit Hamdi
372-Zaimoğlu Ali Efendi
373-Zalha Hoca oğlu Duran
374-Zarifzade Mehmet oğlu Halit
375-Zarifzade Süleyman

376-Zülfikar oğlu Hacı Bey
377-Zülkadirzade Süleyman Bey

Ali Sezai KURTARAN Hocaefendinin Maraş harbi ile tuttuğu notlardan bir kısmı (Arşiv: Yaşar ALPARSLAN)

Maraş Harbinin Fransız Komutanlarından Abadi'nin kaleme aldığı notların Osmanlıca tercemesinin kapağı (Arşiv: Yaşar ALPARSLAN)

Maraş Harbi yıllarında Maraşta Veteriner olarak görev yapan Hüsameddin KARADAĞ'ın 1943'de yayınlanan notlarının kapağı (Arşiv: Yaşar ALPARSLAN)

Hüsameddin KARADAĞ'ın kitabının Mehmet Yusuf ÖZBAŞ tarafından 1994'de yeniden yayınlanan ikinci baskısının kapağı (Arşiv: Yaşar ALPARSLAN)

Ali Sezai Hocaefendinin oğlu Halit KURTARAN'ın Celâl ÇOĞALAN ile birlikte hazırladıkların ve 1969'da yayınlanan kitabın kapağı (Arşiv: Yaşar ALPARSLAN)

UKDE KİTAPLIĞI YAYINLANAN KİTAPLARIMIZ

1. Anılar ve İbretler / *Cemal Nar* (Mevcudu Yok)
2. Gönül Dostu / *Serdar Yakar* (Mevcudu Yok)
3. Kurtuluşun Bir Kesit / *Esmâ Yakar* (Mevcudu Yok)
4. Ruhların Parmakları / *Mehmet Alperen* (Mevcudu Yok)
5. Bu Sistemden İslama / *Cemal Nar* (Mevcudu Yok)
6. Sultan Vahdettin ve Mustafa Kemal Paşa Milli Mücadelede / *Mehmet Fatişoğlu* (Mevcudu Yok)
7. Sorgulanması Gereken Kavramlar / *Mehmet Sertpolat* (Mevcudu Yok)
8. Necip Fazıl ve Mücadelesi / *Serdar Yakar* (Mevcudu Yok)
9. İslamlaşma Bilinci / *Cemal Nar* (Mevcudu Yok)
10. Memleketime Dair / *Serdar Yakar* (Mevcudu Yok)
11. İslam Sancısı / *Cemal Nar* (Mevcudu Yok)
12. Delil ve Hikmetleriyle İslam Fıkhı / *Ramazan Pak* (Mevcudu Yok)
13. Hayatı ve Mücadelesi ile Hafız Ali Efendi / *Yıldırım Alkış-Serdar Yakar* (Mevcudu Yok)
14. Arş Gölgesi / *Cemal Nar* (Mevcudu Yok)
15. Tasavvufun Anahtarı / *Cemal Nar* (Mevcudu Yok)
16. Kahramanmaraş'ta Bayazıtogulları / *Bekir Sami Bayazıt* (Mevcudu Yok)
17. Güz Yağmurları / *Kadir Tanır* (Mevcudu Yok)
18. Betül'ün Günlüğü / *Elif Betül Yakar* (Mevcudu Yok)
19. Kurtuluşumuzun Manevi Mimarları / *Mehmet Alperen* (Mevcudu Yok)
20. Kurtuluşa Dair Üç Eser / *Serdar Yakar* (Mevcudu Yok)
21. Kıssa-ı Eshab-ı Kehf / *Yaşar Alparlan* (Mevcudu Yok)
22. Bahçeci Hoca / *Ömer Kaya*
23. Kan Kırmızı Geceler / *M. Akif Baltutan*
24. Cahit Zarifoğlu / *Nazım Elmas*
25. Hac Yolunda Gördüklerimiz / *H. Rıdvan Bağrıaçık* (Mevcudu Yok)

Ressam Hayrettin Muci'nin Bayrak Olayını canlandıran tablosu.
1967 İl Yıllığı'nda yayınlanan tablonun altında şu ibareler yer almaktadır:
“Maraş Milli Mücadelesinde BAYRAK OLAYI – Tablonun aslı halen Amerikadadır. Savaş yıllarında Maraş Kuvvayı Milliye Merkezi ziyaretçi kabul salonunda asılı olan sulu boya tablo küçültülerek çizilmiştir. Üzerindeki yazılar: (Üstte) Maraşta Şanlı Bir Gün, (Altta) 28 Teşrinî sani 335 Cuma günü kaleye bilhücum sancak keşidesi (sağda) İstihbarat salonundan alınmıştır (solda).

26. Kabe Yolunda / H. *Rıdvan Bağrıaçık* (Mevcudu Yok)
27. Yüz Yaşın Sırrı / *Ömer Kaya*
28. Mısır'da Hüküm Süren Çerkez Sultanları / Tercüme:
Kemal Görücü (Mevcudu Yok)
29. Yerel Yönetimlerde Alternatif Hizmet Sunma Yöntemleri
Kahramanmaraş Belediyesi Örneği / *Serdar Yakar*
30. Mahalli Kelimeler Sözlüğü / *Ömer Kaya – Hacı Abdullah Kozan*
31. Tarihi, Kültürü ve Sosyal Yapısı İle Kahramanmaraş'ta
Ceridoğulları / *Serdar Yakar – Ömer Kaya*
32. Kalbime Sığdıramadıklarım / *Cuma Tahiroğlu*
33. Gül Medeniyeti Kurtlar Sofrasında / *Cuma Tahiroğlu*
34. Fıkıh Usulü / *Ramazan Pak*
35. Gönlümün Sesi / *Cuma Tahiroğlu*
36. Milli Hassasiyet ve Manevi Mesuliyet / *Cuma Tahiroğlu*
37. Alimin Önderliği / *Cemal Nar*
38. Münâcaât ve Na'tlar / *Yaşar Alparslan*
39. Tarihte Alıcı - Tecirli (Beğdili – İlbeyli – Elbeyli)
Türkmenleri Soykimlikleri / *Mehmet ADİL (ALCIOĞLU)*
40. Dulkadir Beyliği Araştırmaları I / *Hazırlayanlar: Yaşar ALPARSLAN, Mehmet KARATAŞ, Serdar YAKAR*
41. Heşt Bihişt –Kuruluştan Yükselişe Osmanlı Tarihi- / *İdris-i Bitlisî. Hazırlayan: Mehmet KARATAŞ, Selim KAYA, Yaşar BAŞ*
42. Maraş Yollarında / *Hasan Reşit TANKUT*